

Innhold

Barns levekår før og nå	2
Likestilling i ujamnt tempo	13
Likestilling i norske kommuner, 2000	26
Høykonjunktur på boligmarkedet: Det er da de unge etablerer seg	28
Det gode liv – før eller etter tidligpensjonering?	33
Odd Aukrust, forskningssjef i Statistisk sentralbyrå 1953-1984: Tallenes trollmann	38
Blir du sykere hvis du får tenkt deg om?	43
Sosiale indikatorer 1980-2001: Hvor lenge vil det gode arbeids- markedet vare?	51
Indikatortabeller	70
Siden sist	98

Samfunnsspeilet

4/2001 – 15. årgang

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen (dae@ssb.no) (red.), Mads Ivar Kirkeberg, Ragni Hege Kitterød, Berit Otnes, Jorunn Ramm, Dag Roll-Hansen

Redigering: Liv Hansen, Solfrid Michaelsen, Anne Skarateppen, Åshild Vestaberg, Kirsten Aanerud og Audhild Iren Øverby.

Design/omslag: Siri E. Boquist.

Trykk: Grønlands Grafiske A/S. **Priser:** Pr. år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Internett: <http://www.ssb.no/>
ISSN 0801-7603. ISBN 82-537-4974-0

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Barns levekår før og nå

Hvordan har barn det i dag? Mye har skjedd siden min generasjons barndom på 1970-tallet til barndommen i dag. Blant annet har barns familier forandret seg mye. Færre barn har gifte foreldre, og flere barn opplever samlivsbrudd. Det er også mer vanlig å gå i barnehage nå enn det var da jeg gjorde det. Dessuten er barn i mindre grad utsatt for ulykker i dag enn tidligere.

Elisabeth Rønning

Levekårsutviklingen - hvordan vi har det i Norge i dag - finnes det mange offentlige utredninger, forskningsrapporter og statistikker som sier noe om. Men da ofte fra de voksnes perspektiv. Det er de voksnes liv som i stor grad telles og fortelles. Grunnlaget for menneskers liv legges i barndommen. Barn er avhengige av voksne, og er i mindre grad enn voksne herre over sine egne liv. Derfor er det viktig å se på levekårsutviklingen også fra barnas perspektiv. Barn i dag er morgendagens voksne.

Med barn legger vi i denne artikkelen til grunn personer i aldersgruppen 0-17 år. Vi vil i stor grad fokusere på endringer fra 1980-tallet og fram til i dag, men vil i noen tilfeller trekke linjene lenger tilbake og i andre tilfeller bare se på 1990-tallet. Artikkelen vil i hovedsak fokusere på endringer for barn som gruppe, men vil forsøke å se på forskjeller blant barn der det er mulig.

Når en skal avgjøre hva som bør være med i beskrivelsen av barns levekår, kan en ikke uten videre anvende de samme tankemodellene som ligger til grunn når vi måler levekår for voksne. Barns virkelighet er på mange områder såpass forskjellig fra de voksnes at en dekkende beskrivelse av deres levekår i noen grad bør vektlegge andre sider. Noen av de viktigste særtrekk ved barn er følgende:

- Barn er avhengige av voksne, i større grad jo yngre barnet er. Avhengigheten gjør seg gjeldende både følelsesmessig og materielt. For å utvikle et harmonisk følelsesliv må barnet oppleve trygghet og nærhet i forhold til foreldre og andre voksne det kommer i varig kontakt med.
- Materielt innebærer avhengigheten at barnet må forsørges av voksne, og voksne må beskytte barnet mot farlige forhold i omgivelsene og mot utilsiktede og skadelige virkninger av dets egne handlinger.
- Barn går gjennom en grunnleggende sosialiseringssprosess. Det er i barndommen at en lærer de fundamentale kunnskaper og ferdigheter og at de grunnleggende trekk ved personligheten formes.

Mens man tidligere la større vekt på de materielle forhold, vektlegges i dag også andre ting i beskrivelsen av barns levekår, som omsorg, god kontakt mellom foreldre og barn så vel som barns kontaktnett til andre barn eller andre voksne. Meningsfylte aktiviteter for og av barn og et godt fysisk og sosialt miljø ses også på som viktig (Nordhagen 1993).

Elisabeth Rønning er er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (elisabeth.ronning@ssb.no).

Familien og barns nære omgivelser må være i fokus når en ønsker å beskrive barns levekår. Samvær med foreldre og søsken, og med andre som står barnet nær, er viktig. Boforhold og de fysiske vilkår for barns utfoldelse bør også ha en sentral plass. Barnehage, skole og barnets øvrige sosiale miljø er viktige arenaer for sosialisering utenom familien (Hansen og Andersen 1984).

Denne artikkelen vil fokusere på følgende problemstillinger knyttet til barns levekår:

- Hvordan har familiemønstrene endret seg de siste 20-30 årene?
- Har barns materielle oppvekstmiljø endret seg?
- Hvilken rolle spiller arenaer utenfor familien i dag i forhold til tidligere?
- Hva gjør barn på fritiden - før og nå?
- Har barn fått bedre helse?

Færre barn har gifte foreldre

Barns familier har gjennomgått store endringer fra slutten av 1980-tallet og fram til i dag. Færre barn har gifte foreldre og færre lever i kjernefamilier overhodet, mens flere bor med enslige foreldre og med steforeldre (Jensen 2001).

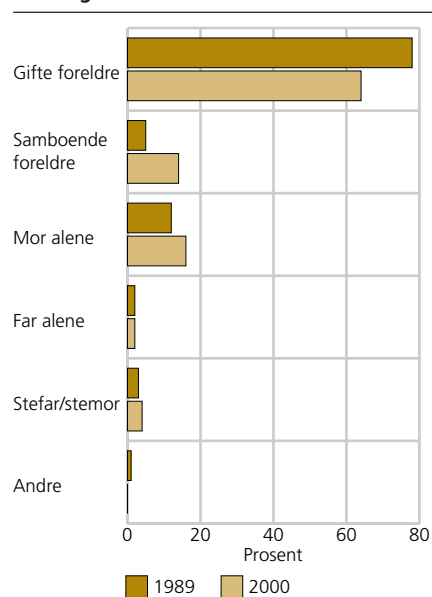
Snaut to av tre barn bodde sammen med gifte foreldre i 2000. Selv om ekteskapet fortsatt er den dominerende familieformen, så har andelen barn med gifte foreldre sunket kraftig i løpet av et kort tidsrom, fra 78 prosent i 1989 til 64 prosent i 2000. Parallelt har det vært en markant økning i andelen barn som har samboende foreldre, fra 5 prosent i 1989 til 14 prosent i 2000. Fordi barnestatistikken og familiestatistikken kun registrerer samboere med felles barn, er det viktig å være oppmerksom på at en del av disse barna kan bo i samboerfamilier uten felles barn. Tallet på samboere er derfor noe undervurdert. Den nest mest utbredte familietyper i 2000, etter gifte foreldre, er enslig mor, på vel 16 prosent. I dette tallet er det sannsynlig at flere samboere uten felles barn skjuler seg. Familietyper enslig mor er altså noe overvurdert.

I 1989 bodde 97 prosent av alle barn sammen med mor, mens 85 prosent bodde sammen med far. I perioden fram til 2000 har andel barn som bor med begge foreldre sunket. Dette har kun gitt seg utslag i nedgang i andel barn som bor med far. I 2000 bodde fortsatt 97 prosent av alle barn med mor, mens 80 prosent bodde sammen med far. Til tross for økningen i foreldrebrudd er det ingen endring i den andelen av barn som bor sammen med mor (Jensen 2001).

Flere barn opplever samlivsbrudd

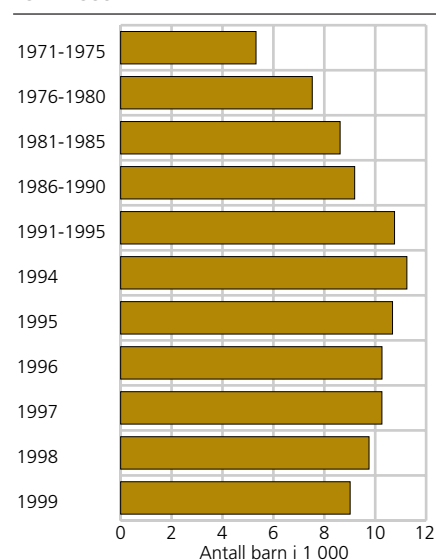
Godt over halvparten (56 prosent) av ekteparene som ble skilt i 1999, hadde barn under 18 år. Dette dreide seg totalt om 9 000 barn. Hvis vi ser på utviklingen over tid fra 1976 og fram til i dag, har tallet på barn under 18 år berørt av skilsmisse, økt fra i overkant av 5 000 i tidsrommet 1976-1981 til en topp i 1994 på i overkant av 11 000. Deretter har tallet sunket gradvis til 9 000 barn. Siden statistikken ikke gir tall for oppløste samboerskap, er informasjonen om brudd i parforhold ikke komplett. Én følge av dette er at tallet for barn som opplever familieoppløsning, er for lavt. Som vi har sett, har andelen barn med samboende foreldre økt sterkt fra 1989. Anslag viser også at brudd blant samboere med barn er to til tre ganger så vanlig som

Figur 1. Barn 0-17 år i ulike familietyper. 1989 og 2000. Prosent

Kilde: Barnestatistikk.

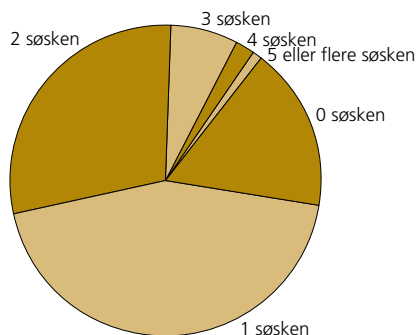
Figur 2. Antall barn berørt av skilsmisse. 1971-1999¹

¹ Før 1979: Barn under 16 år.

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 3. Barn 0-17 år, etter tall på hjemmeboende søsken uansett alder. 2000. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk.

blant ektepar med barn. Ettersom samboerskap blir mer vanlig, utgjør brudd blant samboere en økende andel av foreldrebruddene (<http://www.ssb.no/emner/02/02/30/skilsmiss/27.10.1999>).

Familier i nye former

I 2000 hadde 83 prosent av alle norske barn søsken som de bodde sammen med. De fleste barn har ett søsken, og det er også vanligere å bo sammen med to søsken enn å ikke bo sammen med søsken. Tre søsken eller flere er til sammen mindre vanlig enn å ikke bo sammen med søsken (Aktuelle befolkningstall, Familier og barn 1. januar 2000, 12/2000). Det å ha søsken har vært det vanligste i lang tid. Å være enebarn var mest vanlig blant dem som i dag er middelaldrende, dvs. kullene som var barn på 1930- og 1940-tallet (Noack og Barstad 1994).

Selv om det har vært stor stabilitet i om man bor sammen med søsken eller ikke, har de nye familiemønstrene ført til at det har blitt mer vanlig med ulike slektskapsforhold til andre barn man bor sammen med. Foruten helsøsken kan barn ha halvsøsken og stesøsken, og i en familie kan det finnes ulike kombinasjoner av disse søskenforholdene. I 1989 bodde 91 prosent av alle barn bare sammen med helsøsken (Statistisk ukehefte 1990), i 1997 bodde nær 89 prosent av alle barn bare sammen med helsøsken (Barn og unge 1998), mens i 2000 bodde 86 prosent av alle barn bare sammen med helsøsken (Barn og unge. Aktuell statistikk 2001).

Det er altså større variasjoner i barns familier nå enn før, både i form av flere voksenpersoner og hele og halve søsken. Samlivsbrudd og flere "sett" med familier kan i prinsippet føre til kontakt med flere voksenpersoner enn den tradisjonelle kjernefamilien gjorde, og til verdifulle halvsøsken og stesøskenrelasjoner, på tvers av alder og bakgrunn.

Barnestatistikken

Barnestatistikken omfatter hjemmeboende barn i alderen 0-17 år. Barn 0-17 år som er registrert flyttet hjemmefra, har giftet seg eller fått egne barn, er utelatt.

Samboere er en underregistrert gruppe. Barnestatistikken, som er basert på data fra Det sentrale folkeregister, fanger kun opp samboerpar som har minst ett barn felles og som er registrert bosatt på samme adresse. En del av de enslige mødrene og fedrene vil i virkeligheten bo sammen med andre enn barnets andre biologiske foreldre, slik at tallet på barn som bor sammen med én voksen, vil være noe for høyt i statistikken.

Barna som telles i barnestatistikken er fra 0 til og med 17 år gamle. Søsknene deres kan være i en hvilken som helst alder. Den eneste begrensningen for å bli regnet med som et søsken, er at personen er enslig og bor på samme adresse som barnet det gis informasjon om. Søsken som har flyttet hjemmefra for å studere og som ikke har meldt flytting, vil være registrert på samme adresse som barnet og dermed telle med som hjemmeboende søsken.

Med "barn uten søsken" menes barn (under 18 år) som er registrert bosatt alene sammen med sine foreldre. Det kan være enebarn i vanlig forstand eller barnet kan ha søsken som har flyttet ut av familien. "Søsken" bor på samme adresse og i samme familie som barnet selv. Begrepet kan omfatte både hel-, halv- og stesøsken, uansett alder.

Helsøsken er definert som barn med samme far og samme mor, halvsøsken som barn med samme mor, men ikke samme far - eller omvendt, mens stesøsken er barn med verken samme mor eller far.

Kontakt på tvers av generasjonene

I diskusjoner om dagens familieliv er det ofte den relativt isolerte kjernefamilien og svekket kontakt mellom generasjonene som trekkes fram. Fra historikerhold stilles det i dag spørsmålsteget ved om dagens unge virkelig har mindre kontakt med andre aldersgrupper og personkategorier enn tidligere. Flere nordiske barnomshistorieforskere hevder at dagens barn sannsynligvis har mer regelmessig kontakt med foreldre og andre slektninger enn noensinne. Dette kommer av den radikalt økede livslengde, den reduserte barnedødelighet, nedsatt arbeidstid og bedre og billigere kommunikasjoner som muliggjør raske telefonkontakter og besøk over lange strekninger (Bø 1993). Tall fra SSBs levekårsundersøkelser viser at kontakt ansikt til ansikt med nære slektninger har vært

uforandret eller faktisk svakt økende de siste 20-25 årene. Levekårsundersøkelsene sier bare noe om den voksne befolknings kontakt med nære slektninger, men en kan anta at hvis foreldre har kontakt med nære slektninger, så har også barna det (Barstad 1999). Det er altså mye som tyder på at bildet av den isolerte kjernefamilien må nyanseres. For det første er ikke den isolerte kjernefamilien i like stor grad som tidligere preget av kjernen mor, far og barn, men i løpet av en barndom kan barn oppleve flere sett med familier og flere søsken. For det andre har blant annet økt levealder ført til at flere barn får anledning til å oppleve det å ha besteforeldre.

Stabilt samvær mellom barn og foreldre

Tidsbruksundersøkelsen gir oss tall over tid foreldre og barn tilbringer sammen. Både småbarnsfedre og småbarnsmødre har omdisponert sin arbeidsinnsats betydelig fra 1970-1990. Fedre bruker noe mindre tid til yrkesarbeid og bidrar noe mer på hjemmebane, mens mødre har foretatt store tidsmessige forskyvninger i motsatt retning (Kitterød og Opdahl 1992). Utviklingen har gått mot kraftig nedskjæring på tid bruk til husarbeid og økt tid til aktiv omsorg for barn¹. Dette peker i retning av endrede foreldreroller. Til tross for høyere yrkesaktivitet blant mødre og langt mer bruk av tilsynsordninger utenfor hjemmet, brukte foreldre altså mer tid til konsentrert oppmerksomhet om barna i 1990 enn tidligere (Kitterød 2001). Men hva har skjedd på 1990-tallet? Her må vi basere oss på andre datakilder enn dagboksundersøkelser av tidsbruk, da tidsbruksundersøkelsen for 2000/01 ikke foreligger ennå. Gifte/samboende kvinner med barn er blant dem som økte yrkesdeltakelsen sin mest i 1990-årene. De har også økt arbeidstiden sin. Tid brukt på husarbeid ser ut til fortsatt å synke blant kvinner på 1990-tallet. Ettersom vi ikke har opplysninger om tid til andre typer husholdsarbeid, vet vi ikke om den omprioriteringen vi så blant foreldre på 1970- og 1980-tallet mot større vekt på aktivt omsorgsarbeid og mer konsentrert oppmerksomhet om barna, har fortsatt på 1990-tallet (Kitterød, 2001).

Sterk inntektsvekst på 1990-tallet blant barnefamilier

Husholdninger med barn er blant de husholdninger som har opplevd den sterkeste inntektsveksten på 1990-tallet. Både par med småbarn og enslige forsørgere hadde en sterkere inntektsvekst i denne perioden enn gjennomsnittet (Epland 2001). Dette skyldes blant annet at arbeidsinntektene til småbarnsfamilier økte betydelig på 1990-tallet (Statistisk sentralbyrå 1999), som igjen skyldtes en kombinasjon av realvekst i lønningene og økt yrkesaktivitet blant småbarnsmødre (Bø og Molden 2000). I tillegg kom en del av inntektsveksten i form av økte overføringer.

Utviklingen fra 1986 til 1998 i andel barn med husholdningsinntekt under hhv. 50, 60 og 70 prosent av medianinntekten² for alle personer, viser en reduksjon i andel barn som tilhørte lavinntektsgruppen fra 1994-1998. Graden av reduksjon avhenger av hvilken skala man benytter³ for å måle lavinntekt. Det har altså funnet sted en inntektsforbedring for barn på 1990-tallet. Dette blir langt på vei bekreftet av andre kilder, blant annet ser vi nedgang i andel barn i familier som mottar sosialhjelp (Epland 2001).

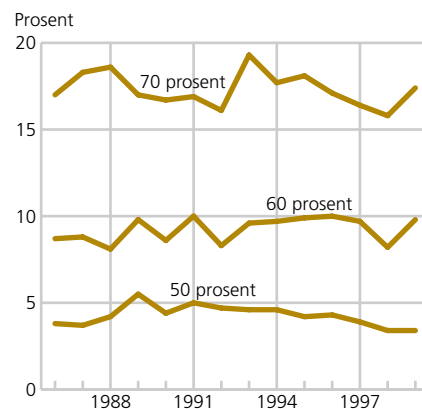
Men noen familier sliter med lav inntekt

Til tross for at det har skjedd en generell forbedring for barn, finnes det fortsatt barn som tilhører lavinntektsgruppen. Hvem er de? Det er flere av de aller yngste barna i lavinntektsgruppen, enn barn som er noe eldre. Det er mer sannsynlig at barn av enslige forsørgere havner i kategorien

Skilsmissestatistikken

Skilsmissestatistikken for 1999 er endret på to punkter i forhold til foregående år: For det første tas alle forsinkede meldinger om separasjoner og skilsmisser nå inn i statistikken uansett når hendelsen fant sted. For det andre gjelder tallene skilsmisser og separasjoner der mannen er bosatt i Norge, i stedet for hendelser der minst én av partene er bosatt i landet. Tall etter gammel definisjon er tilgjengelig.

Figur 4. Andel barn under 18 år med ekvivalentinntekt under 50, 60 og 70 prosent av medianinntekt for alle personer. E=0,5

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Ekvivalensskala

En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning bestående av for eksempel fire medlemmer må ha for å ha tilsvarende levestandard eller økonomisk velferd som en enslig. Her benytter vi den såkalte kvadratrotskalaen, der den vekt de enkelte husholdningsmedlemmene får tilsvarende kvadratrotten av antall personer i husholdningen. En husholdning bestående av fire personer vil ifølge denne skalaen måtte ha en inntekt som er dobbelt så stor som det en enslig person har, for å ha et tilsvarende velferdsnivå. Kvadratrotskalaen er likevel bare en av mange ekvivalensskalaer som benyttes ved internasjonale sammenligninger.

En annen hyppig brukt skala er OECD-skalaen fra 1982 (OECD 1982). Denne skalaen regner stordriftsfordelene som betydelig mindre enn kvadratrotskalaen. For eksempel vil en husholdning på fire personer (to voksne og to barn) måtte ha en inntekt som er 2,7 ganger større enn en enslig for å ha et tilsvarende velferdsnivå. OECD-skalaen har imidlertid blitt kritisert for å være for "bratt", det vil si at den overvurderer størrelsen på den inntekten som store husholdninger må ha for å ha samme velferdsnivå som små husholdninger.

lavinntekt enn barn som tilhører husholdninger med to voksne. Antall yrkesaktive i husholdningen er en av de sterkeste forklaringsfaktorene på hvorfor noen barn bor i husholdninger som generelt er inntektsfattede. Foreldrenes alder har også betydning. Yngre foreldre har dårligere inntekt. Barn med mor som hovedforsørger har også dårligere husholdningsinntekt. Det er i tillegg en klar sammenheng mellom boforhold og lavinntekt. Barn som bor i leid bolig har en mye større sannsynlighet for å være inntektsfattede enn barn som bor i eid bolig. Det å ha flere søsken fører til dårligere råd. Barn i de minste og de største kommunene er overrepresentert blant de inntektsfattede familiene. 29 prosent av alle inntektsfattede barn var første- eller andregenerasjonsinnvandrere. Knapt 24 prosent av alle barn i lavinntektsgruppen var innvandrere fra land i den tredje verden. Disse barna har dermed en sannsynlighet for å være inntektsfattig som er nesten 6 ganger større enn for barn generelt.

Mange personer har heldigvis av ulike grunner en lav husholdningsinntekt bare i en begrenset periode. Ved å studere vedvarende lavinntekt, det vil si lavinntekt over flere år, kan man identifisere barn som i enda større grad opplever dårlig økonomi på kroppen. Studier av dette viser at det er få barn som er under lavinntektsgrensen over flere år. Mobiliteten avhenger av hvilket mål man benytter (50, 60 eller 70 prosent av medianinntekten). Mobiliteten er mindre når lavinntektsgrensen som benyttes er høyere (f.eks. 60 eller 70 prosent istedenfor 50 prosent). Dette kan tyde på at mange barn som bare temporært er inntektsfattede, ikke umiddelbart opplever noen betydelig inntektsforbedring. De flytter seg ikke langt over lavinntektsgrensen, og kan dermed være i en utsatt posisjon til å igjen havne blant de med lavinntekt (Epland 2001).

Hvem har vedvarende lavinntekt? Vedvarende lavinntekt er mest utbredt blant barn som vokser opp med bare én forsørger. Det er som forventet også en klar sammenheng mellom foreldres manglende tilknytning til arbeidslivet og forekomst av vedvarende lavinntekt blant barn. Barn som er første- eller andregenerasjons innvandrere utgjør også en stor andel av barn med vedvarende lavinntekt. Innslaget av innvandrerbarn blir betydelig forsterket når man ser på inntekten over flere år. Dette tyder på at inntektsmobiliteten blant innvandrerfamilier med barn er lav, og at mange blir værende i lavinntektsgruppen i flere år (Epland 2001).

Det finnes altså store variasjoner blant barn, men det generelle bildet viser en god inntektsutvikling for barnefamilier på 1990-tallet.

Barns boliger har blitt bedre

Den gjennomsnittlige barnefamilien har fått det bedre økonomisk på 1990-tallet, og den har også fått noe bedre boforhold. Andelen barn under 16 år som bor trangt har sunket fra 1991 til 1995. I 1991 var det i Oslo, Akershus, Trøndelag og i Nord-Norge flest barn bodde trangt. I 1995 var det Oslo og Akershus som skilte seg ut med mest trangboddhet. 5 prosent av barn under 16 år bodde i bolig som enten ikke har bad/wc og/eller har kalde og/eller fuktige rom i 1995. Andelen som bor under slike forhold er redusert med 4 prosentpoeng fra 1991 til 1995.

Barns boforhold har altså bedret seg noe på 1990-tallet. Oslo og Akershus sliter med de dårligste boforholdene i landet. Det er en klar sammenheng mellom boforhold og lavinntekt. Barn som bor i leid bolig har en mye større

sannsynlighet for å være inntektsfattige enn barn i eide boliger. De leide boligene finner vi i stor grad i de store byene.

Barns liv utenfor familien

Barnehager har de siste 30 årene blitt en viktig arena for barns sosialisering og oppvekst generelt. Barnehagesektoren har opplevd en voldsom vekst fra midten av 1960-tallet og fram til i dag. Når barna blir eldre, er det skolen som overtar. Innenfor grunnskolen er reform 97, med 6-åringenes inntreden i grunnskolen, en viktig endring. En annen viktig endring er at skolefritidsordningen er blitt et fast tilbud alle kommuner skal ha.

Sterk vekst i barnehagesektoren

Barnehagesektoren har utviklet seg fra å være et veldig lite tilbud på midten av 1960-tallet, til å omfatte over 190 000 barn ved utgangen av 2000. Bortsett fra en nedgang i forbindelse med innføringen av skolestart for 6-åringer i 1997, har tallet på innmeldte barn vist stigning helt fram til 1999. Dette betyr at hvert andre barn under 6 år har plass i en barnehage. Ved inngangen til 2000 tilsvarte antall barn i barnehage en fordobling i forhold til 1984, en femdobling i forhold til 1976 og hele 22 ganger så mange barn som ved barnehagestatistikkenes opprinnelse i 1963 da det bare var 8 500 barn i barnehager (Risberg 2000).

Utviklingen i barnehagesektoren kan også illustreres ved utviklingen i dekningsgraden. I løpet av de siste 20 årene fra 1980 til 2000 har andelen 1-5 åringer med barnehageplass økt fra under 20 prosent til 62 prosent. Det er spesielt i aldersgruppen 3-5 år at dekningsgraden har økt. For denne aldersgruppen har dekningsgraden økt fra 27 prosent til over 78 prosent. Blant 1-2-åringene hadde 37 prosent tilbud om barnehageplass i 2000. Barn i åpen barnehage er ikke med i disse tallene. De siste årene har det skjedd en reduksjon i antall 1- og 2-åringer i barnehage og også en dreining fra heltids- til deltidsplass. Dette kan forklares med innføring av kontantstøtte for 1-2 år gamle barn som ikke har plass i barnehage eller har redusert plass. Kontantstøtten har altså ført til en liten endring i barnehagetilstrømningen og en dreining i hvilke tilbud som ønskes for de minste barna (Risberg 2000).

Tilbud om skolefritidsordning

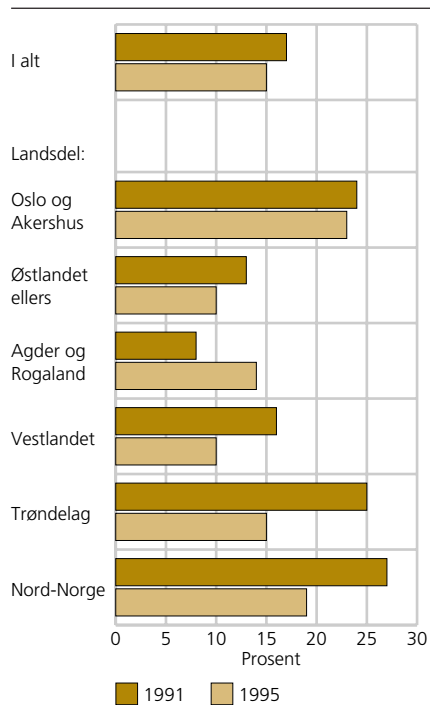
Skolefritidsordning er et tilbud for barn i grunnskolen før og etter skoletid, som skal gi barna omsorg og tilsyn, og legge til rette for lek, kultur og fritidsaktiviteter med utgangspunkt i alder, funksjonsnivå og interesser hos barna. Fra 1. januar 1999 har kommunene plikt til å ha et slikt tilbud for barn fra 1. til 4. klassetrinn.

Andel barn per klassetrinn i skolefritidsordning har økt kraftig fra 1995 til 1999, fra 1 av 3 barn i 1995 til nærmere halvparten av barna i 1999. Det er flest barn i 1. og 2. klasse med i skolefritidsordning.

Grunnskolen - arena for læring

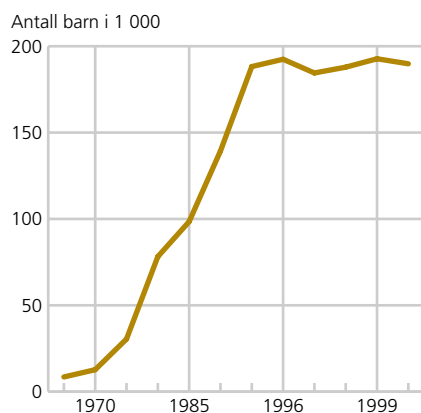
De siste 10 årene har tallet på elever i grunnskolen økt med 117 000 totalt. Etter at seksårsreformen (Reform 97) ble innført skoleåret 1997/98, har elevtallet økt med mer enn 10 000 elever hvert skoleår. Strukturen på grunnskolen har også endret

Figur 5. Andel barn 0-15 år som bor trangt/romslig, etter landsdel. 1991 og 1995. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 6. Barn i barnehage. 1963-1999

Kilde: Barnehagestatistikk.

Barnehagestatistikken

Statistikken om barnehager og barn i barnehager samles inn årlig per 15. desember. En barnehage er i lov om barnehager av 6. juni 1975 definert som en godkjent pedagogisk tilrettelagt virksomhet for barn under opplæringspliktig alder. Statistikk over barnehagene er utarbeidet på grunnlag av årsmeldinger fra barnehagene. Statistikken omfatter alle godkjente barnehager.

Grunnskolestatistikken

Grunnskolestatistikken omfatter barn og unge som får opplæring etter grunnskoleloven. Statistikken bygger på opplysninger fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI).

seg på andre områder. Antall grunnskoler har gått ned fra midten av 1980-tallet og fram til i dag. I tillegg har gjennomsnittlig antall elever per klasse i grunnskolen økt fra 1990 til 2000, men bare i svært liten grad (fra 19,2 til 20,2 elever per klasse) (<http://www.ssb.no/emner/04/02/20/utgrs/DS-artikkel.19.12.2000>).

Høsten 2000 var omtrent 40 000 av 590 000 elever i grunnskolen elever fra språklige minoriteter, altså 7 prosent av elevene. Oslo hadde den største andelen elever fra språklige minoriteter, med 31 prosent. (<http://www.ssb.no/emner/04/02/20/utgrs/DS-artikkel.6.6.2001>).

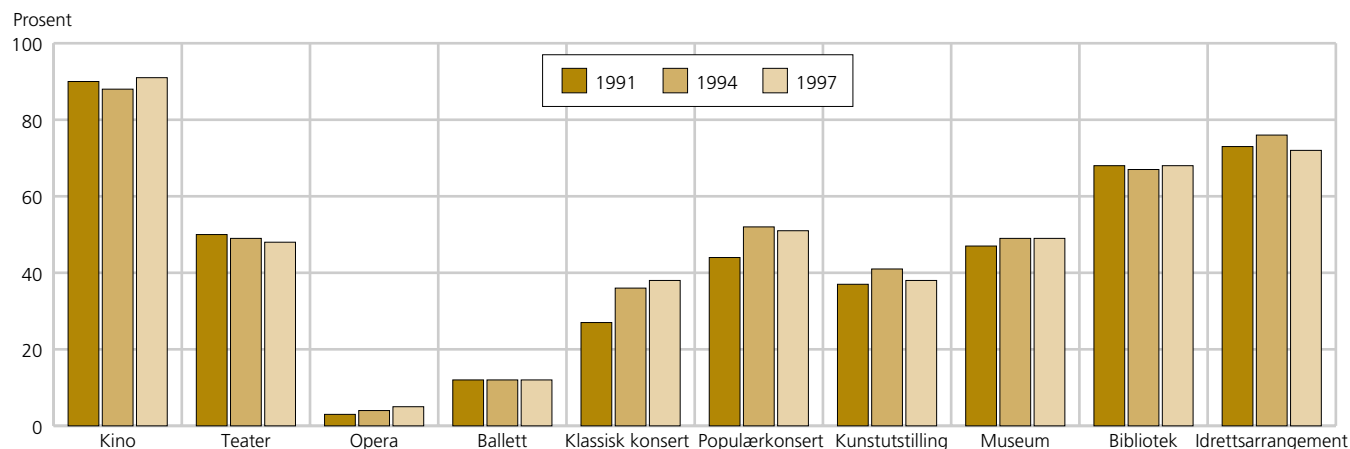
Dette er et annet viktig kjennetegn ved barns oppvekst i dag i forhold til tidligere. Gjennom barnehagen og grunnskolen møter barn i dag barn fra andre kulturelle og religiøse miljøer. Mangfoldet er stort. Mye kan bli sagt og er blitt sagt om den offentlige barneomsorgen som ytes gjennom barnehager og skolevesenet, og som i større og større grad er blitt en viktig del av barns oppvekst. Noen er kritiske til den økende institusjonaliseringen av barndommen, mens andre ser på barnehagen og skolen som arenaer hvor barn kan lære toleranse og forståelse, og hvor de lærer interaksjon med andre mennesker på et tidlig tidspunkt i livet.

Kino og idrettsarrangementer er mest populært

Vi kan ikke se på barns fritidsaktiviteter bare som et resultat av egne uavhengige valg. Deres handlinger er i vesentlig grad bundet til foreldres preferanser, og de påvirkes gjennom fritidstilbud, og hva som eksisterer av tilbud på kultur- og mediesektoren der de bor. Dette er med på å innvirke på barns valg og grad av aktivitet (Vaage 1992).

Det er helt tydelig at barn vet hva de liker og hva de ikke liker. Interessen er størst for å gå på kino og idrettsarrangement, noe som vi ser igjen i den aktive kulturbruken. Populærkonserter og biblioteksbesøk er også noe barn interesserer seg for. Interessen har holdt seg relativt stabil på 1990-tallet, men antall besøk i løpet av et år har gått noe ned. Jenter bruker de fleste kulturtilbudene mer enn gutter.

Figur 7. Prosentandel som har benyttet seg av ulike kulturtilbud siste 12 måneder, i aldersgruppen 9-24 år. 1991, 1994 og 1997. Prosent

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene.

Interessen for ulike kulturtilbud er nokså uavhengig av bostedsstrøk. Men interessen for å gå på teater, museer og kunstutstillinger er mindre blant barn i spredtbygde strøk, noe som nok kan forklares med færre tilbud. Barn med foreldre med høy utdanning går mer på bibliotek, i teater, opera, ballett, på konserter og kunstutstillinger enn barn med foreldre med lavere utdanning.

Barn er aktive

Barn er aktive kulturkonsumenter. I 1997 var halvparten av barn og unge aktivt med på ett eller annet kulturfelt, enten å spille instrument, være med i kor/orkester, opptre med teater eller drive med billedkunst. I tillegg hadde tre av fire deltatt aktivt på idrettsarrangement siste to år.

Ni av ti 6-15-åringene driver med fysisk aktivitet for å trene eller mosjonere. Det er mest vanlig å trene en til to ganger i uka. Blant de som trener minst en gang i måneden, er svømming, sykling, skitur/langrenn og fotball, i denne rekkefølgen, de idrettsgrenene flest 6-15 åringer driver med. Det er flere jenter enn gutter som trener/mosjonere, og de gjør det oftere. Men det er flere gutter enn jenter som er registrerte som medlemmer i norske idrettslag. Andelen som er registrert i idrettslag synker med alderen.

Fra Hardyguttene til Nintendo og PlayStation

Interessen for kultur og medier har endret seg over tid. Barn leser for eksempel mindre nå enn de gjorde før. Mens 31 prosent av 9-15-åringene leste en gjennomsnittsdag i 1991, gjaldt dette bare 18 prosent i 2000. Å lese bøker har gått mest ned blant gutter (Vaage 2000).

Andre typer mediebruk har derimot økt. Fra 1991 til 2000 har andel 9-15-årige fjernsynsseere en gjennomsnittsdag økt fra 83 til 90 prosent og antall minutter brukt til fjernsynsseeing har økt fra 90 til 129⁴. Prosentandel fjernsynsseere totalt i befolkningen har holdt seg rimelig stabil på 1990-tallet, men har økt med 7 prosentpoeng for de yngste. Antall minutter brukt til fjernsynsseeing har økt med 24 minutter en gjennomsnittsdag totalt i befolkningen på 1990-tallet, men har økt 39 minutter en gjennomsnittsdag for 9-15-åringene. Fjernsynet har blitt en viktigere del av barns hverdag i løpet av 1990-tallet.

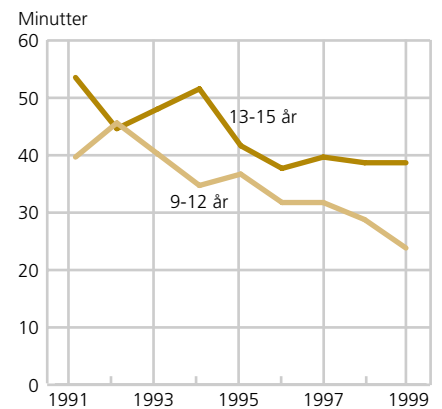
PC og Internett er også en viktig del av barns hverdag på 1990-tallet, og har blitt det i større og større grad. PC-bruken blant barn har økt fra 17 prosent i 1994 til 40 prosent i 2000 (bruk av hjemme-PC en gjennomsnittsdag). Gutter bruker hjemme-PC i nesten dobbelt så stor grad som jenter. PC-en har tatt over for bøker, spill og andre former for underholdning blant barn. Bruk av Internett (en gjennomsnittsdag) har økt fra 4 prosent i 1997 til 23 prosent i 2000.

Stadig synkende spedbarnsdødelighet og dødelighet generelt blant barn

Spedbarnsdødeligheten er blitt halvert de siste ti årene, til 4 per 1 000 levendefødte i 1999, den laveste som noen gang er registrert. De siste fem årene har spedbarnsdødeligheten ligget stabilt på rundt 4 av 1 000 barn.

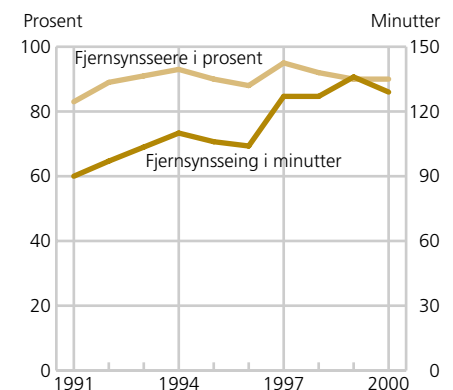
Dødeligheten generelt for barn og unge har også gått ned fra begynnelsen av 1970-tallet og fram til i dag ([http://www.ssb.no/dode/Dagens statistikk](http://www.ssb.no/dode/Dagens%20statistikk), 14.06.2001). Hvis vi ser nærmere på dødsfall etter sykdom på 1990-

Figur 8. Tid brukt til lesing per dag, etter alder. Minutter

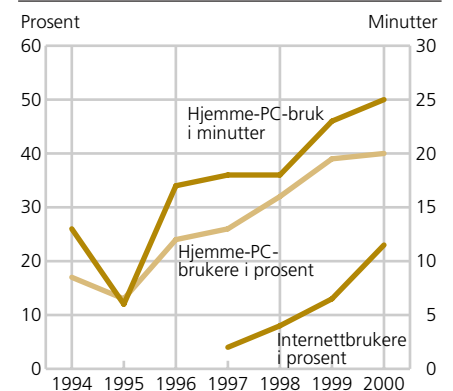
Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene.

Figur 9. Andel fjernsynsseere og minutter brukt til fjernsynsseeing en gjennomsnittsdag, i aldersgruppen 9-15 år. 1991-2000

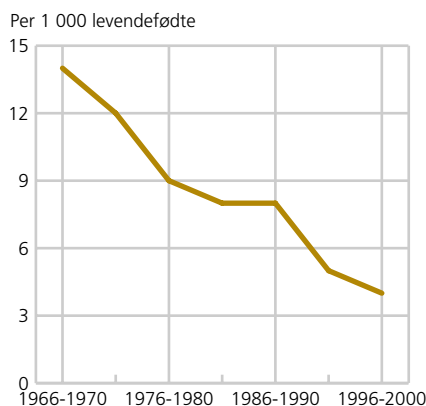
Kilde: Norsk Mediebarometer.

Figur 10. Andel som har brukt hjemme-PC og minutter brukt til hjemme-PC en gjennomsnittsdag og andre som har brukt internett, i aldersgruppen 9-15 år. 1994-2000

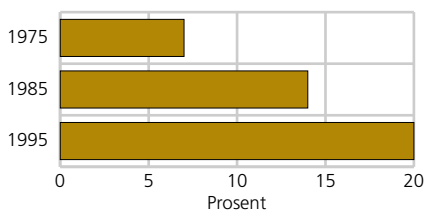
Kilde: Norsk Mediebarometer.

Figur 11. Døde i første leveår per 1 000 levendefødte. Hele landet. 1966-2000

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 12. Andel personer med ulike typer allergier i helseundersøkelsene. 1975, 1985 og 1995. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

tallet, er det ondartede svulster, eller kreft, som var den sykdommen som krevde flest barneliv. Medfødte misdannelser var den nest vanligste dødsårsaken.

Men økning av sykdommer i åndedrettsorganer og hud

Blant barn dominerer sykdommer i åndedrettsorganene og sykdommer i hud og underhud. Sykdomsgruppene hudsykdommer og symptomgruppen "symptomer og ubestemte tilstander" har blitt mer utbredt blant barn de siste tiårene (Grøtvedt og Belsby 1995).

Allergier utgjør en høy andel av barns sykkelighet, og har økt kraftig fra 1975 til 1995⁵. Regner man hudsykdommen eksem og åndedrettsykdommene astma og høysnue som allergiske lidelser, får man en indikasjon på at det i første rekke var allergiske lidelser som økte i omfang fra 1975 til 1995 (Grøtvedt og Belsby 1995). Nær 7 prosent av barn i alderen 0 til 17 år led av allergier i 1975. I 1995 var andelen økt til 20 prosent. Andel barn med astma har økt fra 1,3 prosent til 5,5 prosent på samme tid.

Sterk reduksjon i dødsulykker blant barn

I løpet av de siste 30 årene fram til 1990-tallet har dødeligheten av ulykker blant barn under 15 år blitt mer enn halvert. Hvis trygghet betyr å være mindre utsatt for å dø av ulykker, så har aldri barn hatt det så trygt som nå. I 1950- og 1960-årene døde hvert år i gjennomsnitt nær 250 barn under 15 år av ulykker. I 1996 var det 41 barn som døde på denne måten. Vi kan altså si at rundt seks ganger så mange barn ble drept i ulykker for 40-45 år siden i forhold til det vi opplever i dag.

Mulige forklaringer på denne positive utviklingen kan være endringer i barns lekevaner, at barn oppholder seg på steder med mindre ulykkes- og skaderisiko, at helsevesenet har blitt bedre til å redde liv, og at ulykkesforebyggende tiltak har ført til atferdsendring hos både foreldre og barn (Gjertsen 1992).

På slutten av 1950-tallet var det drukning som var den vanligste årsaken når barn under 10 år døde av ulykker. Drukningssulykkene er de som er blitt kraftigst redusert i tiårene fram til i dag. På slutten av 1960-tallet overtok trafikkulykkene som den hyppigste dødsårsaken for barn. Helt fram til i dag er det trafikkulykkene som har krevd og krever fleste barneliv, men antallet barn som dør i trafikken har sunket markert. Reduksjonen blir enda mer markert når vi tenker på den økningen som har skjedd i trafikkmengden.

Men ulykker fører også til skader

Ulykker som medfører død utgjør bare en liten del av alle ulykkestilfeller. Hjemmeulykker er den største ulykkestypen som ikke medfører død blant barn under 15 år, etterfulgt av ulykkeskader i idrettsområder og skader som skjer i skoletiden. Sikkerhetsutstyr i hjem, samt sikring av utemiljøer, kan bidra til at barn gis større frihet til lek samtidig som faren for alvorlige ulykker reduseres. Lek er en viktig prosess som lærer barn å meste ulike situasjoner som medfører risiko. I sammenhenger hvor vi aksepterer at barn utsettes for en viss risiko, kan en del av de mindre alvorlige uhellene og skadene betraktes som naturlige hendelser i barns utvikling og læring (Gjertsen 1992).

Flere undersøkelser viser at bruk av sikkerhetsutstyr har en klart skadereduserende effekt: Hos barn under 15 år har bruk av bilbelte gitt redusert skadefrekvens på nærmere 40 prosent i forsetet og 30 prosent i baksetet, mens fotgjengere i alle aldre som ikke bruker reflekser ser ut til å være omtrent 9 ganger mer utsatt for å bli skadet eller drept i trafikken enn refleksbrukere (Gjertsen 1992). I 1996 kom Barne- og familiedepartementets "Forskrifter om sikkerhet ved lekeplassutstyr". Skadetallene fra landets lekeplasser skulle ned. Mange mente disse forskriftene gikk for langt, og en mengde lekeplasser måtte rives fordi de ikke holdt mål i følge de nye forskriftene (Dagbladet, 2. juli 2001).

"Trygghetssamfunnet" kaller professor Gunnar Breivik ved Norges Idrettshøgskole dagens oppvekstvilkår for barn i Norge. Breivik er sterkt kritisk til den rådende etterkrigsideologien som handler om å gjøre alt så trygt og sikkert. I dag satses det på teknologi, altså sikkerhetssystemer av ulike arter. Breivik savner satsing på mestring. Undersøkelser fra Oslo-skolene viser at 25 prosent av førsteklasingene ligger etter den forventede motoriske utviklingen. Han mener man trenger en kritisk gjennomgang av regelverket, og et program fra det offentlige som fokuserer på aktivitet, trening, utvikling og mestring, ikke ensidig fokus på sikkerhet (Dagbladet, 2. juli 2001).

Dette viser at det er en vanskelig balansegang mellom å beskytte og overbeskytte barn. Man kan også gå for langt i å trygge barns oppvekstvilkår.

Oppsummering

Barns familier har endret seg kraftig de siste 20-30 årene. I dag har mange barn foreldre som ikke er gifte. Det var ikke vanlig før. Flere barn bor sammen med bare én forelder, og da ofte mor, i kortere eller lengre perioder av barndommen. Barn opplever samlivsbrudd - at mor og far flytter fra hverandre - i større grad enn tidligere. Dette kan føre med seg flere sett av familier å forholde seg til, helsøsken, halvøsken og stesøsken, stemødre, stefedre og flere sett med besteforeldre.

I dag, når antall samlivsbrudd er høyere enn noen gang før, er spørsmålet om hvilke konsekvenser dette har for barna mer aktuelt enn noen gang tidligere. Studier viser at å få vite at foreldrene skal skille lag, er vanskelig for de fleste barn, og at det er vanskeligst i den første tiden. At mange barn opplever tiden rundt og rett etter samlivsbruddet som vanskelig, betyr heldigvis ikke at de nødvendigvis fortsetter å ha det vanskelig eller tar skade av samlivsbruddet på lengre sikt. En undersøkelse der foreldre forteller om barnas opplevelse av skilsmisse, viser at skilsmissen kan gi en del negative atferdsendringer hos barna, men også positive atferdsendringer (Moxnes 2000). Selv om samlivsbrudd oppleves som en vanskelig fase i de fleste barns liv, må en ikke glemme å også fokusere på andre aspekter slike brudd faktisk kan føre med seg.

Vi har i denne artikkelen pekt på at familier i dag finnes i mange former. Det har blitt mer vanlig med variasjoner av slektskapsforhold til både barn og voksne man bor sammen med. Man kan ha helsøsken, halvøsken og stesøsken, stemor og stefar. Flere "sett" med familier kan føre til kontakt med flere voksenpersoner enn den tradisjonelle kjernefamilien gjorde. Økt livslengde, redusert barnedødelighet, nedsatt arbeidstid og bedre og billigere kommunikasjoner muliggjør kontakt og besøk over lange strekninger. Levekårsundersøkelsene viser at kontakt ansikt til ansikt med nære slektninger

Litteratur

Barstad, Anders (1999): *Sosial integrasjon i det senmoderne samfunn: perspektiver og empiriske funn*. Norges forskningsråd: Avslutningskonferansen 20.-21. april 1999

Bø, Inge (1993): *Folks sosiale landskaper. En innføring i sosiale nettverk*. TANO 1993

Bø, Tor Petter og Thomas Moden (2000): *Arbeid. I Sosialt utsyn*. Statistiske analyser 35/2000.

Dagbladet, 2. juli 2001

Epland, Jon (2001): *Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker*. Rapporter 9/2000.

Gjertsen, Finn (1992): *Sterk reduksjon i dødsulykker blant barn*. Samfunnsspeilet 3/1992.

Grøtvedt, Liv og Liv Belsby (1995): *Barns helse. Helseundersøkelsene*. Rapporter 11/95.

Hansen, Arvid og Arne. S. Andersen (1984): *Barns levekår*. Statistiske analyser 53/1984

Jensen, An-Magritt (2001): *Barn bor med far når far bor med mor*. Samfunnsspeilet 3/2001

Kitterød, Ragni Hege og Stein Opdahl (1992): *Småbarnsforeldre: lange dage, men tid til barna*. Samfunnsspeilet 2, 1992.

Kitterød, Ragni Hege (2001): *Tidsbruk og tidsbruksønsker - endring og variasjon*. I Anders Barstad (red.) På vei mot det gode samfunn. Notater 21/2001

Moxnes, Kari (2000): *Skilsmissem slik foreldre ser det*. I *Barn i Norge 2000*, Årsrapport om barn og unges psykiske helse.

Noack, Turid og Anders Barstad (1994): *Fortsatt vanlig med mange søsken og hyppig kontakt*, Samfunnsspeilet 1, 1994.

Nordhagen, Randi (1993): *Barns helse i Norge*. Statens Institutt for Folkehelse 1993.

Risberg, Terje (2000): *Fortsatt vekst, tross kontantstøtten*, Samfunnsspeilet 5, 2000.

Statistisk sentralbyrå (2000): *Familier og barn 1. januar 2000. Aktuelle befolkningstall, desember 2000*

Statistisk sentralbyrå (1999): *Færre skiller seg*. Dagens statistikk 27.10.1999.

Statistisk sentralbyrå (1998): *Barn og unge*. Aktuell statistikk. Landssammendrag.

Statistisk sentralbyrå (2001): *40 000 elever fra språklege minoriteter*. Dagens statistikk 6.6.2001.

Statistisk sentralbyrå (2001): *Fortsatt synkende spedbarnsdødelighet*. Dagens statistikk 14.6.2001.

Statistisk sentralbyrå (2000): *590 000 elever i grunnskolen*. Dagens statistikk 19.12.2000.

Statistisk sentralbyrå (1990): *Statistisk ukehefte nr. 50*.

Vaage, Odd Frank (1992): *Barn og unge er aktive kultur- og mediebrukere, men klare sosiale forskjeller*, Samfunnsspeilet 3, 1992.

Vaage, Odd Frank (2000): *Norsk mediebarometer 2000*, Statistiske analyser 42/2000, Statistisk sentralbyrå.

har vært stabil de siste 20-25 årene. Til tross for store forandringer i barns familier, ser det ut til at barn fortsatt har mye voksenkontakt, også på tvers av generasjoner.

Det er ikke bare barns familier som har endret seg. I takt med endringer i familiene har det vokst fram samfunnsinstitusjoner som har blitt en viktig del av barns liv. I dag går hvert andre barn under 6 år i barnehage. Dette er en femdobling siden 1976. Det offentlige har overtatt mange omsorgsfunksjoner på dagtid, gjennom barnehagen og deretter skolefritidsordningen, for de yngste. Et positivt trekk ved dette kan være at barn tidlig lærer å være sammen med ulike mennesker. Dagens familier kan sies å være mer åpne enn familiene var da den isolerte kjernefamilien dominerte. Man kan anta at barns tidlige inntreden i barnehage kan føre til at omsorgssvikt eller andre problemer i hjemmet i lettere grad kan avdekkes. Men alle ser ikke positivt på det offentliges inntog i barneomsorgen. Det uttrykkes blant annet bekymring for at foreldre og barn har for liten tid sammen i dag. Men tidsbruksstudier tyder på at mye har skjedd innenfor familien, slik at mindre tid blir brukt mer effektivt. Foreldre bruker blant annet mer tid til omsorgsarbeid og mindre tid til husarbeid i dag enn tidligere (Kitterød 2001). Likevel er det usikkert hvorvidt denne trenden også har fortsatt på 1990-tallet.

Hva gjør så barn på fritiden i dag? Revolusjonen innenfor media og informasjonsteknologi preger barns hverdag i stor grad i dag. TV, PC og Internett er viktige elementer i barns fritid. Barn er også i mye mindre grad utsatt for ulykker som fører til dødsfall i dag enn for 40-45 år siden. Barns levevaner kan være endret, barn oppholder seg på steder med mindre ulykkes- og skaderisiko, ulykkesforebyggende tiltak kan ha hatt virkning og helsetilstanden har blitt bedre til å redde liv.

I denne artikkelen har vi sett på endringer i levekår med barnet som utgangspunkt. Mye har endret seg. Barn i dag vokser opp i en foranderlig tid. Det vil bli viktig å følge denne utviklingen videre.

1. Med aktiv omsorg for barn menes her den tiden folk noterer i dagboka at de hovedsakelig utfører omsorgsarbeid. Foreldre tilbringer selvsagt mye tid med barna sine i tillegg til dette og parallelt med utførelsen av andre gjøremål.

2. Med medianinntekt menes den inntektsverdi som deler en ordnet fordeling i to like deler, det vil si verdien til den enheten som ligger midt i rekken av enheter når de er ordnet etter stigende verdi - i dette tilfellet etter stigende inntekt.

3. Jf. boks om ekvivalensskalaer.

4. Spørreteknikken for tid brukt til radio og fjernsyn er endret fra 1999. Med stor sannsynlighet er tallene høyere enn de ville ha vært med metoden brukt tidligere (Vaage 2000).

5. Samlebetegnelsen "allergier" er her definert som astma, høysnue og eksem. Disse diagnosene er kodet i samsvar med Klassifikasjoner av sykdommer, skader og dødsårsaker - Norsk utgave av ICD (International Classification of Diseases). I Helseundersøkelsen fra 1975 og 1985 er diagnosene kodet i ICD-8 (493, 507, 691 og 692), mens i helseundersøkelsen fra 1995 er ICD-9 benyttet (493, 477, 691 og 692). Tallene er sammenlignbare. Andelen barn med allergier har altså økt kraftig. Men det kan nevnes at man nok gikk oftere til legen i 1995 enn 10 og 20 år tidligere, og at det var lettere å få en diagnose i 1995 enn f.eks. på 1970-tallet. Det er altså også sannsynlig at noen flere allergier blir oppdaget i dag enn tidligere.

Likestilling i ujamnt tempo*

På nokre felt har det gått fort: Kvinnene har ført an i utdanningsrevolusjonen, og deira yrkesdeltaking har auka dramatisk dei siste tiåra. Neste steg ser ut til å ta lengre tid: Inntektene til kvinnene er framleis langt under inntektene til mennene, kvinner har stadig hovudansvaret for det ulønte arbeidet i heimen, og maktposisjonane i offentleg og privat arbeidsliv er dominert av menn. Leiarposisjonar i næringslivet og inntekts-skilnader peikar seg ut som område der det er langt igjen.

Stein Terje Vikan

Kvinner nærmar seg menn i deltaking i arbeidsstyrken

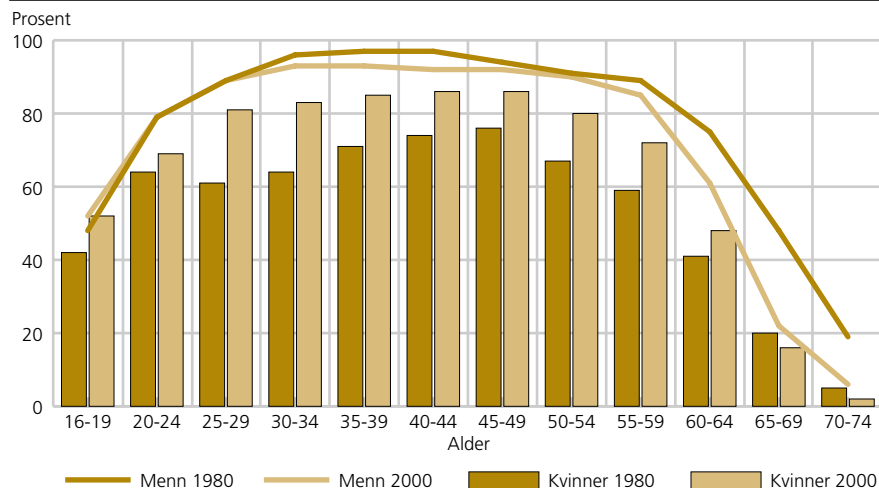
Like vilkår og føresetnader for kvinner og menn på arbeidsmarknaden vert av Barne og familiedepartementet (2001) definert som eit sentralt mål for likestillingspolitikken. Det har då også dei siste 20 åra vore ein kraftig auke i kvinner si deltaking i arbeidsstyrken. I perioden 1980 til 2000 gjekk delen kvinner som er yrkesaktive opp for alle aldersgrupper, utanom for dei over 65 år. Den største auken kom i aldersgruppene 25-29 år og 30-34 år, med 20 og 19 prosentpoeng. I 2000 var det kvinner mellom 40 og 50 år som var mest yrkesaktive (86 prosent), men for alle aldersgrupper mellom 25 og 54 år var fire av fem kvinner yrkesaktive. For menn har utviklinga i same tidsperiode vore noko annleis. For alle aldersgrupper over 30 år har det vore ein svak nedgang i yrkesaktiviteten. For menn over 60 år har nedgangen i yrkesaktiviteten vore markant, noko som har samanheng med auka uføretrygding og bruk av avtalefesta pensjon. Det er altså fleire menn som sluttar før oppnådd pensjonsalder enn før, og den yrkesaktive delen av livet har vorte kortare. Det same gjeld for kvinner, men dette vert meir enn oppvege av den generelle tendensen til auka yrkesaktivitet blant kvinner i perioden. Skilnaden i yrkesaktivitet mellom kvinner og menn gjekk kraftig ned i perioden. I 1980 var skilnaden i alderen 25-66 år 28 prosentpoeng, medan han var redusert til 9 prosentpoeng i 2000 (87 prosent for menn og 78 for kvinner).

Mødrer med små barn står for mykje av den auka yrkesdeltakinga blant kvinner

Det er altså kvinner i alderen 25 til 34 år som har stått for den største auken i yrkesdeltakinga. Dette er samtidig alderen då kvinner gjerne byrjar å få barn. I 2000 var gjennomsnittleg alder ved første fødsel litt over 27 år. Og det er særleg kvinner med små barn som har auka yrkesdeltakinga dei siste tiåra. Framfor alt gjeld det mødrer med yngste barn under 3 år. For gifte/sambuande kvinner med eitt barn under 3 år steig yrkesdeltakinga med 20 prosentpoeng i perioden 1980 til 2000. For dei med to barn og yngste barn under 3 år steig yrkesdeltakinga med 31 prosentpoeng. Også for dei med yngste barn i alderen 3-6 år auka yrkesdeltakinga mykje. Blant mødrer med eldste barn i alderen 7-10 år var auken ikkje så markant. Likevel er det framleis slik at yrkesaktiviteten aukar med alderen på barna. Mødrer med eitt barn er framleis i større grad enn mødrer med fleire barn yrkesaktive, men også denne forskjellen har vorte mindre. I 2000 er det nesten ingen skilnad i yrkesaktiviteten mellom mødrer med eitt og to barn, medan for dei med tre eller fleire barn er yrkesaktiviteten mindre.

* Artikkelen baserer seg delvis på utdrag frå Vikan (2001).

Figur 1. Prosentdel yrkesaktive kvinner og menn i ulike aldersgrupper. 1980 og 2000. Prosent

¹ Vernepliktteneste vert rekna som sysselsetting (i hovudsak menn 20-24 år).

Kjelde: Arbeidskraftundersøkingane.

Auka offentleg omsorg frigjer kvinnene til det lønte yrkeslivet

Tradisjonelt har kvinner stått for det aller meste av omsorga i samfunnet, både for barn, eldre og andre som er trengande. Denne omsorga har ikkje vore ein del av det lønte yrkeslivet, ein kan såleis seia at kvinner har gjeve dette arbeidet til samfunnet gratis. For mange kvinner har dette hatt som konsekvens at høvet for deltaking i det lønte yrkeslivet har vore fråverande eller sterkt redusert, og ein har vore avhengig av å ha ein mann med inntekt for å brødfø familien. Spesielt omsorg for barn under skulepliktig alder gjorde mange kvinner i eit visst tidsrom uaktuelle for arbeidsmarknaden.

Den auka yrkesdeltakinga for småbarnsmødrer må difor sjåast i samheng med den aukande utbygginga av barnehageplassar i den same perioden. Sidan 1980 har det vore ein kraftig auke i talet på barn som går i barnehage, og i 1999 hadde omkring 187 700 barn i alderen 0-6 år plass i barnehage. 185 800 av desse var i alderen 1-5 år. Det svarar til ein dekningsgrad på vel 61 prosent, og er ein auke frå 19 prosent i 1980. Dekningsgraden viser til delen barn som har eit barnehagetilbod i forhold til talet på barn i same aldersgruppe. Men denne utrekningsmåten seier ingenting om det faktiske behovet for eller etterspurnaden etter barnehageplassar. Undersøkinga "Barnefamiljar sine tilsynsordningar, yrkesdeltaking og bruk av kontantstøtte våren 1999" (Reppen og Rønning 1999) syner likevel at for barn i alderen 3-5 år og som det ikkje er søkt barnehageplass for, svara ein firedel av mødrene at ein ikkje hadde søkt fordi ein anten ikkje trudde barnet ville få plass, at det var for dyrt eller at tilbodet ikkje passa. Om lag fire av fem av dei same mødrene ønskte gratis korttidsbarnehageplass dersom dei kunne få det. Dekningsgraden varierer mellom barn i forskjellige aldersgrupper. Høgast dekningsprosent har dei eldste barna. Ved utgangen av 1999 var dekningsgraden 77 prosent for barn frå 3 til 5 år og 37 prosent for barn frå 1 til 2 år. I 1980 var dekningsgraden omkring 30 prosent for dei eldste barna og under 10 prosent for dei yngste.

Kontantstøtte: reversering av likestilling eller status quo?

Kontantstøtteordninga som vart innført i 1998 for eittåringar og utvida til å gjelda toåringar i 1999, har vorte mykje diskutert utifrå konsekvensane ordninga ville få for likestilling. Kritikarane av ordninga frykta at kvinner si deltaking i yrkeslivet ville verte redusert og snu trenden frå dei siste 20 åra. Kvinner ville i større grad verte heimeverande, medan menn ville bruke meir tid i arbeidslivet. Dette ville få negative konsekvensar for yrkeskarrierane til kvinnene og deira økonomiske sjølvstende. Tilhengarane av ordninga meinte at reforma innebar ei fornying av likestillingspolitikken fordi ho førte med seg ei oppgradering av statusen til omsorgsarbeidet i heimen (Baklien, Gulbrandsen og Ellingsæter 2001).

I dei førebels analysane av konsekvensane av ordninga som er gjorde, er det *mangelen* på konsekvensar som er mest oppsiktsvekkjande. Reforma har dei første åra hatt liten innverknad på åtferda til foreldra, også når det gjeld yrkestilpassing. Men ein viss reduksjon i yrkesaktiviteten har vorte registrert (Rønsen 2001 og Håkonsen m.fl. 2001). Sletvold (2000) har i sin studie funne at ei av fem yrkesaktive mødrer jobbar mindre, og ein tredel av desse har vorte heimeverande på heiltid. Så godt som ingen fedrar har vorte heimeverande på heiltid, men omtrent kvar tjuande yrkesaktive far jobbar mindre enn før. Samstundes var det i 1999 ein nedgang i talet på fedrar som tok meir enn dei 4 vekene som er halden av til fedrane. Ellingsen (2000) meiner dette kan ha samanheng med innføringa av kontantstøtta. For dei foreldrepara der mødrene etter permisjon ikkje skal ut i jobb, men vere heime og ta imot kontantstøtte, gjev det lita mening for mora å gå ein kort periode ut i jobb slik at far kan vera heime med barnet. I dei tilfella der mor likevel skal ut i jobb etter permisjon, er det meir praktisk for fedrane å ta ein større del av permisjonen.

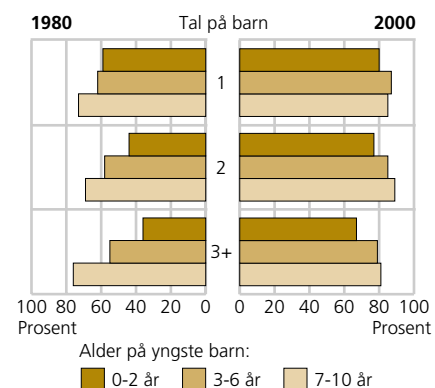
Når Sletvold (2000) har sett på kva som skil dei kvinnene som har redusert yrkesaktiviteten sin frå dei som ikkje har det, finn han ein moderat samanheng med lønnsnivå. Delen kvinner som reduserer yrkesaktiviteten aukar moderat ved fallande lønnsnivå. Elles er det få skilnader mellom dei som reduserer og dei som ikkje reduserer yrkesaktiviteten. Det som synest å ha størst effekt på vala til mødrene, er kjønnsrollemønsteret i familien. I familiar som oppgjev å ha ei tradisjonell fordeling av oppgåvene i heimen, er delen kvinner som reduserer yrkesaktiviteten tre gonger så stor som i familiar som har ei meir likestillingsorientert fordeling av oppgåvene. Hellevik (2000) har også teke for seg yrkesdeltakinga blant mødrer som tek imot kontantstøtte, og sett spesielt på kva utdanning har å seie. Også ho finn at likskapane mellom dei med høg og dei med låg utdanning er større enn skilnadene.

Så på kort sikt, sidan ordninga enno ikkje har fungert så lenge, kan ein seia at den frykta reverseringa av likestillinga innan arbeidslivet ikkje har funne stad. Baklien, Gulbrandsen og Ellingsæter (2001) meiner likevel at ein kan hevda at tendensen til reforma er å sementere status quo, der ulik praksis mellom kjønna i arbeidslivet og også familielivet vert reproduisert. Kanskje særleg fordi ein kunne venta at auken i yrkesdeltaking blant kvinner skulle halda fram med å auka. Det at ei av fem mødrer har redusert yrkesaktiviteten sin som følgje av reforma, går imot denne trenden.

Kvinner utfører det meste av det ulønte arbeidet

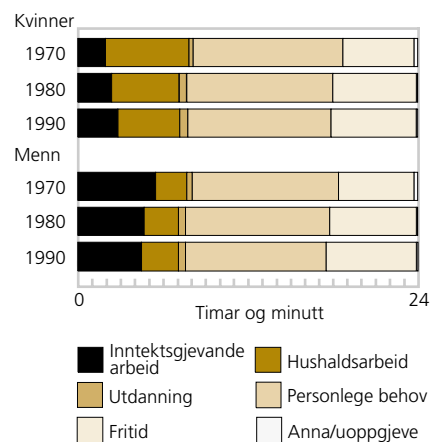
Tidsnyttingsundersøkingane til Statistisk sentralbyrå gjev eit godt bilete av omfanget av det ulønte arbeidet i samfunnet og kven som utfører dette. Desse undersøkingane vert gjennomførte med 10 års mellomrom, og den siste me førebels har data frå, er frå 1990. Figur 3 viser utviklinga i tidsbruken frå 1970 til 1990. Kvinner har i denne 20-årsperioden redusert hushaldsarbeidet sitt frå 5 timar og 55 minutt per dag til 4 timar og 22 minutt. Mennene har auka hushaldsarbeidet sitt frå 2 timar og 13 minutt til 2 timar og 36 minutt. Det er grunn til å tru at tala frå den siste undersøkinga i 2000 vil visa at denne trenden held fram, men at kvinner framleis utfører langt meir ulønt hushaldsarbeid enn menn. I 1990 var det framleis slik at kvinner i gjennomsnitt utførte meir ulønt arbeid enn lønt, og menn utførte meir lønt enn ulønt.

Figur 2. Prosentdel yrkesaktive blant gifte/sambuande kvinner med barn under 16 år, etter tal på barn og alder på yngste barn. 1980 og 2001. Prosent

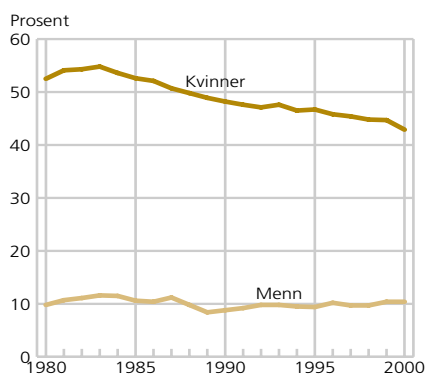
¹ Brot i tidsserien: I 2000 kvinna sine egne barn, i 1980 barn som bur i bustaden. Kjelde: Arbeidskraftundersøkingane.

Figur 3. Tid brukt på ulike aktivitetar. Kvinner og menn. Gjennomsnitt for alle dagar. 1970, 1980 og 1990. Timar og minutt

Kjelde: Tidsnyttingsundersøkingane.

Figur 4. Prosentdel sysselsatte på deltid¹. Kvinner og menn. 1980-2000². Prosent

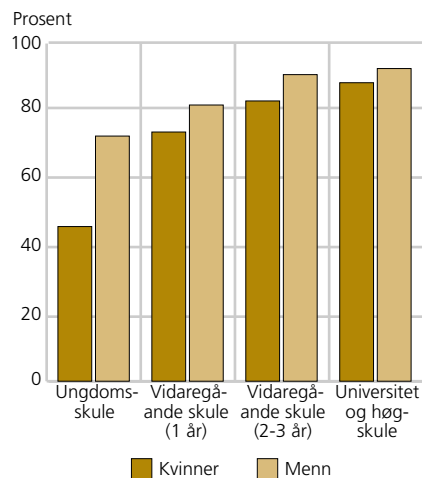

¹ 1-36 timar per veke, unntate personar med 32-36 timar som gjer opp at dette utgjør heiltid.

² Tallene før og etter 1988 er ikke helt sammenlignbare (endret beregningsmåte fører til en reduksjon i deltidsandelen på om lag 2 prosentpoeng fra og med 1989).

Kjelde: Arbeidskraftundersøkingane.

Figur 5. Prosentdel yrkesaktive i alderen 25-66 år, etter kjønn og utdanningsnivå. 2000. Prosent

Kjelde: Arbeidskraftundersøkingane.

Tidsnyttingsundersøkingane viser også ein trend mot at menn arbeider mindre i lønt arbeid, og at kvinner arbeider meir. Det same mønsteret får ein fram ved å nytta Arbeidskraftundersøkingane, der ein undersøker den faktiske arbeidstida til sysselsatte personar. I 1980 var den gjennomsnittlege arbeidstida for menn 41,1 timar, medan ho i 2000 var redusert til 38,8 timar. For kvinner var utviklinga den motsette. I 1980 var gjennomsnittleg arbeidstid for kvinner på 29,2 timar, medan ho var auka til 30,6 timar i 2000. Det skjer altså ei sakte tilnærming mellom kvinner og menn når det gjeld kor mykje dei som er ute i arbeidslivet faktisk arbeider. Det er også slik at skilnadene på kvinner og menn i faktisk arbeidstid er mindre for yngre aldersgrupper og større for eldre. I 2000 var skilnaden mellom kvinner og menn i aldersgruppa 20-24 år på seks timar, medan han var på over ni timar i aldersgruppa 55-66 år. Dette kan tyde på at skilnaden vil gå ytterlegare ned når dei yngre aldersgruppene vil nå opp i den mest yrkesaktive alderen. Men det er altså framleis eit stykke igjen til full likestilling på dette feltet.

Flest kvinner jobbar deltid

Frå 1980 og fram til 2000 har delen sysselsatte menn som jobbar deltid vore relativt stabil. Tar me høgde for endring av utrekningsmåte i 1988 (sjå note til figur 4), har det vore eit par prosentpoeng auke i 20-årsperioden, og i 2000 låg delen på 10,4 prosent. For kvinner har det i same perioden vore ein nedgang i delen deltidssysselsatte, frå 52,5 prosent i 1980 til 42,9 prosent i 2000. Det har altså vore ei lita tilnærming mellom kjønna på 1980- og 1990-talet når det gjeld prosentdel som jobbar deltid, og dette har først og fremst skjedd som følgje av nedgang i deltidsarbeid blant kvinner.

Likevel jobbar ni av ti sysselsatte menn heiltid, mot i underkant av seks av ti kvinner. Det er blant unge vaksne kvinner (25-29 år) me finn den største delen som jobbar heiltid, med 67 prosent. Blant mennene er det dei i midten av yrkesaktiv alder som jobbar mest heiltid (30-54 år), med 95 prosent. Det er ein stor del unge kvinner og menn (16-24 år) som jobbar kort deltid (1-19 timar i veka), og dette har samanheng med at det er svært vanleg for ungdom som går på skule å kombinere skulegang/studium med jobbing. Denne jobbinga utgjør sjeldan meir enn kort deltid.

Utdanning viktig for yrkesaktivitet

Utdanning er eit gode i seg sjølv, og lik tilgang på utdanning er sentralt i likestillingspolitikken. Men utdanning er også viktig for å auka deltakinga av kvinner i arbeidsstyrken. For begge kjønn er det slik at yrkesdeltakinga aukar med høgare utdanningsnivå, men denne skilnaden i yrkesdeltaking etter utdanning er mest markant for kvinner. Samtidig er skilnaden i yrkesdeltaking mellom kvinner og menn minst for dei med høg utdanning og størst for dei med låg utdanning. For dei med universitets- og høgskuleutdanning er det berre om lag 5 prosentpoeng skilnad i yrkesaktiviteten mellom kvinner og menn, medan skilnaden er på 27 prosentpoeng for dei med utdanning på ungdomsskulenivå.

Menn heng etter når det gjeld utdanning...

Menn har tradisjonelt hatt meir utdanning enn kvinner, men no er dette mønsteret vesentleg endra. I 1980 hadde 10 prosent av kvinnene høgare utdanning, mot 14 prosent blant mennene. I 1999 hadde om lag like mange kvinner og menn universitets- eller høgskuleutdanning, med i overkant av 20 prosent. I 1980 hadde 47 prosent av alle kvinner 16 år og eldre berre

Foto: Samfoto

grunnskule som si høgaste fullførte utdanning, mot litt over 40 prosent blant menn. Fram til 1999 vart dette talet vesentleg redusert, men framleis var det litt fleire kvinner enn menn som ikkje hadde nokon form for utdanning etter avslutta grunnskule, 25 prosent kvinner og 20 prosent menn. Litt fleire menn enn kvinner hadde utdanning på vidaregåande nivå, 58 prosent menn og 54 prosent kvinner.

Yngre menneske har vesentleg meir utdanning enn eldre. Samtidig er det slik at i dei yngste aldersgruppene er det flest kvinner med høgare utdanning, og i dei eldste flest menn. I aldersgruppene over 50 år finn me altså framleis det tradisjonelle utdanningsmønsteret, med større delar menn enn kvinner på det høgaste utdanningsnivået, og fleire kvinner enn menn i gruppa utan utdanning utover grunnskulen. Men blant kvinner og menn i aldersgruppa 40-49 år var det i 1999 nærast ingen forskjellar i utdanningsnivået mellom kjønna, og i aldersgruppa under 40 år var det fleire kvinner enn menn som hadde fullført ei høgare utdanning. I den yngste aldersgruppa, dei mellom 25 og 29 år, hadde om lag fire av ti kvinner fullført ei høgare utdanning mot tre av ti menn. I 1999 var i overkant av tre av ti kvinner i alderen 19-24 år registrert som studentar, mot i overkant av to av ti blant menn i same aldersgruppe. Menn er altså i ferd med å bli hengande etter kvinner når det gjeld høgare utdanning.

Denne endringa i utdanningsnivået til kvinnene er i nokon grad eit resultat av at skular som tidlegare hadde eit stort fleirtal av kvinner, fekk høgskulestatus på 1970-talet og byrjinga av 1980-talet. Då vart m.a. helsefagskular gjorde om til høgskular. Men kvinnedelen har også auka ved universiteta,

Foto: Samfoto

og dette viser ein sterk motivasjon blant kvinner til å velja høgare utdanning. Derimot ser det ut til at det blir meir vanleg blant menn å velja yrkesfaglege utdanningsretningar på vidaregåande skulenivå. Samtidig er det i dag felles for unge kvinner og unge menn at svært få avsluttar utdanninga på grunnskulenivå.

... men framleis kjønns-tradisjonelle utdanningsval

Sjølv om det no er stadig fleire unge kvinner som tek utdanning utover grunnskulen og vidaregåande skule, viser oversikten over kva studieretningar jenter og gutar vel at det framleis vert gjort ganske tradisjonelle val. Likevel tyder tala på ei

viss utjamning mellom kjønna innanfor enkelte studieretningar. I 1986 var nesten ni av ti elevar på landbruksfag og fiskeri- og sjøfartsfag gutar. I 1999 var det nesten like mange jenter som gutar på denne studieretninga. Studieretninga er endra med Reform 94, og vert no kalla naturbruk. I 1999 hadde dei tekniske studieretningane teke over som dei mest mannsdominerte. I byggfag, elektrofag og mekaniske fag er omtrent kvar tjuande elev eller færre ei jente. Også tekniske byggfag har ein låg kvinnedel, med i underkant av ein av ti. Dei siste åra har forskjellen mellom delen jenter og gutar innanfor desse faga vore stabil.

Helse- og sosialfagutdanningane har tradisjonelt vore kvinnedominerte. I 1986 var nesten 98 prosent av elevane på denne utdanninga kvinner. Delen var også høg i 1998, men har vorte redusert noko til om lag ni av ti. Kvinnedelen var høg også innanfor formgjeving og musikk, dans og drama, med høvesvis i overkant av åtte og sju av ti. Innanfor faga hotell- og næringsmiddelfag og allmennfag, økonomiske og administrative fag var det relativt jamn del jenter og gutar med ei lita overvekt av jenter.

Noko av det same bilete får ein når ein ser på utdanningsval ved universitet og høgskular. Av registrerte studentar ved universiteta i 1999 var til dømes innanfor teknologifag om lag tre av fire menn. Innanfor matematisk-naturvitenskaplege fag var om lag tre av fem menn, medan det innanfor helsefag og pedagogiske fag var om lag fire av fem kvinner. Men biletet er ikkje eintydig då det innanfor fag som jus og medisin er relativt likt mellom kvinner og menn, med ei lita overvekt av kvinner. På dei statlege høgskulane er det visse typar utdanningar som skil seg ut anten som kvinnedominerte eller mannsdominerte. Førskulelærar, sjukepleiar og tannpleiar er alle retningar der om lag ni av ti registrerte studentar er kvinner. Også allmennlærerutdanninga er kvinnedominert, der er sju av ti kvinner. Ingeniør- og sivilingeniørutdanninga på den andre sida er kraftig mannsdominert, med om lag fire av fem menn. Innanfor maritime fag er mannsdominansen endå sterkare med ni av ti menn. Eit fag som tradisjonelt har vore mannsdominert er siviløkonomutdanninga. Framleis er det flest menn som tek denne utdanninga. I overkant av tre av fem siviløkonomstudentar er menn. Denne ut-

danninga er viktig for rekrutteringa til leiarstillingar i det private næringslivet, stillingar som me seinare skal sjå er svært mannsdominerte. Den relativt høge delen kvinner som tek denne utdanninga kan vera eit teikn på at det vil verta fleire kvinner som konkurrerer om desse stillingane framover.

Den kjønnsdelte arbeidsmarknaden held fram

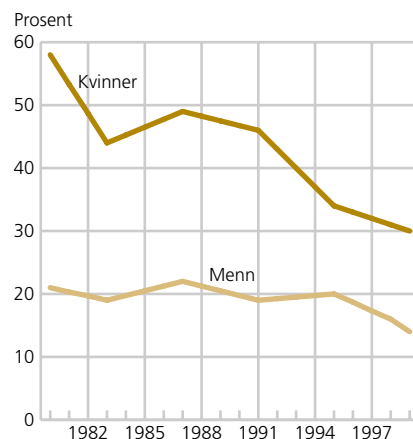
Dei relativt tradisjonelle vala av utdanning som kvinner og menn gjer, speglar seg i val av yrke. Det finst framleis klare kvinneyrke og mannsyrke, sjølv om det for ein del yrkeskategoriar er relativt jamnt fordelt mellom kvinner og menn. Kvinnedominans finn ein innanfor biologiske og medisinske yrke, der kvinner utgjer om lag fire av fem. Også innanfor undervisningsyrke med 1-3 års høgskuleutdanning og kontoryrke er kvinner i klart fleirtal med om lag sju av ti, og innanfor personleg tenesteyting og tryggleiksarbeid utgjer kvinner om lag tre av fire. Yrke der menn dominerer inkluderer byggje- og anleggsarbeidarar og ingeniørar. I kategoriane steinfag-, bygnings- og anleggsarbeidarar og metall- og maskinarbeidarar, elektrikarar o.l. var i 2000 om lag kvar femtiande tilsette ei kvinne. I yrkesgruppa ingeniørar og teknikarar var i underkant av ni av ti menn.

Er kvinneyrke det same som låglønsyrke?

Det er eit mål i likestillingspolitikken at kvinner og menn skal kunne forsørge seg sjølve og sine barn gjennom eige inntektsgevande arbeid. For at kvinner skal kunne gjera dette på lik linje med menn, er det ikkje berre viktig at kvinner aukar yrkesdeltakinga si. Det er også viktig at dei får like godt betalt som menn for det arbeidet dei gjer. Likestillingslova slår fast at kvinner og menn i same verksemd skal ha *lik løn for arbeid av lik verdi*. Kjeldstad og Lyngstad (1993) påpeikar at for å oppnå likestilling på arbeidsmarknaden er det ikkje nok med lik løn for arbeid av lik verdi. Kvinner må i tillegg ha like stort høve som menn til å få dei mest attraktive og best betalte stillingane.

I gjennomgangen av utviklinga på 1980-talet slår Kjeldstad og Lyngstad fast at det har vore ei tilnærming i lønsnivået mellom kjønna. Både Levekårsundersøkinga og lønsstatistikken viser at gjennomsnittleg løn for kvinner har nærma seg nivået til menn for alle næringar som ein har tal for. På 1990-talet har denne utviklinga halde fram for ein del hovudområde, men for andre har tilnærminga stogga opp og i nokre tilfelle gått litt tilbake på slutten av tiåret. Løns- og prisindeksutvalet gjev i NOU 2001:17 ei oversikt over utviklinga i løna til kvinnene i forhold til menn. For statstilsette var det ein auke i kvinner si løn i forhold til menn frå 1990 fram til 1997 frå 84,8 til 89,8 prosent. Dei tre neste åra vart det likevel ein liten nedgang slik at ved utgangen av tiåret var delen nede i 89 prosent. Dei tilsette i kommunesektoren har hatt ei liknande utvikling med auke fram til 1996 for så å sjå ein reduksjon, slik at nivået for kvinner si løn i forhold til menn i 2000 var tilbake på nivået frå 1992. I den private sektoren har utviklinga vore noko annleis. For industrifunksjonærar i NHO-bedrifter ligg lønsnivået til kvinner relativt langt unna nivået til menn. Men frå 1990 til 1997, det siste året me har tal for, har det i alle fall vore ein jamn, om enn sakte, auke. I 1997 tente kvinner innanfor dette området i overkant av tre firedeler av det menn gjorde. Også for andre område innanfor privat sektor har det vore ein jamn, men sakte auke i kvinneløn sett i forhold til menn, men det kan sjå ut som om det på slutten av 1990-talet har stogga opp litt, og til dels gått litt tilbake.

Figur 6. Prosentdel tilsette som er lågt lønte¹, kvinner og menn. 1980-1999. Prosent

¹ Lågt lønte er tilsette med (utrekna) timeløn i hovudyrket mindre enn 85 prosent av gjennomsnittleg timeforteneste i industrien. Overtidstillegg, skifttillegg mv. er ikkje rekna med.

Kjelde: Arbeidskraftundersøkingane.

Levekårsundersøkingane viser at i 1980 var så mange som 58 prosent av kvinnelege tilsette låglønte (låg løn vert her definert som 85 prosent av gjennomsnittleg timeforteneste i industrien). Til samanlikning var delen låglønte blant mannlege tilsette 21 prosent. I perioden fram til 1999 har delen låglønte gått ned både for kvinner og menn. Frå 1980 til 1999 vart delen låglønte kvinner omtrent halvert, frå 58 til 30 prosent. Nedgangen var sterkast frå 1980 til 1983 og frå 1990 til 1995. Når det gjeld mennene, låg delen låglønte stabilt rundt 20 prosent frå 1980 og fram til 1995, men i 1999 var han komen ned i 14 prosent. Dermed har kjønnsforskjellen i delen låglønte gått ned frå 1980 til 1999. I 1980 var det i underkant av tre gonger så mange kvinnelege som mannlege låglønte, medan det i 1999 var i overkant av dobbelt så mange. Desse tala er frå utvalsundersøkingar og er difor usikre, men gjev likevel ein indikasjon på retninga i utviklinga.

Lønsskilnader kan forklarast med stillingsnivå

Det er fleire faktorar som kan forklare denne forskjellen i løn mellom kvinner og menn. Alder, ansiennitet og utdanningsnivå er berre nokon av faktorane som vil spela ei rolle når ein samanliknar lønsnivået for kvinner og menn. Dei tala som er nemnt ovanfor for ulike næringar, er bruttotal og tek ikkje omsyn til slike faktorar. I NOU 1993:17 vert det vist til tre ulike mekanismar som kan forklara ei form for diskriminering når det gjeld løn. *Stillingsdiskriminering* er når kvinner og menn har ulik tilgang til stillingar og verksemdar, og dels ulike høve ved seinare forfremjingar. Når kvinner tek imot lågare løn enn menn med dei same kvalifikasjonane, den same stillinga og innanfor den same verksemda vert det kalla *direkte diskriminering*. Ein tredje mekanisme er når kvinnedominerte stillingar har ein tendens til å verta dårlegare betalte enn mannsdominerte stillingar, uavhengig av utdanningslengd eller andre lønsrelevante faktorar. Dette vert kalla *verdsettingsdiskriminering*.

Det kan vera vanskeleg å avgjera kva av desse som er den viktigaste faktoren for lønsforskjellar mellom kvinner og menn. Direkte diskriminering synest det å vera veldig lite av. Når ein har kontrollert for dei fleste bakgrunnsforhold er det som oftast ein liten skilnad igjen på nokre få prosent, og denne skilnaden går alltid i kvinner sin disfavour. Skilnaden kan koma av direkte diskriminering, men kan også koma av andre forhold som det ikkje er kontrollert for. I NOU 2000:4 vert det gjennomgått ulike analysar som søker å forklara lønsgapet mellom kvinner og menn. Her vert det påpeika at lønsforskjellar mellom kvinner og menn i nokon grad kjem av at kvinner og menn jobbar i ulike bransjar som vert ulikt lønte. Ofte vert bransjar med stor kvinnedeltaking lågare lønte enn bransjar med stor overvekt av menn. Dette er ei form for verdsettingsdiskriminering. Men den viktigaste faktoren for å forklare forskjellar i løn mellom kvinner og menn, er forskjellar i stillingskategori. Det vil seia at mykje av lønsforskjellen mellom kvinner og menn kan forklarast med at menn i større grad enn kvinner har dei stillingane som gjev best betalt. Dette kan koma av at menn og kvinner gjer ulike val innanfor sine yrkeskarrierar. Men det kan også koma av at kvinner ikkje har same tilgang til dei best betalte stillingane som menn, altså ei form for stillingsdiskriminering.

Menn tek mesteparten av tilleggsutbetalingar

I dei fleste næringane vert det utbetalt ulike former for tillegg utover grunnløna. Tillegga kan vera ein kompensasjon for ekstra arbeidsbelastning, ulagleg arbeidstid, ulaglege arbeidsforhold eller risikofylt arbeid

(NOU 1997:10). Lønsstatistikken for 1999 viser at menn i større grad enn kvinner tek imot desse tilleggga. Tillegg vert her definert som uregelmessige tillegg, bonus og provisjon mv. og overtidsgodtgjersle. For dei fleste næringane er det overtidsgodtgjersle som utgjer den største delen av tilleggga, både for kvinner og menn. Samla ligg tilleggga til kvinnene på ca. halvparten av det menn har. Nærast mennene ligg kvinnene i finanstenester, der tilleggga til kvinner utgjer 63 prosent av tilleggga til menn. I varehandel utgjer tilleggga til kvinnene berre 44 prosent av tilleggga til mennene. Det er olje og gassutvinning og bergverksdrift som har dei klart største tilleggga, både for kvinner og menn, men kvinner tek imot under halvparten av menn (48 prosent). Helse- og sosialtenester, som er ei næring med relativt høg kvinnetal, er av dei næringane som tek imot minst i tillegg. Men også her ligg kvinner langt etter menn, med 56 prosent av tilleggga til menn. Desse tala, saman med oversikta over deltidsarbeid, forsterkar biletet av at kvinner arbeider deltid, medan menn arbeider overtid.

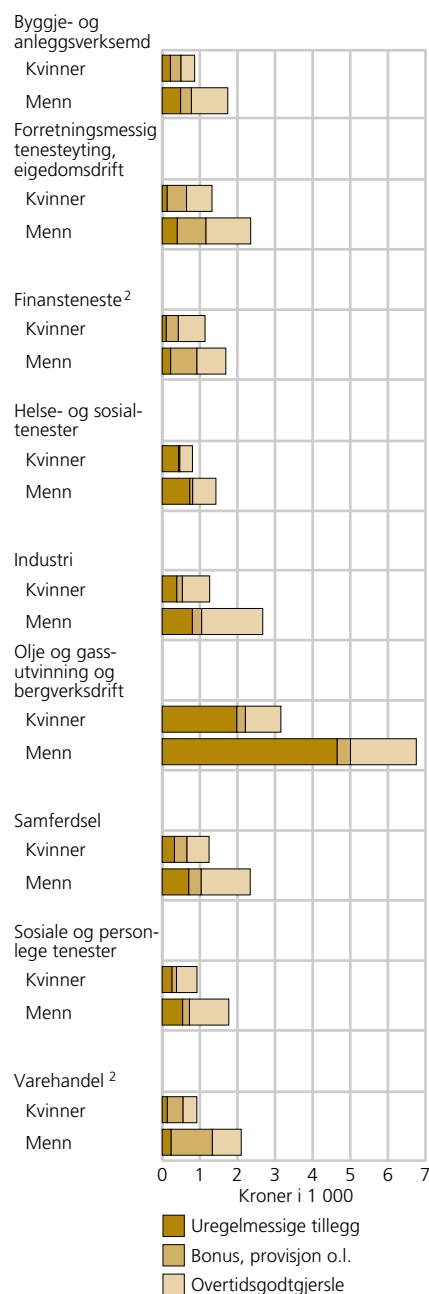
Inntekt som kjelde til sjølvstende

Lik fordeling av inntekter er altså viktig for at kvinner og menn i like stor grad skal vera i stand til å forsørge seg sjølve og sine barn. Utviklinga innanfor familiestruktur og samlivsbrot i Noreg dei siste tiåra har forsterka dette behovet. Den kanskje viktigaste endringa innanfor familiestrukturen er auken i sambuarforhold (Høydahl, Skiri og Østby 2000). Medan det for 20 år sidan ikkje var uvanleg med sambuarar blant yngre, er det no vorte vanleg i alle aldersgruppene under 45 år, og heller ikkje uvanleg for eldre enn det. Overslag for 1999 tilseier at det er om lag 250 000 sambuarpar mot dei registrerte 840 000 ektepara. Utvalsundersøkingar viser også at det har vorte vanlegare å bu aleine dei siste 20 åra. I inntekts- og formuesundersøkinga i 1997 utgjorde om lag to av fem hushald berre ein person. Samstundes har skilsmisseraten gått opp, og ein må rekne med at stadig fleire ekteskap før eller seinare endar i skilsmisse. Undersøkingar om sambuarskap viser at desse er mindre stabile enn ekteskap (NOU 1999:25). Det er fire til fem gonger så sannsynleg at eit sambuarskap endar i samlivsbrot som eit ekteskap.

Alle desse utviklingstrekk gjer at det er viktigare enn nokon gong at kvinner får det same økonomiske sjølvstendet som menn. Sambuarskap er ofte mindre økonomisk gjensidig forpliktande enn ekteskap, og den hyppige forekomsten av samlivsbrot blant sambuarar gjer at mange må forsørgja seg sjølve aleine igjen etter ein periode der ein har delt på utgiftene. Det same vil gjelda for skilde blant ektepar. Det blir altså vanlegare og vanlegare at personar er økonomisk ansvarlege for seg sjølve, og ikkje permanent inngår i eit familieforhold der det er fleire inntektstakarar.

Inntektsgjevande arbeid er den viktigaste inntektskjelda for dei fleste, men også til dømes næringsverksemd, aksjeutbytte, pensjonar og andre overføringar kan utgjere viktige inntektskjelder. Ser ein på bruttoinntekta samla for personar 17 år og over, hadde menn ei gjennomsnittleg inntekt på 277 400 kroner i 1999 og kvinner ei inntekt på 165 100. Med andre ord hadde gjennomsnittskvinna om lag tre femdelar av inntekta til gjennomsnittsmannen. Tala for inntekt frå arbeid og næringsverksemd frå 1982 viser at då utgjorde inntekta til kvinnene om lag to femdelar (Kjeldstad og Lyngstad 1993). Desse tala er ikkje mogleg å samanlikne direkte då dei er baserte på ulike kjelder og nyttar ulike omgrep, men gjev ein indikasjon på at det har vore ei betring i inntektsgrunnlaget for kvinner samanlikna med

Figur 7. Tillegg for heiltidstilsette kvinner og menn i ulike næringar¹, per 1. oktober 1999. Kr

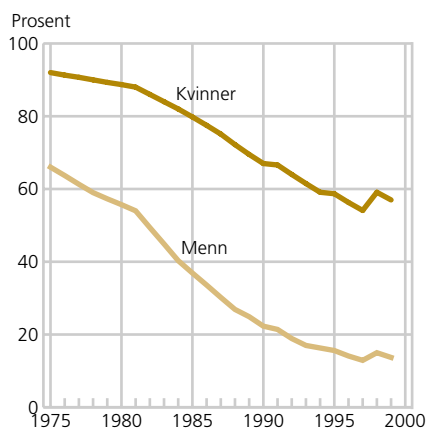

¹ NOS Standard for næringsgruppering.

² Tal for 1. september 1999.

Kjelde: Lønsstatistikk 1999.

Figur 8. Prosentdel minstepensjonistar blant pensjonistar, etter kjønn. 1975-1999. Prosent

¹ F.o.m. 1998 mottek ikkje ugifte, skilte og separerte forsørgarar særtillegg, og vert difor ikkje rekna med som minstepensjonistar.

Kjelde: Rikstrygdeverket.

menn på 1980- og 1990-talet. Likevel er det eit stykke igjen til jamstelt økonomisk sjølvstende.

Inntekt varierer ikkje berre mellom kjønna, det varierer også mykje etter alder. Både kvinner og menn har ein inntektstopp i alderen 45-54 år. Det er i denne alderen yrkesaktiviteten er størst. Det er dei aller yngste og dei aller eldste som har lågast inntekt. Dei yngste er som oftast framleis under utdanning og er såleis sjeldan sysselsette på fulltid. Dei eldste har pensjon som sin viktigaste inntektskjelde.

Aller lågast bruttoinntekt i 1998 hadde kvinner i alderen 17-24 år. Dei tente ca. 30 prosent av det ein gjennomsnittsmann tente. Menn i same aldersgruppe låg litt over med om lag 40 prosent av gjennomsnittsmannen. På det same nivået låg dei eldste kvinnene, dei over 80 år. Dei eldste mennene tente i overkant av 50 prosent av gjennomsnittsnivået for alle menn. Dei kvinnene som tente mest (35-54 år) tente om lag tre firedeler av gjennomsnittsmannen, medan tilsvarende gruppe for menn hadde om lag 30 prosent høgare inntekt enn gjennomsnittsmannen.

Framleis flest kvinnelege minstepensjonistar

Delen minstepensjonistar har gått jamnt nedover både blant kvinner og menn. Spesielt på 1980-talet var nedgangen stor. Nedgangen har likevel vore klart størst for menn. Forskjellen mellom kvinner og menn i del minstepensjonistar har meir enn dobla seg, frå under 20 prosentpoeng til 43 prosentpoeng fleire kvinnelege enn mannlege minstepensjonistar i 1999. I 1999 var delen minstepensjonistar blant kvinner 57 prosent og blant menn 14 prosent. Hovudårsaka til at færre no er minstepensjonistar, er at fleire har opparbeida rett til tilleggspensjon. Ein aukande del kvinner i arbeidslivet vil i tida som kjem bidra til å redusere delen minstepensjonistar også blant kvinner. Men sidan kvinner arbeider deltid i langt større grad enn menn, og sidan kvinner framleis har lågare yrkesdeltaking, vil delen minstepensjonistar halda fram med å vera høgare blant kvinner enn blant menn. Sidan det gjennomsnittlege lønsvået til kvinner framleis er langt unna det menn har, vil kvinner som ikkje er minstepensjonistar få utbetalt monaleg mindre i pensjon enn menn. Grunna den lågare inntekta som kvinner har i forhold til menn, vil også evna til å kjøpa seg private pensjonsforsikringar vera mindre for kvinner enn for menn.

Kvinner i næringslivet: utvikling i sakte kino

I eit likestillingsperspektiv er det ikkje berre viktig at kvinner har eit likt høve til å delta i arbeidslivet, det er også viktig at dei har tilgang på leiande stillingar og viktige posisjonar i samfunnet. Leiarstillingar i næringslivet har lenge vore ein mansbastion som det har vore vanskeleg for kvinner å få innpass i. Ein har gjerne snakka om eit glastak som sperrar for rekrutteringa av kvinner til leiarsjiktet. Dette glastaket er no sakte i ferd med å slå sprekkar (Raaum 1996).

I medlemsverksemdene i NHO er (i 1999) om lag kvar tjuande toppleiar ei kvinne. Ser ein på alle funksjonærstillingane i dei same verksemdene er om lag kvar fjerde tilsett ei kvinne. Det er altså nesten tre gonger så mange menn som kvinner tilsette som funksjonærar i NHO-verksemdene. Toppleiarstillingane er likevel ikkje fordelte etter det same forholdet. I stillingskategorien "andre leiarar", dvs. leiarstillingar i sjiktet under toppleinga, er det litt fleire kvinner enn blant toppleiarane, men også her utgjør kvinnene ein

såpass liten del som kvar tiande leiar. Rekrutteringsstillingar er stillingar under leiarsjiktet som kan vere aktuelle for internt opprykk til leiarstillingar. Det er likevel ingen automatikk i desse opprykka, men ein må kunne tru at det gjev et visst bilete på leiarane i framtida. I desse stillingane var om lag kvar femte tilsett ei kvinne i 1999.

Utviklinga har gått sakte, men biletet i dag er trass alt meir positivt enn det var for 25 år sidan. I 1975 var det ingen kvinnelege toppleiarar i NHO-verksemder. I sjiktet under toppleiinga var det ei av hundre kvinner og i rekrutteringssjiktet var det i underkant av ei av tjue kvinner (Raaum 1996). Det har altså vore ei viss utvikling mot det betre, og den auka kvinnedelen i rekrutteringssjiktet gjev eit visst håp om betring i det private næringslivet i framtida, sjølv om det er langt igjen til ei tilnærma lik kjønnsfordeling. Undersøkinga til Raaum viser også at det blant kvinnene i leiarsjiktet er ein større del unge kvinner enn det er unge menn blant mannlege leiarar. Dette tyder på at kvinnelege leiarar er yngre enn sine mannlege kollegaer, og at det er håp om at forskjellane kan jamnast ut over tid.

Også toppen av statsapparatet dominert av menn

Det er departementa og dei statlege etatane som utfører det daglege arbeidet til staten. Store ressursar vert forvalta, og viktige avgjersler vert tekne, og desse påverkar folk både direkte og indirekte. På toppen av desse organa sit det flest menn. Blant departementsrådar og ekspedisjonssjefar, og blant toppleiarar i ytre etatar, er berre omtrent kvar femte toppleiar kvinne. Kvinnedelen er likevel større blant leiarar på noko lågare nivå. Det er eit ope spørsmål om kvinnedelen blant sjiktet under toppleiarnivået på sikt vil bidra til ein høgare del også blant toppleiarane, men det synest å vera fleire kvinner i rekrutteringsgrunnlaget no enn før.

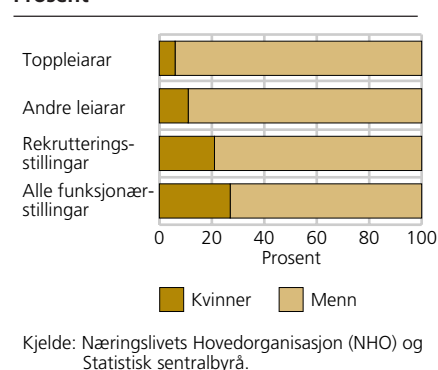
Kvoteordningar sikrar kvinnedel i politikken?

Av dei 165 representantane som sit på Stortinget etter valet i 1997 er 60 kvinner, dvs. 36 prosent. Talet på kvinnelege valte representantar på Stortinget av 1997 er noko lågare enn etter valet i 1993, då det var 65 kvinnelege representantar. Først på 1970-talet steig kvinnedelen på Stortinget til over 10 prosent. Delen har likevel stege ved alle vala sidan, bortsett frå ved det siste.

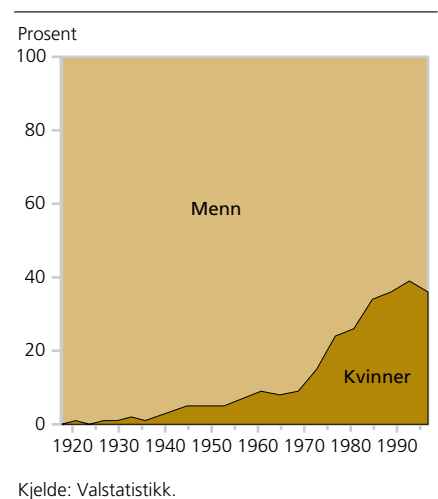
I perioden 1975-1999 har delen kvinner blant representantar i fylkestinga auka frå ca. 25 til 42 prosent. Auken var størst dei første vala etter at fylkestinget vart oppretta i 1975, og har etter valet i 1987 berre auka marginalt. Kommunestyra har eksistert lenger, men har ein dårlegare kvinnerepresentasjon enn fylkestinga. Frå 1975 til 1999 har kvinnedelen stege frå ca. 15 til 34 prosent. Også for kommunestyra kom den største auken fram til og med valet i 1987.

Det har altså vore ein relativt rask auke i delen kvinner i dei tre valde politiske nivåa i landet, men auken har stogga opp på 1990-talet. Og det på eit nivå som ikkje kan seiast å innebera likestilling. Spesielt kommunestyra med ein samla prosentdel kvinner på 34 prosent, har eit stykke igjen til likestilling. Samstundes ligg utviklinga i kvinnedelen i desse politisk valde organa langt framfor utviklinga innanfor næringslivet. Det kan vera fleire årsaker til det. Ei årsak er nok at dei aller fleste politiske partia etter kvart har fått reglar for sine nominasjonsprosessar som sikrar ein viss del av kvart kjønns på toppen av lista. Slike kvoteordningar har ein ikkje i næringslivet

Figur 9. Prosentdel kvinner og menn på ulike nivå i NHO-verksemder. 1999. Prosent

Figur 10. Prosentdel kvinnelege og mannlege stortingsmedlemmer. 1918-1917. Prosent

Tabell 1. Ordførere. Prosentdel kvinner, etter fylke. 1999

	Talet på ordførarar	Talet på kvinnelege ordførarar	Prosentdel kvinner
Heile landet	435	65	15
Østfold	18	4	22
Akershus	22	8	36
Hedmark	22	1	5
Oppland	26	3	12
Buskerud	21	3	14
Vestfold	15	1	7
Telemark	18	5	28
Aust-Agder	15	0	0
Vest-Agder	15	4	27
Rogaland	26	2	8
Hordaland	34	5	15
Sogn og Fjordane	26	6	23
Møre og Romsdal	38	5	13
Sør-Trøndelag	25	1	4
Nord-Trøndelag	24	4	17
Nordland	45	6	13
Troms	25	3	12
Finnmark	19	4	21

Kjelde: Valstatistikk.

enno, verken i den administrative leiinga eller i styra, og dette eventu-
elle tiltaket er mykje omdiskutert.

Også innanfor politikken er det fær-
rast kvinner i toppstillingane. Sjølv
om det er 34 prosent kvinner i kom-
munestyra i landet etter kommune-
valet i 1999, er berre 15 prosent, el-
ler 65 av 435, av alle ordførarane i
landet kvinner. Her er det store regi-
onale skilnader, der Aust-Agder pei-
kar seg ut som "verstingen" i eit like-
stillingsperspektiv. Alle 15 ordførara-
ne i Aust-Agder i 1999 var menn.
Heller ikkje Hedmark, Vestfold og
Sør-Trøndelag har mykje å skryte av
med berre ein kvinneleg ordførar i
fylket.

Oppsummering: Utvikling i ujamnt tempo

På dei fleste områda me har vore inno-
m her har det vore ei positiv utvikling
mot meir likestilling, det vil seia større kvinneleg deltaking, dei siste tiåra.
Eit viktig trekk ved utviklinga på 1980- og 1990-talet har vore auken av
kvinner i yrkesdeltaking. Fleire og fleire kvinner har teke steget ut i arbeids-
livet. Dette må sjåast i samanheng med blant anna den kraftige auken i bar-
nehagetilbodet i perioden, som har gjort det mogleg for fleire mødrer å del-
ta i arbeidslivet når barna er små. Likevel er det framleis fleire menn enn
kvinner som er yrkesaktive, og mange av kvinnene arbeider deltid. Men
delen kvinner som arbeider heiltid går sakte oppover, og saman med den
auka yrkesdeltakinga blant kvinner fører dette til deltaking i arbeidslivet på
jamnare vilkår for kvinner og menn.

Utdanning er eit av veldig få samfunnsområde der kvinner er i ferd med å
gå forbi menn. I befolkninga sett under eitt er det no om lag like stor del
blant kvinner og menn som har høgare utdanning. Blant dei eldste er det
klart fleire menn enn kvinner som har høgare utdanning, og blant dei yng-
ste er det kvinnene som har mest utdanning. Blant registrerte studentar i
dag er delen kvinner i høgare utdanning såpass mykje høgare enn blant
menn at det om litt vil vera eit høgare utdanningsnivå blant kvinner enn
blant menn. Kanskje det vil verta naudsynt med tiltak for å få fleire menn
ut i utdanning?

Men det auka utdanningsnivået til kvinner har enno ikkje ført til likestilling
når det gjeld løn og inntekt. Sjølv om direkte lønsdiskriminering er så godt
som borte, er det framleis eit stykke igjen til at kvinner får like bra løn som
menn. Og det kan sjå ut som om den lønsmessige tilnærminga som ein had-
de fram til midten av 1990-talet, har stogga litt opp og i nokre tilfelle gått
noko tilbake. Undersøkingar om lønsnivået for kvinner og menn viser at
skal kvinner ta igjen menn er det viktig at kvinner får betre tilgang til høg-
are stillingar som gjev betre betalt. I dei øvste laga i veldig mange bransjar
og næringar sit det flest menn. Lønsskilnadene saman med meir deltid og
mindre yrkesaktivitet blant kvinner fører til at kvinner framleis har mykje

mindre inntekter enn menn. Det er såleis framleis langt igjen til kvinner er like økonomisk sjølvstendige som menn.

I det private næringslivet er det stor mannsdominans, spesielt i leiande stillingar. Utviklinga frå null til 5 prosent kvinner blant toppleiarar i NHO-bedrifter frå 1975 til slutten av 1990-talet er positiv, men med same farten vil det ta lang tid før kvinner har like mykje å seia i styringa av næringslivet som menn. I det politiske liv har utviklinga gått mykje raskare, men ser ut til å ha stogga litt opp på 1990-talet. Det kan sjå ut som om det er vanskeleg å nå full likestilling, sjølv om kvinnedelen nærmar seg 30 eller 40 prosent i ulike politiske organ. Det siste steget opp mot full likestilling verkar å sitja langt inne.

Litteratur

Baklien, Bergljot, Gulbransen, Lars og Ellingsæter, Anne Lise (2001): *Evaluering av kontantstøtten*. Norges forskningsråd, Oslo.

Barne- og familiedepartementet (2001): *Likestilling mellom menn og kvinner*. www.odin.dep/bfd/norsk/likestilling.

Ellingsen, Dag (2000): *Fire uker holder for de fleste*. Foreldre & Barn 12/2000, Oslo.

Hellevik, Tale (2000): *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring*. NOVA-rapport 2/00. NOVA, Oslo.

Høydahl, Even, Skiri, Halvard og Østby, Lars (2000): *Befolkning. I Sosialt Utsyn 2000*, Statistiske analyser nr. 35, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger.

Håkonsen, Lars, Kornstad, Tom, Løyland, Knut og Thoresen Thor Olav (2001): *Kontantstøtten - effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling*. Rapporter 2001/5, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger.

Kjeldstad, Randi og Lyngstad, Jan (1993): *Arbeid, lønn og likestilling belyst ved statistikk og forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

NOU (1993:17): *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?* Oslo.

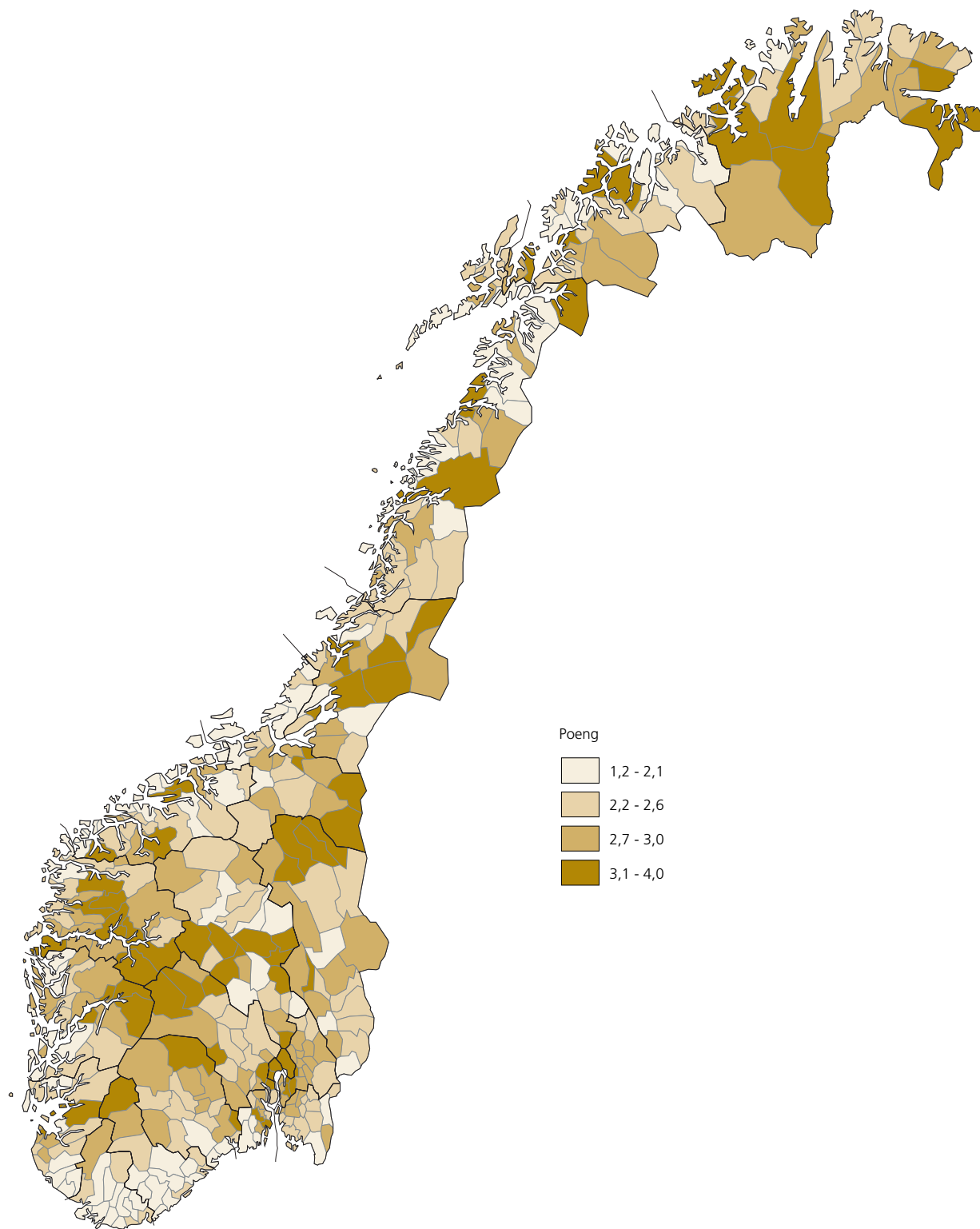
NOU (1999:25): *Samboerne og samfunnet*. Oslo.

NOU (2000:4): *Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2000*. Oslo.

NOU (2001:17): *Om inntektsoppgjørene 2000-2001*. Oslo.

Raaum, Nina Cecilie (1996): *Kvinner og ledelse. Et statistisk utsyn over det private næringsliv*. Næringslivets forlag, Oslo.

Likestilling i norske kommuner, 2000

Kilde: Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Likestillingsindeks

Oslo og Akershus ligger på likestillingstoppen, og en oppdatering av indeks for likestilling viser at Akershus nå har gått forbi Finnmark til en annenplass etter Oslo, mens Vest-Agder også i 2000 kommer dårligst ut. Av kommunene troner Hammerfest på toppen, mens Herøy kommer dårligst ut.

Likestilling mellom kvinner og menn kan belyses på mange ulike måter og ved hjelp av mange slags statistikk. En indeks er et samlemaal; en måte å forenkle eller komprimere data på. I indeksen for likestilling forsøker vi å sammenfatte ulike - direkte og indirekte - mål på likestilling som viser i hvilken grad kvinner og menn deltar - eller gis muligheter til å delta - i politikk, utdanning og yrkesliv i den enkelte kommune. De mål eller indikatorer som inngår i indeksen er:

- Barnehagedekning 1-5 år (1999)
- Andel kvinnelige kommunestyrerepresentanter (1999)
- Antall kvinner per 100 menn 20-39 år (1999)
- Kvinners/menns utdanningsnivå (1998)
- Kvinner/menn i arbeidsstyrken (1999)
- Kvinners/menns inntekt (1998)

Denne sammenstillingen av indikatorer er selvfølgelig bare én av flere mulige måter å beskrive likestillingssituasjonen i kommunene på. Indeksen omfatter det som er tilgjengelig av relevant statistikk og de viktigste målbare faktorene må sies å være med. En skår på 4 er maksimalt og viser den høyeste graden av likestilling, motsatt er 1 lavest.

De beste kommunene i 2000:

Hammerfest, Rollag, Sør-Varanger, Leikanger, Bodø, Oppegård, Lørenskog, Hamar, Tolga, Gol, Bykle, Ulvik og Namsos.

De dårligste i 2000:

Herøy (Møre og Romsdal), Haram, Sande (Møre og Romsdal), Vanylven, Selje, Bømlo, Lyngen, Lødingen, Aukra, Sula, Bokn og Farsund.

Mer informasjon om likestillingsindeksen finnes på SSBs internettsider:

<http://www.ssb.no/emner/00/02/10/likekom/>

Høykonjunktur på boligmarkedet:

Det er da de unge etablerer seg

Når prisene er lavest på boligmarkedet, skulle man tro at de som skal etablere seg for første gang, ville se sin sjanse til en rimelig "inngangsbillett". Slik er det imidlertid ikke: Flest unge etablerer seg når prisene er som høyest. Dette skyldes antakelig at ungdom lettere tør å satse på egen bolig når framtidsutsiktene fortoner seg som lyse. Det er fram til 1997 lite som tyder på at unge i landet som helhet er blitt presset ut av eiermarkedet på grunn av høye priser.

Arne S. Andersen

Et turbulent boligmarked

De siste 5-6 årene har boligprisene steget jevnt og sterkt. Fra 1995 til 2000 steg prisene på selveide bruktboliger med om lag 65 prosent. I Oslo steg prisene på denne typen boliger til over det dobbelte i denne perioden. Denne perioden avløste en periode med et sterkt fall i boligpriser. Fallet startet i slutten av 1988, etter en periode på ca. fire år med sterkt stigende boligpriser. Boligprisene nådde deretter et lavmål i 1992-1993, og først fra 1994 begynte de igjen å ta seg opp.

Vanskeligere å etablere seg på boligmarkedet?

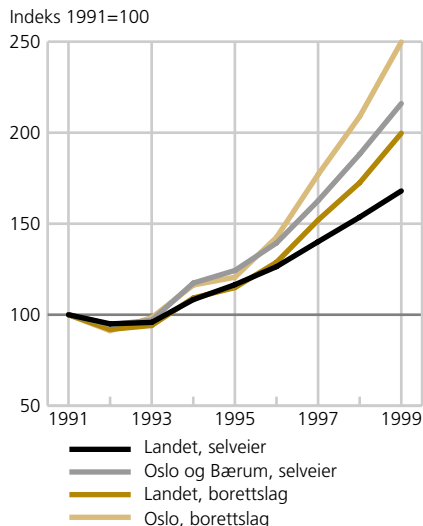
I perioder med sterkt økende boligpriser rettes oppmerksomheten mot konsekvensene for de som må etablere seg på boligmarkedet, spesielt ungdom. Enkelte lokale boligmarkeder med svært høye priser gjør det naturlig å stille spørsmålet hvordan det er mulig for unge å etablere seg med egen bolig. Dette skyldes ikke minst at det norske boligmarkedet er dominert av eide boliger, enten selveide eller boliger eid gjennom borettslag eller boligaksjeselskap. Det norske utleiemarkedet er i internasjonal sammenheng ganske lite, og det er dominert av privat utleie der prisene i høy grad er markedsstyrte (Nordvik 1996). Man ser for seg at store grupper blant de unge vil ha vanskelig for å etablere seg som nordmenn flest, med egen bolig, at de vil bli utestengt fra å eie sin bolig. Som Gulbrandsen har pekt på, var det også på slutten av 1980-tallet en utbredt frykt for at de høye prisene skulle stenge ungdom ute fra eierdelen av boligmarkedet (Gulbrandsen 1988).

Spørsmålet vi skal undersøke er hvordan sammenhengen er mellom konjunktorene på boligmarkedet og unges etablering på markedet for eierboliger. Det turbulente boligmarkedet de siste 10-15 årene gir visse muligheter for å undersøke hvordan unge reagerer på svingninger i boligkonjunktorene.

1987-1997: Færre unge eiere

Vi skal først undersøke utviklingen i andelen eiere blant unge. Statistikken som viser utviklingen har visse mangler, særlig gjelder det tallene før midten av 1990-tallet. Likevel synes det klart at andelen eiere (selveiere og andels- og aksjeeiere) blant unge gikk ned fra 1987 til 1997 for deretter å øke litt.

Figur 1. Bruktboligpriser. 1991-1999.
1991=100

Kilde: Bruktboliger, prisindeks, SSB og NBBL.

Arne S. Andersen er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (arne.andersen@ssb.no).

Blant personer i alderen 16-39 år som var flyttet fra foreldrene ble eierandelen redusert fra 71 prosent i 1987 og 1991 til 65 prosent i 1995 og 59 prosent i 1997 (tallene angir andelen personer som bor i bolig som husholdningen eier, ikke andelen husholdninger). I 1998 og 1999 var eierandelen økt litt til 63 prosent. Tallene for 1987 og 1991 er ikke helt sammenlignbare med de senere tallene. I disse årene ble en del, særlig studenter, registrert bosatt hos foreldrene selv om de faktisk bodde for seg selv. Disse er altså registrert med foreldrehusholdningens eierforhold, selv om de forteller at de ikke bor sammen med foreldrene. Disse har vi utelatt i beregningen over. Det kan være grunn til å anta at eierandelen blant disse er lav, og at tallene for 1987 og 1991 derfor overvurderer den faktiske eierandelen noe¹.

Sammenligner en utviklingen i eierandel blant unge med prisutviklingen på bruktboligmarkedet, finner en det paradoksale at det stort sett har vært slik at eierandelen blant unge har gått ned i perioder med fallende boligpriser og har økt i perioder med økende boligpriser. Er denne sammenheng reell eller er det andre forhold som ligger bak?

Hvorfor gikk eierandelen ned?

Nedgangen i andelen eiere blant unge fram til 1997 skyldes ikke at gjennomsnittsalderen blant disse gikk ned. Tvert imot skjedde nedgangen selv om gjennomsnittsalderen blant de unge som har etablert seg for seg selv, økte.

Figur 3 viser da også at eierandelen i de fleste aldersgrupper har gått ned. Særlig gjelder det blant de helt unge. Reduksjonen synes størst de siste årene, men for de yngste aldersgruppene må en ta forbehold om at tallene for 1987 og 1991 ikke er helt sammenlignbare med tallene for de senere årene, og at tallgrunnlaget for de yngste er lite og at tallene for eierandel dermed er usikre.

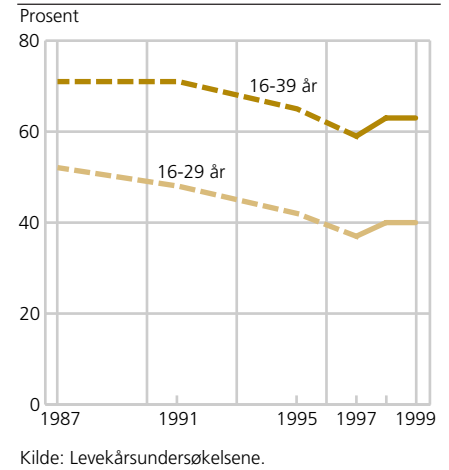
Særlig i aldersgruppen 26-29 år har det vært en sterk nedgang i eierandel de siste ti årene med en reduksjon på om lag 20 prosentpoeng. Det er verdt å legge merke til at denne aldersgruppen i 1987 hadde en meget høy andel eiere (vel 70 prosent).

I en tidligere artikkel har vi også vist at nedgangen i eierandel i denne perioden til dels kan forklares av at unge etablerer seg senere, både med familie og i arbeidslivet (Andersen 1998). For unge sysselsatte i parforhold fant vi ingen endringer i eierandel, mens det var en viss endring for unge i utdanning og for enslige sysselsatte.

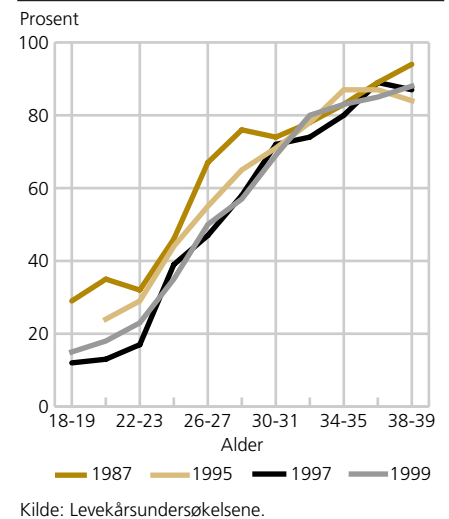
Årets eierandel avspeiler fortiden

Den høye eierandelen blant de unge i 1987 ser ut til å ha holdt seg. Fire år senere da denne gruppen var blitt 30-34 år, var eierandelen høyere enn i tilsvarende aldersgruppe de andre årene (figur 2). Dette illustrerer et viktig poeng. Eierandelen det enkelte år avspeiler forholdene på boligmarkedet en del år før det aktuelle året. Det vil særlig gjelder for unge opp til ca. 35 år som ennå ikke har nådd den "maksimale" eierandelen. Boligmarkedet er et marked med ganske stor treghet, og forholdene i boligmarkedet et bestemt år vil bare i begrenset grad få konsekvenser f.eks. for eierandel dette året.

Figur 2. Andel eiere blant yngre som ikke bor hos foreldrene

Figur 3. Andel eiere blant yngre som ikke bor hos foreldrene

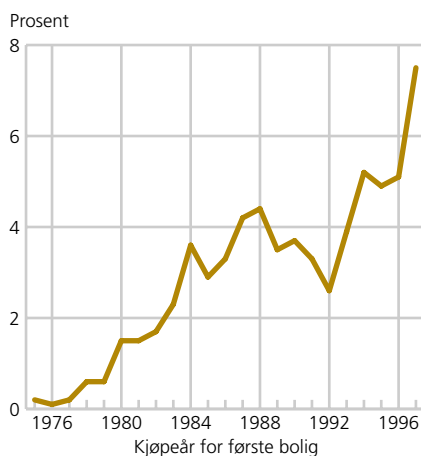

Tabell 1. Personer 20-39 år som ikke bor hos foreldrene og eier bolig, etter anskaffelsesår for boligen. 1997. Prosent

	I alt	Anskaffelsesår		
		Før 1989	1989-1993	1994-1997
Alle	100	29	32	39
20-24 år	100	7	3	90
25-29 år	100	6	34	60
30-34 år	100	21	39	40
35-39 år	100	53	27	21

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 4. Andel utflyttede 16-39 år, etter startår

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1998.

Tabell 1 viser at en betydelig del av de unge eierne i 1997 hadde skaffet boligen sin for mer enn tre år siden. Andelen er naturlig nok særlig stor blant de eldre unge.

Om lag 40 prosent av de unge eierne hadde anskaffet boligen sin etter 1993, og om lag en tredel under kriseårene rundt 1990. Bare blant de som er 35-39 år er det et flertall som har anskaffet boligen før 1989.

Vi skal derfor se direkte på førstegangsetablering for unge.

Førstegangsetablering følger boligkonjunktorene

Andelen som er eiere på et gitt tidspunkt er altså et resultat av begivenheter over et lengre tidsrom. Det betyr at det ikke er uproblematisk å analysere eie av bolig på et bestemt tidspunkt ut fra trekk ved husholdningene og boligmarkedet på undersøkelsestidspunktet. I prinsippet burde en kjenne disse forholdene på flyttetidspunktet.

Levekårsundersøkelsens panelundersøkelse i 1998 gir opplysninger om hvilket år personen «bygget, kjøpte eller arvet sin egen bolig første gang». Spørsmålet er altså personlig, det spørres ikke om husholdningen. Dette kan gi grunnlag for misforståelser. Det er da også enkelte som opplyser at de eide bolig første gang i en meget tidlig alder (under 17 år). Det gjelder imidlertid meget få, om lag 1 prosent av de unge (det kan heller ikke utelukkes at noen av disse er reelle).

Figur 4 viser at blant 16-39 åringene som i 1998 var flyttet fra foreldrene ble de første eiere på slutten av 1970-tallet. Deretter stiger andelen som i løpet av året ble eiere første gang til et foreløpig maksimum i 1987-1988, da vel 4 prosent av unge som var flyttet ut fra foreldrehjemmet, ble eiere for første gang. Dette underbygger tolkningen foran av den høye eieran delen i 1987 blant 26-29 åringene.

I perioden 1989 til 1993 var boligmarkedet preget av krise, med liten boligbygging og liten omsetning av boliger samtidig som renten fortsatt var høy. I denne perioden gikk andelen som ble eiere blant de unge for første gang ned, med et lavmål på 2,5 prosent i 1992. Fra og med 1993 økte andelen førstegangseiere igjen meget sterkt, og i 1997 ble mer enn 7 prosent av de unge som var flyttet fra foreldrene, eiere for første gang.

Hvorfor følger førstegangsetablering blant unge boligkonjunktorene?

Antakelig er grunnen den enkle at boligkonjunktorene i stor grad følger de generelle økonomiske konjunktorene. Rundt midten av 1980-tallet var det samfunnet som møtte de unge preget av optimisme. Det var lett å få arbeid, og lett å få lån. Selv om boligprisene var høye, forventet en at de ville fortsette å øke. Dessuten var skattereglene gunstige i forhold til lån og inflasjonen forholdsvis høy. Alt dette innebar at det på det tidspunkt var rasjonelt å skaffe seg egen bolig.

Noen få år senere snudde bildet. Det ble vanskelig å få arbeid, arbeidsledigheten blant unge menn steg til mer enn det tredobbelte, blant unge kvinner ble den fordoblet (Statistisk sentralbyrå 2000). Søkningen til universiteter og høyskoler økte kraftig. Boligprisene falt, samtidig med at renten holdt seg høy. Nye skatteregler gjorde det mindre gunstig å ta opp boliglån og

prisstigningen ble redusert. En del fikk problemer med å betjene boliglånet og den såkalte gjeldskrisen var et hyppig tema i media. I en slik situasjon ble en stor og langsiktig investering i bolig rimelig nok ansett for å være risikofyllt.

Først med rentenedgangen i 1993, og etter hvert en bedring i de generelle økonomiske utsiktene, kom optimismen igjen tilbake. Boligprisene begynte så smått å øke, og dermed aktiviteten i boligmarkedet. Selv om ledigheten blant unge fortsatt var relativt høy, ser det ut til at andre faktorer som lavere rente, økt sysselsetting, økende boligpriser og generell optimisme førte til økt etablering blant unge.

Boligkrisen påvirket i liten grad unges boligetablering

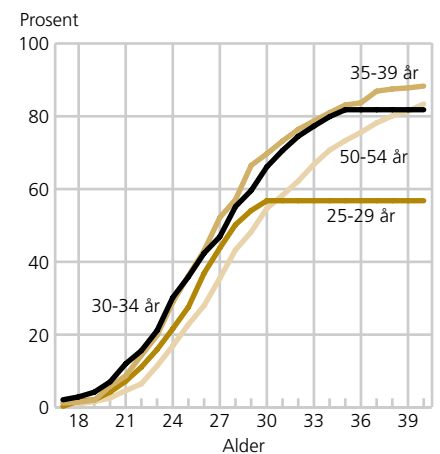
Hvordan slo kriseårene på boligmarkedet på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet ut for de ulike aldersgrupper? De som ved utgangen av 1997 var 35-39 år var i årene 1988-1993 i alderen 26-35 år, mens de som var 30-34 år i 1997 i denne perioden var i alderen 21-30 år. Flertallet av 35-39-åringene var altså kommet ganske langt i etableringsprosessen da problemene på boligmarkedet satte inn. Derimot opplevde 30-34-åringene krisen midt i sin viktigste etableringsperiode. De to yngste aldersgruppene var for unge til at denne perioden fikk noen særlig betydning for etableringen (vi gir ingen tall for 20-24-åringene fordi de er kommet så kort i etableringen).

Figur 5 tyder imidlertid ikke på noen effekt av betydning for aldersgruppens etableringsmønster. Ved alder 27-30 år var det om lag 5 prosent færre av kohorten som i 1997 var 30-34 år enn av kohorten som var 35-39 år som hadde etablert seg for første gang med eid bolig. Forskjellen ble imidlertid ganske raskt utjevnet, og ved 34 år var forskjellen mellom kohortene nesten forsvunnet. Dette bekrefter resultater av en analyse tidlig på 1990-tallet (Gulbrandsen 1992). En må også være oppmerksom på at siste del av etableringskurven for aldersgruppen 30-34 år ikke er endelig. Store deler av de ikke-etablerte i denne aldersgruppen vil fortsatt ha mulighet for å etablere seg med eid bolig for første gang før de blir 35 år. I de to eldste alderskohortene hadde 50 prosent etablert seg med eid bolig i en alder av om lag 27 år. I en alder av 34 år hadde over 80 prosent etablert seg med eid bolig for første gang.

For den alderskohorten som i 1997 var 25-29 år har etableringen foregått noe senere enn for de to eldre alderskohortene. Dette kan bare for de eldste av disse direkte tilskrives krisen på boligmarkedet rundt 1990. Det tar imidlertid ofte noe tid å bygge opp ny optimisme på boligmarkedet. Holdningene til etablering fra kriseårene kan derfor ha hengt igjen. I denne alderskohorten var andelen som etablerte seg med eid bolig i 25-årsalderen 8-9 prosentpoeng lavere enn i de to eldre aldersgruppene. Det betyr at mens 25-29-årskohorten hadde nesten 30 prosent etablerte i en alder av 25 år, nådde de to eldre alderskohortene denne andel vel ett år tidligere. Som for 30-34-årskohorten er siste del av etableringskurven for 25-29-årskohorten heller ikke endelig. Store deler av kohorten vil fortsatt ha mulighet for å etablere seg før de fyller 30 år. Dette er antakelig også grunnen til at etableringskurven flater ut når en nærmer seg 30-årsalderen for denne kohorten.

Figuren viser også forløpet av etablering i eid bolig for en av de eldre alderskohorter (50-54 år). Den viser en noe langsommere etablering enn

Figur 5. Kumulativ andel eiere, etter alder ved første etablering i eid bolig

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1998.

Litteratur

Andersen, Arne S. (1998): Unge på boligmarkedet. Etablerer seg senere, men ikke dårligere. *Samfunnsspeilet* 1998, 4, Statistisk sentralbyrå.

Gulbrandsen, Lars (1988): Boligetablering: Nye tendenser i 1980-åra? INAS-Notat 88:10.

Gulbrandsen, Lars (1992): Bolig og privatøkonomi: Privatøkonomiske konsekvenser av endringer på boligmarkedet. INAS-Notat 1992:7.

Nordvik, Viggo (1996): Mot et mer ustabil leie-marked? *Samfunnsspeilet* 1996, 4, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2000): *Sosialt utsyn 2000*. Statistiske analyser 35.

alderskohortene 30-34 og 35-39. Kohorten 50-54 år har et ganske avvikende etableringsmønster med senere etablering i eid bolig enn alle andre alderskohorter (ved 27-årsalderen hadde f.eks. 35 prosent av denne kohorten etablert seg med eid bolig sammenlignet med 50 prosent av 35-39-års- og 45 prosent av 30-34-årskohortene. Disse forskjellene er signifikante). Hovedtyngden av 50-54-årskohorten etablerte seg på slutten av 1970- og begynnelsen av 1980-tallet.

Etableringen med eid bolig for de tre alderskohortene som var 25-29, 30-34 og 35-39 år ved utgangen av 1997 har altså forløpt overraskende likt. Det er en viss effekt av krisen på boligmarkedet for alderskohorten 30-34 år med en liten forsinkelse i etableringen. Denne ser imidlertid ut til raskt å ha blitt tatt igjen. Etableringen ved 25-årsalder for den yngste av de tre kohortene er også litt lavere enn for de to eldre kohortene. Tar en hensyn til at etableringsforløpet fram til 30-årsalder ikke er fullført for denne kohorten er det imidlertid lite som tyder på at det er noen vesentlig forskjell på etableringsforløpet.

Fører boligmarkedet til økte ulikheter?

Det kan altså se ut til at førstegangsetablering blant unge generelt følger de økonomiske konjunkturer, den er liten når boligprisene er lave og fallende, større når boligprisene er høye og stigende. Det ser også ut til at konjunkturerne bare i beskjedent omfang påvirker førstegangsetableringen for de ulike alderskohorter, og at eventuelle effekter forholdsvis fort utjevnes over tid.

Betyr dette at etableringssituasjonen ikke er bekymringsfull? Det dette betyr er at høye gode boligkonjunkturer og høye boligpriser ikke synes å presse unge generelt ut av boligmarkedet for eide boliger, i hvert fall synes det ikke å gjelde den perioden vi har sett på. Det er imidlertid klart at unge som etablerer seg på lokale boligmarkeder med høye priser, må ta de økonomiske konsekvensene av denne stabiliteten i etableringsmønsteret, enten i form av økte boligkostnader eller i form av redusert standard.

Det turbulente boligmarkedet har også ført til at de (relativt få) unge som etablerte seg på boligmarkedet under lavkonjunkturen har fått en vesentlig gunstigere start på sin boligkarriere enn de unge som etablerte seg da boligprisene var på topp. Dessuten fører måten boligmarkedet er organisert på i Norge med en beskjeden utleiesektor til at ulike grupper av husholdninger langt på vei må konkurrere på like fot til tross for forskjeller i ressurser. Det gjelder f.eks. for husholdninger bestående av enslige og par. Særlig blant unge vil enslige og par uten barn i betydelig grad konkurrere om de samme boligene.

Det forhold at boligmarkedet i så stor grad er markedsstyrt har derfor de siste 10-15 år antakelig ført til betydelige forskjeller mellom alderskohortene i hvor gunstig starten på boligkarrieren har blitt, og til forskjeller mellom grupper av husholdninger, f.eks. enslige og par, i forhold til boligmarkedet. Slike forskjeller vil både vise seg ved den belastning boligkostnadene utgjør for husholdningen og i forhold til sjansene for å komme inn på markedet for eierboliger.

¹ Antar vi at alle unge som er registrert bosatt hos foreldre, men som faktisk bor for seg selv, er leieta-kere blir eierandelen både i 1987 og 1991 blant alle unge (16-39 år) som er flyttet hjemmefra, 66 prosent. I 1995 ble eierandelen under tilsvarende forutsetninger 62 prosent. Dette regner vi med er minimumsanslag for eierandelen. Eierandelen blir særlig påvirket blant de yngste. I aldersgruppene 18-19, 20-21 og 22-23 år endret eierandelen i 1987 seg henholdsvis fra 29 til 14 prosent, fra 35 til 25 prosent og fra 32 til 29 prosent. I aldersgrupper over dette er virkningen på eierandelen svært liten. I de yngste aldersgrupper nærmer eierandelen seg altså det vi fant for 1995.

Det gode liv – før eller etter tidligpensjonering?

Hvorvidt pensjonering oppleves som et gode eller onde har vært tema innen sosialpsykologisk forskning om overgangen arbeid – trygd. Spørsmålet har også politisk relevans, i det et premiss bak arbeidslinja i sosialpolitikken er antakelsen om at livet som yrkesaktiv normalt er å foretrekke framfor livet på trygd. I denne artikkelen finner vi at velvære og selvtillit endres mest når man blir uførepensjonist og minst når man blir avtalepensjonist. Velferdsvirkningene blir dårligere jo lenger man har vært pensjonist.

Morten Blekesaune og
Einar Øverbye

Tidligere forskning

Daatland og Solem (1995) har oppsummert den empiriske litteraturen hva gjelder virkninger av alderspensjonering. Mellom en firedel og en tredel opplever pensjoneringen som en problematisk periode. En tilsvarende gruppe ser pensjoneringen som en velferdsgevinst. For den resterende tredelen representerer pensjoneringen verken tap eller gevinst. Størrelsen på gruppe har vært forholdsvis stabil over tid, men intensiteten av tap eller gevinst har endret seg, og da i retning av at pensjonering representerer et noe mindre opplevd problem i dag. Dette kan ha sammenheng med bedre pensjoner, eventuelt at arbeidsetikken ikke er like sterk som den engang var.

Velferdsvirkningene kan være betinget av når man pensjoneres, og hvor lenge man har vært pensjonist. Jo tidligere man pensjoneres, desto mer avvikende vil rollen som pensjonist være sammenlignet med ens jevnaldrende. Vi antar at velferdsvirkningene er minst gunstige for dem som pensjoneres tidlig i livsløpet.

Pensjoneringsstudier på 1950- og 1960-tallet antok at pensjoneringen medførte tap av viktige sosiale roller og dermed en krise i personenes livsløp (Miller 1965). Atchley (1976) postulerte gunstige virkninger rett etter pensjoneringen, som ble fulgt av en krise, som igjen ble fulgt av en etter hvert gunstigere tilpasning som pensjonist. Tvede (1975) fant en positiv sammenheng mellom hvor lenge en har vært pensjonist og hvor fornøyd man var med pensjonisttilværelsen. Dette kan fortolkes som empirisk støtte til den siste delen av Atchlys fase-teori fra 1976 som omhandler tilpasningen til den nye tilværelsen.

Det er gjort få systematiske studier som spesielt tar for seg hvordan tidligpensjonister opplever overgangen. Pedersen (1997) studerte overgangen fra arbeid til pensjon med utgangspunkt i et utvalg mellom 60 og 70 år. Han fant at de generelle velferdsvirkningene av pensjoneringen var bedre hos mottakere av avtalefestet pensjon (heretter kalt avtalepensjonister) enn andre førtidspensjonister. Blant avtalepensjonistene var det flere som i ettertid ville ha gått av tidligere heller enn senere, mens det hos andre førtidspensjonister var flere som mente de burde ha ventet noe lenger med å pensjonere seg.

Velferdsvirkninger av tidligpensjonering kan analyseres på flere måter. En tilnærming er å sammenligne førtidspensjonister med andre grupper samtidig som en tar hensyn til andre og "forutgående" variabler som alder, helse og utdanning. En annen tilnærming er å sammenligne de samme per-

Morten Blekesaune, forsker, dr.philos., NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (mbl@isaf.no).

Einar Øverbye, forsker, dr.polit., NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (eov@isaf.no).

Populasjoner, utvalg og frafall

Undersøkelsen ble gjennomført som selvutfyllende spørreskjema som ble sendt ut fra Rikstrygdeverket og returnert til Markeds- og Mediatitutttet (MMI). I alt 2 828 uførepensjonister ble tilskrevet med forespørsel om å delta i undersøkelsen. Av disse kom 8 skjema i retur fra posten og 1 133 returnerte utfylt skjema. Dette gir en svarprosent på 40,2. 673 avtalepensjonister ble tilskrevet, hvorav 2 skjema kom i retur og 427 returnerte utfylt skjema (12.7.2000). Dette gir en svarprosent på 63,4.

Et høyt frafall vil gi noen skjevheter i utvalget. De viktigste skjevhetene er knyttet til underrepresentasjon av de med svært dårlig helse og svake ressurser. Vi kan undersøke representasjon med hensyn til alder og kjønn ved å sammenligne med tilsvarende fordelinger i Rikstrygdeverkets årbøker. De eldste uførepensjonistene, over 60 år, er noe overrepresentert, mens uførepensjonister under 50 år er noe underrepresentert. Uføredataene har ingen skjevheter i fordelingen mellom kvinner og menn. Både i populasjonen og i våre data er 52 prosent av uførepensjonistene kvinner og 48 prosent menn. Avtalepensjonen er mer mannsdominert, der er 58 prosent menn og 42 prosent kvinner. I vårt utvalg er de tilsvarende andeler 63 prosent menn og 37 prosent kvinner (Rikstrygdeverket 2000, Statistisk sentralbyrå 2000). Menn er altså overrepresentert i utvalget med avtalepensjon (se Blekesaune og Øverbye 2001 for nærmere redegjørelse for frafallet).

sonene før og etter pensjoneringen (se Blekesaune og Øverbye 2000). En tredje tilnærming er å spørre førtidspensjonistene hvordan de selv vurderer velferdsvirkningene av førtidspensjoneringen. Det er denne tilnærmingen som er fulgt her.

Uførepensjon er folketrygdens ytelse til de som på grunn av varig helse-svikt ikke er i stand til å skaffe seg inntekt gjennom eget arbeid. Avtalefestet pensjon gir siden 1998 noen grupper av yrkesaktive mulighet til å gå av med pensjon inntil fem år før folketrygdens generelle pensjonsalder på 67 år, det vil si fra 62-årsalder.

Analysene er basert på to utvalg.

Dette er mottakere av (full) uførepensjon og mottakere av avtalepensjon (AFP). Svarprosenten er høyere blant mottakere av avtalefestet pensjon (63,4 prosent) enn blant uførepensjonistene (40,2 prosent, se boks). Det høye frafallet blant uførepensjonister har sammenheng med at denne gruppen omfatter mange som er så ressurssvake eller har så dårlig helse at de ikke er i stand til å delta i denne typen undersøkelser.

Var livet bedre før pensjoneringen?

Hvordan vurderer førtidspensjonistene velferdsendringene i forbindelse med pensjoneringen? Undersøkelsen inneholdt en rekke spesifikke spørsmål om dette (kontakt med venner, familie, ensomhet mv.), samt noen mer generelle spørsmål. Det er de siste vi har valgt å fokusere på her. Respondentene ble spurt: "Hvor mye bedre eller dårligere synes du at følgende forhold har blitt etter at du ble pensjonert?" Tre forhold ble nevnt:

- Ditt fysiske velvære
- Ditt mentale velvære
- Din selvtillit

Svarkategoriene var "mye bedre", "bedre", "verken bedre eller dårligere", "litt dårligere" og "mye dårligere".

Omtrent en tredel av uførepensjonistene mener at deres fysiske velvære har blitt henholdsvis bedre, dårligere eller verken bedre eller dårligere. Blant avtalepensjonistene rapporterer halvparten at fysisk velvære har blitt bedre. Få mener at fysisk velvære har blitt dårligere.

Mentalt velvære har endret seg mindre i forbindelse med pensjoneringen enn fysisk velvære. Blant uførepensjonister mener vel en firedel at deres mentale velvære har blitt henholdsvis bedre eller dårligere. Blant avtalepensjonister rapporterer nærmere halvparten bedre mentalt velvære.

Begge grupper rapporterer mindre endringer i selvtillit. Vel halvparten av uførepensjonistene og tre firedeler av avtalepensjonistene rapporterer ingen

endring. Blant uførepensjonister mener flere at selvtillit har blitt dårligere, snarere enn bedre. Blant avtalepensjonistene er tendensen motsatt. Her mener flere at selvtillit har blitt bedre heller enn dårligere, selv om de aller fleste rapporterer ingen endring.

Samlet sett viser tabell 1 at pensjonering har større betydning for uførepensjonistenes enn for avtalepensjonistenes velvære og selvtillit. Tabellen viser også at velferdsvirkningene for avtalepensjonistene har vært overveiende positive, mens velferdsvirkningene har vært mer blandet hos uførepensjonister.

Hva ligger bak forskjellene?

Er velferdsvirkningene betinget av alder ved pensjonering, og kan i så fall dette forklare forskjellen mellom uføre- og avtalepensjonister? Mange uførepensjoneres i en alder der de fleste er yrkesaktive, mens avtalepensjonen kan ses som en tidlig overgang til alderspensjon. Videre er det mulig at folk etterhvert tilpasser seg den nye rollen som pensjonister, slik at negative virkninger på velvære og selvtillit reduseres over tid.

De som førtidspensjoneres i høy alder rapporterer bedret fysiske velvære i større grad enn de som pensjoneres i ung alder. Det samme gjelder mentalt velvære, selv om denne sammenhengen er statistisk usikker ($p=8$ prosent i en tohalet test). At koeffisienten er positiv (større enn null) betyr at vurderingene av fysisk velvære blir bedre jo lenger en har vært pensjonist. Supplerende analyser viser at dette kun gjelder blant uførepensjonistene (tabell ikke vist). Jo tidligere folk blir pensjonert, jo flere rapporterer svekket fysisk og mentalt velvære. Forklaringen kan være at tilværelsen som pensjonist i større grad representerer en avvikerrolle jo yngre man er.

En alternativ forklaring kan være at yngre uførepensjonerte kan være en selektert gruppe med spesielt dårlig helse. Halvorsen og Johannessen (1991) fant at særlig personer med svekket helse opplevde pensjoneringen som et onde. Yngre uførepensjonister vil dessuten oftere ikke ha vært yrkesaktive før de pensjonerte seg. Dermed vil de ikke kunne realisere fordeler i form av å slippe et anstrengende arbeid. Vi har undersøkt om sammenhengen mellom alder og vurderingen av overgangen til pensjon endrer seg hos uførepensjonistene etter kontroll for noen mål på helse, samt tidligere yrkesaktivitet. Resultatene framgår av tabell 3.

Tabell 1. Pensjonistenes egen vurdering av hvordan fysisk og psykisk velvære og selvtillit har endret seg etter at de ble pensjonert. Uførepensjonister og avtalepensjonister. Prosent og logit-koeffisienter

	Fysisk velvære		Mentalt velvære		Selvtillit	
	Uførep.	Avtalep.	Uførep.	Avtalep.	Uførep.	Avtalep.
Mye bedre	10	18	8	13	5	4
Bedre	25	33	21	32	11	14
Verken – eller	35	44	45	51	55	76
Litt dårligere	14	4	16	4	18	5
Mye dårligere	17	1	10	1	11	0
Sum	100	100	100	100	100	100
N	1 058	421	1 034	417	1036	414
Ln(oddsrater)	-.90*	.00	-.91*	.00	-.75*	.00

* P < 1 prosent i tohalet tester.

Tabell 2. Endringer i fysisk og psykisk velvære samt selvtillit etter pensjonering som resultat av kjennetegn ved førtidspensjonister. Logit-koeffisienter¹ med standardfeil i parentes. N=1 479, 1 451 og 1 450

	Fysisk velvære		Mentalt velvære		Selvtillit	
	Koeff.	St.feil	Koeff.	St.feil	Koeff.	St.feil
Uførepensjonist	-.468*	(.125)	-.568*	(.127)	-.600*	(.122)
Kvinne526*	(.105)	.255*	(.107)	-.048	(.113)
Alder v.pensjon./10191*	(.058)	.113	(.063)	-.001	(.074)
Ln(år pensjonert)	-.210*	(.058)	-.185*	(.063)	-.115	(.066)

* P < 5 prosent i tohalet tester.

¹ Den naturlige logaritmen av oddsraten, også presentert i tabell 1. Odds er de som har en verdi på den avhengige variabelen delt på andre. Oddsrate er forholdstallet mellom to odds, for eksempel oddsene for uføre- og avtalepensjonister. Logit-modeller antar at slike odds er proporsjonale, at forholdstallene mellom dem er konstante. Ved å ta den naturlige logaritmen av oddsratene blir disse forholdstallene lineære og additive. I disse analysene er de avhengige variablene ordinale. Vi antar at oddsene er proporsjonale også mellom alle "naboverdier" på disse ordinale variablene.

Tabell 3. Endringer i fysisk og psykisk velvære samt selvtillit etter pensjonering som resultat av kjennetegn ved førtidspensjonister. Logit-koeffisienter med standardfeil i parentes. N=1 396, 1 373 og 1 372

	Fysisk velvære		Mentalt velvære		Selvtillit	
	Koeff.	St.feil	Koeff.	St.feil	Koeff.	St.feil
Uførepensjonist081	(.138)	-.144	(.141)	-.144	(.141)
Kvinne550*	(.109)	.284*	(.112)	.284*	(.112)
Alder v.pensjon./10046	(.062)	.005	(.068)	.005	(.068)
Ln(år pensjonert)	-.216*	(.060)	-.189*	(.064)	-.189*	(.064)
Tidligere yrkesaktiv170	(.166)	.049	(.196)	.049	(.196)
Angst (stand.)	-.033	(.063)	-.132*	(.066)	-.154*	(.069)
Svekket førlighet (st.)	-.663*	(.069)	-.464*	(.072)	-.346*	(.076)

* P < 5 prosent i tohalede tester.

Tabell 4. Endringer i fysisk og psykisk velvære samt selvtillit etter pensjonering som resultat av kjennetegn ved førtidspensjonister. Logit-koeffisienter med standardfeil i parentes. N=1 479, 1 451 og 1 450

	Fysisk velvære		Mentalt velvære		Selvtillit	
	Koeff.	St.feil	Koeff.	St.feil	Koeff.	St.feil
Uførepensjonist	-.455*	(.129)	-.555*	(.131)	-.561*	(.126)
Kvinne517*	(.105)	.252*	(.107)	-.040	(.113)
Alder i dag/10176*	(.060)	.110	(.065)	.043	(.078)
Ln(år pensjonert)	-.313*	(.053)	-.245*	(.056)	-.118*	(.057)

* P < 5 prosent i tohalede tester.

I tabell 3 har vi tatt hensyn til to mål på helse: angst og svekket førlighet (funksjonsproblemer, begge variable er standardisert). De med svekket førlighet rapporterer en spesielt lite gunstig utvikling i velvære og selvtillit. I denne modellen forsvinner sammenhengen mellom alder ved pensjonering og velferdsvirkningene av pensjoneringen når vi tar hensyn til helse målt som angst og svekket førlighet, samt hvor lenge en har vært pensjonist. At yngre uførepensjonister rapporterer mindre gunstig utvikling i fysisk og mentalt velvære, kan altså forklares med at unge uførepensjonister har dårligere helse enn eldre pensjonister. Dette gjelder imidlertid bare om vi forutsetter at disse gruppene har vært pensjonert like lenge. De som pensjoneres i ung alder vil være førtidspensjonister over lengre tid enn de som pensjoneres senere i livsløpet. Både tabell 2 og enda mer tabell 3, viser at velferdsvirkningene vurderes som mindre gunstige jo lenger man har

vært pensjonist.¹ I tabell 3 er denne sammenhengen signifikant for alle tre velferdsmål. De som pensjoneres i ung alder opplever altså dårligere velferdsvirkninger av pensjoneringen, men disse uheldige virkningene synes å inntre i perioden etter pensjoneringen. En innvending som kan rettes mot denne analysen, er at variabelen "varighet på pensjonisttilværelsen" fanger opp en mer generell aldringseffekt i tillegg til effekter av hvor lenge man har vært førtidspensjonist. Vi kan teste denne hypotesen ved å bytte ut variabelen alder ved pensjonering med pensjonistens alder i dag.² Resultatet framgår av tabell 4.

Om vi sammenligner tabell 2 og 4, viser det seg at sammenhengene mellom hvor lenge man har vært pensjonist og velferdsvirkningene av å være pensjonist *ikke* blir svakere om vi tar hensyn til alder i dag. Konklusjonen må bli at jo lenger en har vært pensjonist, desto mindre gunstig oppleves pensjonisttilværelsen – særlig blant uførepensjonistene. Dette funnet går på tvers av tidligere antakelser om at tilpasningene til pensjonisttilværelsen krever tid, og at velferdsvirkningene blir bedre litt etter litt.

Hvorfor finner vi at fysisk og mentalt velvære svekkes, særlig for den som har vært uførepensjonist lenge? En mulig forklaring er at de som ble uførepensjonert mange år tilbake, har hatt en dårligere inntektsutvikling enn sine jevnaldrende. Alternativt kan det skyldes at de som uførepensjoneres i ung alder, opplever en avviklerrolle sammenlignet med jevnaldrende. Den første forklaringen kan undersøkes ved å ta hensyn til inntekten i de empiriske analysene. Det viser seg imidlertid at inntekten ikke kan forklare hvorfor velferdsvirkningene av pensjoneringen blir dårligere jo lenger en har vært pensjonert (tabell ikke vist).

Hvorfor kommer avtalepensjonister og kvinner bedre ut?

Tabell 1 viste at avtalepensjonister realiserte gunstigere velferdsvirkninger enn uførepensjonister. Dette gjaldt både fysisk og mentalt velvære samt selvtilitt. Tabell 2 viste at dette i noen grad skyldtes at uførepensjonistene pensjoneres tidligere i livsløpet enn avtalepensjonister. Når vi i tabell 3 dessuten tar hensyn til to mål på helse (førlighet og angst) forsvinner forskjellen mellom de to pensjonistgruppene. Det vil si at uførepensjonistenes dårligere velferdsvirkninger først og fremst skyldes at de har dårligere helse enn avtalepensjonister. Hvis man har fylt 62 år og samtidig har svekket helse, er velferdsvirkningene omtrent de samme enten man går av med uføre- eller avtalepensjon.

Kvinner rapporterer gunstigere utvikling i fysisk velvære enn menn. Kvinner ser også mer positivt på utviklingen i mentalt velvære, selv om kjønnsforskjellene er mindre enn for fysisk velvære. Resultatene gir empirisk støtte til antakelsene om at kvinner har lettere for å tilpasse seg pensjonisttilværelsen enn menn. Gunstigere virkninger hos kvinner kan ses i sammenheng med at flere kvinner enn menn rapporterer økt kontakt med venner og tid til hobbyer etter pensjonering, samt at kvinner gir uttrykk for mindre problemer med å fylle tiden som pensjonist (tabeller ikke vist).

Konklusjoner

Velferdsvirkningene er i hovedsak gunstige for avtalepensjonister, men mer varierte blant uførepensjonister. Forklaringen er først og fremst at uførepensjonistene rapporterer dårligere helse, noe som har stor betydning for hvordan en vurderer tilværelsen. Uførepensjonister pensjoneres dessuten tidligere enn avtalepensjonister. Dermed opplever uførepensjonistene ofte større rolleavvik sammenlignet med jevnaldrende.

Velferdsvirkningene blir dårligere jo lenger man har vært pensjonist. Funnet går på tvers av tidligere antakelser om at tilpasningene til pensjonisttilværelsen krever tid, og at virkningene blir bedre etter hvert. Tidligere studier har imidlertid fokusert på alderspensjonister, ikke førtidspensjonister. Dette negative varighetsaspektet har stor betydning når vi sammenligner de som blir uførepensjonert i ung alder med de som går av senere. Trolig er forklaringen at særlig unge uførepensjonister opplever en avvikerrolle sammenlignet med sine jevnaldrende. Over tid blir dette rolleavviket uheldig for utvikling av velvære og selvtilitt.

Som nevnt innledningsvis, antar den kriseteoretiske forståelsen at overgangen til å bli pensjonist innebærer et rolletap, som særlig er vanskelig i de første årene. Vanskene springer ut av at yrkesrollen ikke kompenseres av andre roller, og at det tar tid å utvikle andre sosiale roller. Våre analyser antyder imidlertid at krise snarere har sammenheng med helsesvikt, herunder svekket førlighet. Derneft finner vi en langsom krise, som blir sterkere jo lenger man har vært pensjonist. I likhet med den opprinnelige kriseteorien er det nærliggende å se denne langsomme krisen i sammenheng med svekket sosial integrasjon og sosial identitet som følger av å være ute-stengt fra arbeidslivet. Våre data tyder på at denne sosiale krisen inntreffer når utestengningen blir langvarig, og i situasjoner der de fleste jevnaldrende er integrert i arbeidslivet. Dette kan bety at de som pensjoneres tidlig har begrensede muligheter for rollekompensasjon.

Litteratur

- Atchley, Robert C. (1976): *The sociology of retirement*. Schenkman/Halsted Press, New York.
- Blekesaune, Morten og Einar Øverbye (2000): *Uførepensjonisters materielle levekår og sosiale tilknytning: en undersøkelse basert på fem levekårsundersøkelser fra 1983 til 1995*. NOVA-rapport 7/00.
- Blekesaune, Morten og Einar Øverbye (2001): *Levekår og livskvalitet hos uførepensjonister og mot-takere av avtalefestet pensjon: om overgangen til førtidspensjon*. NOVA-rapport 10/01.
- Daatland, Svein Olav og Per Erik Solem (1995): *Velferdsgevinst eller velferdstap ved å bli pensjonist? I Asbjørn Kjønstad, Aksel Hatland og Bjørn Halvorsen (red.): Det Norske trygdesystemet: fortid, nåtid og framtid*. Ad notam, Gyldendal, Oslo.
- Halvorsen, Knut og Asbjørn Johannessen (1991): *Når bedriften ikke har bruk for deg lenger: førtidspensjonering som individuell velferd, personalpolitikk og sosialpolitikk*. NKSJ rapport nr. 2, Oslo.
- Miller, SJ (1965): *The social dilemma of the ageing leisure participant*. I Peterson, Warren A og Arnold M Rose (red.): *Older people and their social world: the sub-culture of the ageing*. F.A. Davis Company, Philadelphia.
- Pedersen, Axel West (1997): *Mellom arbeid og pensjon*. Fafo-rapport nr. 223.
- Statistisk sentralbyrå (2000): *Statistisk årbok* (2000).
- Tvede, Olaf (1975): *Pensjonisters oppfatning av viktigste fordeler og ulemper ved å bli pensjonist*. Arbeidsnotat nr. 74, Levekårsundersøkelsen.
- Rikstrygdeverket (2000): *Trygdestatistisk årbok* (2000), Oslo.

1. Vi har anvendt logaritmen av antall år hovedsakelig fordi vi forventer at tilpasningsprosessene til pensjonisttilværelsen er mest markerte i perioden rett etter pensjoneringen. Dette gir også bedre tilpasning til dataene enn å bruke lineære sammenhenger med hvor lenge en har vært pensjonert. Det vil si at vi får empirisk støtte for antakelsen om at endringene er mest markerte rett etter pensjoneringen.
2. Dermed unngår vi kolinearitet som følger av å ta med begge disse variablene i analysen.

Odd Aukrust, forskningssjef i Statistisk sentralbyrå 1953-1984

Tallenes trollmann

Odd Aukrust har preget Statistisk sentralbyrå i nesten 50 år fra han ble ansatt som byråsjef ved nasjonalregnskapskontoret rett etter krigen. Han har også gjennom mange år vært Byråets ansikt utad og har i flere perioder fungert som administrerende direktør. Alvdølen er et begrep i den 125 år lange historien til Byrået og i den norske etterkrigshistorien.

Torbjørn A. Tjernsberg

Med sitt omfattende faglige virke, teoretiske innsikt og analytiske evner bidro han til å stake ut kursen for gjenreisningen av Norge etter krigen og legge premissene for videreutvikling av landet. Boka "Hva krigen kostet Norge" er for lengst en klassiker i så måte. Ideen unnfanget Aukrust under et gulsottangrep, men med mye strev og møye ble den etter hvert ferdig i samarbeid med Petter Jakob Bjerve.

Men det var på Orkdal Landsgymnas det begynte.

Måtte bli sosialøkonomi

- Hvorfor ville du egentlig bli sosialøkonom, Aukrust?

- Det måtte bare bli slik. Jeg var nok i min ungdom et såkalt lyst hode. "Bror min leste bøker frivillig" skrev broder Kjell en gang. Med foreldre som var villige til å bekoste en fullverdig utdanning, og med en god artium i 1935 fra præceteristfabrikken Orkdal Landsgymnas, sto de fleste studieveiene åpne. Jeg vurderte lenge medisin, kjemiingeniørstudiet, realfag eller jus. Far - Lars O. Aukrust - landbruksskolebestyreren og bondepartipolitikerens røtter fra Lom, håpet nok at jeg skulle velge Norges Landbrukshøgskole. Far satt på Stortinget i perioden 1933 til 1935. Som medlem av Universitets- og fagskolekomiteen fikk han "lov om økonomisk embetseksamen ved Universitetet i Oslo" til behandling. Proposisjonen om denne loven leste jeg i påskeferien året før jeg tok artium. Dermed var valget gjort. Siktemål og fagkrets for det nye studiet var midt i blinken for en gymnasiast med samfunnsengasjement og gryende politisk interesse. Jeg fikk følge av Petter Jakob Bjerve og senere også Ole Arnstad, klassekamerat av meg og sambygding av Bjerve.

- Du har aldri angret på ditt faglige veivalg?

- Nei, jeg ville gjøre nytte for meg i samfunnet og som sosialøkonom og senere forskningssjef i Byrået håper jeg kanskje å ha bidratt med mitt, sier Aukrust.

Meritter

Odd Aukrusts merittliste er lang som et godt år, og bare noe av det viktigste blir det plass til i denne sammenhengen.

Torbjørn Tjernsberg er journalist i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for informasjon og publisering (torbjorn.tjernsberg@ssb.no).

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere interessante personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og startet i nr. 1/98.

Etter sin embetseksamen i 1941 var Aukrust sekretær i Forsyningsdepartementet til 1945, og fra 1945 til 1946 konsulent i Det økonomiske samordningsråd og byråsjef i Statistisk sentralbyrå fra 1946 til 1951. Aukrust var dosent på Norges Landbrukskøleskole fra 1951 til 1953, deretter forskningssjef i Statistisk sentralbyrå fra 1953 til han gikk av med pensjon i 1984.

Da han ble ansatt som forskningssjef, var det bare en annen med samme tittel i Norge; Gunnar Randers ved Institutt for atomenergi på Kjeller.

Doktorgraden

Innimellom alle andre oppgaver ble også alvdølen Aukrust Dr. philos. Han forsvarte sin doktorgradsavhandling om den teoretiske og praktiske oppbyggingen av et nasjonalregnskap i Gamle festsal ved Universitetet i Oslo høsten 1956. Den siste ansatte i Byrået som tok doktorgrad før Aukrust, var Julie Backer i 1938. Den neste var Petter Jakob Bjerve.

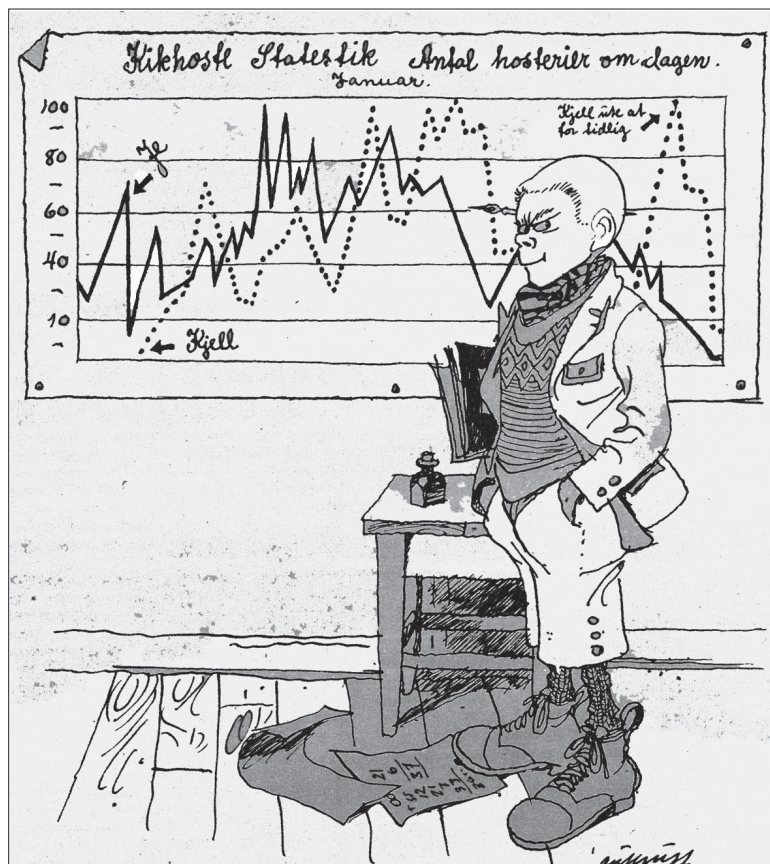
Den teoretiske delen av avhandlingen til Aukrust ble publisert i serien Sosiale og økonomiske studier (SØS), mens den praktiske utformingen ble gitt ut som offisielt norsk nasjonalregnskap.

- Jeg var nok ganske nervøs da jeg iført kjole og hvitt inntok doktorandens kateter i Universitetets Gamle festsal. Men Ragnar Frisch og Johan Vogt viste seg å være vennligsinnede opponenter som ikke var ute etter å ta meg. Frisch gjorde et nummer av måten som beregningsresultatene var publisert på. Der hvor jeg hadde brukt tidsserier i tabellform, mente Frisch at krysstabeller ville gitt bedre oversikt; et poeng som vi oppholdt oss ganske lenge ved, minnes jeg. Til sist utbrøt Frisch, lett oppgitt "Men kjære Aukrust, da kunne vi jo like godt skrive hvert tall på en lapp og legge alle lappene i en hatt!" Svaret datt ut av meg: "Vi er i Statistisk sentralbyrå akkurat nå i ferd med å legge nasjonalregnskapet over på hullkort, og det betyr nettopp ett tall på hvert kort." Jeg burde nok gitt svaret en noe mer ærbødig form, men den ikke sakkyndige forsamlingen mente nok at opponenteren nå var satt kraftig til veggs og svarte med kraftig applaus.

Dette likte nok Frisch dårlig, og jeg kunne ha bitt tungen av meg, men gjort var gjort og det gikk jo bra til slutt. Etterpå var det festmiddag. Og to dager senere mottok jeg mitt første brev med "Doctor philos" utenpå konvoluttene. Det var

Odd Aukrust forsvare sin doktorgradsavhandling ved Universitetet i Oslo.

Kjell Aukrust har uødeliggjort "Statistiker-brøren sin i "Bror min". Fra Aktuell 1960

regningen for doktormiddagen fra "Biltmore" selskapslokaler, forteller Aukrust og humrer over minnene

Visjoner

- Hvilke visjoner hadde du for forskningsavdelingen?

- Målet for avdelingen skulle være å komme fram til en kvantitativ modell for den norske økonomien. Den måtte være generell nok til å dekke alle viktige sider av vår økonomi. Den måtte være så detaljert, ha så mange variabler, at den tillot oss å gjennomføre forholdsvis inngående analyser av spesialområder når dette var nødvendig. Jeg så for meg at veien framover måtte gå gjennom utforskning av de enkeltrelasjoner som måtte danne byggesteiner i modellen. Visjoner om modellbygging som forskningsprosjekt delte jeg med Frisch ved Universitetets sosialøkonomiske institutt. Men mens instituttet hovedsakelig var opptatt av modellenes arkitektur, mente jeg at oppgaven til Byrådet, skritt for skritt og på empirisk grunnlag, var å skaffe til veie byggematerialene som trengtes for å gjøre modellene operative. Jeg så nærliggende forskningsoppgaver blant annet på feltene konsumundersøkelser, investeringsundersøkelser, utenrikshandel, kryssløpsanalyse, pengeøkonomi og prisdannelse. Etter hvert har det vokst fram en hel familie av ulike generelle og spesielle analysemodeller. Og mot slutten av min tid i Byrådet foregikk det omorganiseringer som gjorde at ansvaret for demografisk forskning, ressurser og miljø ble lagt til Forskningsavdelingen. Tallet på ansatte ved avdelingen kom opp i omkring 100. For meg ble det umulig å følge alle deler av arbeidet i detalj, men jeg var omgitt av en rekke glimrende, dyktige og stødige medarbeidere.

For snill

- Hvordan var det å være sjef for så mange undersåtter?

- Dette måtte gå på intuisjon, og stort sett ble tingene tatt på sparket. Som sjef hadde jeg antakelig en tendens til å være for snill, og hadde store problemer med å si til folk at de burde ta seg sammen. På den annen side var jeg påpasselig med å løfte på telefonrøret og si noen rosende ord når noen hadde gjort seg fortjent til det. En kan kanskje si at jeg ledet mer med ro enn med ris, og jeg var ikke innstilt på å hindre at folk tok seg tid til en prat. Min hovedtanke har vært at ledelse ikke i første rekke er å ta beslutninger, men å skape relasjoner mellom mennesker der alle tar ansvar for et målrettet samspill. Målt på denne måten, holdt ledelsesstilen min muligens mål, sier Aukrust.

Fortsatte

Som Bjerve før ham, fortsatte Aukrust å vanke i Byrådet etter oppnådd pensjonsalder. Helt fram til 1993 delte de to klart-tenkende karene et lite bortgjemt kontor oppe på "loftet" i Byrådet. Nesten som Knoll og Tott holdt de følge i omkring 60 år; helt fra tiden ved Orkdal landsgymnas og fram til de valgte å avslutte sin daglig dont i Byråets tenkeloft.

- Kranglet dere aldri?

- Nei, egentlig ikke, men det var nok enkelte emner vi i ettertid behendig unngikk å ta opp igjen.

- Et eksempel?

- EF-saken og avstemningen i 1972 var en påkjønning. Jeg var klar nei-mann, mens Petter Jakob (Bjerve) kjempet på ja-siden, sier Aukrust.

- Enkelte forsøker igjen å sette EU-saken og spørsmålet om norsk medlemskap på det politiske kartet. Hva mener du i dag?

- Omtrent det samme som tidligere og er fortsatt nei-mann. Nå, som den gang, mener jeg vi har lite å tjene på å melde oss inn i fellesskapet. Dessuten blir EF eller EU ganske enkelt for digert for meg.

- For digert!?!

- Det blir sjelden trivelig i for store hus, sier Aukrust så snusfornuftig som bare en innfødt alvdøl kan være.

Ut i verden

Aukrust har slett ikke bare gjort seg bemerket på den hjemlige arena gjennom årene. Også i en rekke ulike internasjonale sammenhenger har han latt sin røst bli hørt...og blitt lyttet til.

- Noen særlig viktige oppgaver for deg i utlandet?

- 1950- og 1960-årene var en periode da det blant innvidde spøkefullt ble sagt: "Do the national accounts and see the world!" Nasjonalregnskap var blitt et motetema. Metodespørsmål ble diskutert i møter ved FN i Geneve og OECD i Paris og i regi av IARIW (International Association for Research in Income and Wealth) på ulike steder i Europa. Ekspertene med den riktige erfaring var etterspurte rådgivere av land som ennå ikke hadde fått sine systemer i orden. Mye av det jeg skrev om nasjonalregnskap i disse årene var bidrag til møter holdt rundt omkring i verden. For meg personlig var virksomheten i IARIW i årenes løp særlig viktig. Jeg var styremedlem i foreningen i årene 1959 til 1967 og president 1963 til 1965. Da foreningen fikk sitt eget tidsskrift (Review of Income and Wealth) i 1966, tok jeg også på meg oppgaven som redaktør med Per Sevaldson som assistent. Ordningen varte helt fram til 1971 og bladet ble redigert i Statistisk sentralbyrå, sier Aukrust.

Personlige kontakter

- Den internasjonale møtevirksomheten ga nyttige faglige lærdommer og dessuten verdifulle personlige kontakter. Mange av mine utenlandske venner lærte jeg å kjenne gjennom sosialt samvær ved ulike møter.

- Noen høydepunkter?

- En "høyst uformell organisasjon", var "Dutch-UK-Polish-Norwegian Drinking Club", treffende nok forkortet DUCKPOND. Den ble stiftet ved et nachspiel på erkebiskopens reserverte og luksuriøse rom under et IARIW-møte på et ellers spartansk kloster i Irland. DUCKPOND hadde som sitt uttalte formål: "...to stimulate international understanding and friendships through leaving no bottles unemptied". Navnet til tross; noe drikkelag var det ikke. Dette var en ramme omkring uformelle, men særdeles viktige sammenkomster hvor tanker og ideer kunne luftes på kryss og tvers.

Odd, Bjørg og sønnen Lars Espen utenfor Kings College Chapell, Cambridge. Bildet er tatt under det første IARIW møtet i september 1949.

Rikskjendis

Odd Aukrust ble etter hvert rikskjendis blant annet med kommentarer til den økonomiske situasjon i Norge. Det er blitt mange intervjuer, artikler og foredrag i radio, fjernsyn og aviser gjennom årene. Mannen fra Alvdal har vært et kjært intervjuobjekt blant journalistene, ikke minst fordi han har evnet å uttrykke seg begripelig om kompliserte forhold. Noen ganger har han høstet applaus. Andre ganger kritikk, men like fullt har mannen markert seg i terrenget.

- Mener du fortsatt at sterkere satsing på kunnskap er et middel til vekst?

- Ja, men med dagens it-teknologi er det ikke sikkert det er behov for å bygge svære sentralt plasserte utdanningsenheter. Bygging av kunnskap er noe av det viktigste vi kan gjøre også i forhold til nasjonens økonomiske vekst. Forskningsparken på Blindern, kunnskapsentre i Trondheim, Tromsø og andre steder er av stor betydning. Det som gjør susen er gjerne det som skjer i små miljøer.

- Bør vi bruke mer av oljemilliardene?

- Nei, vi må være forsiktige. Det hjelper lite å pøse på med milliarder når det ikke er folk nok til å fylle stillingene.

- Du holder fast ved at miljøvern er viktig?

- Selvfølgelig, det er overraskende lite å tape, men mye å hente ved å investere i godt miljøvern. Det er farlig å overse forsøplingen. Husk, alt som settes i produksjon, blir avfall i en eller annen form på ett eller annet tidspunkt.

- Og i alle disse sammenhengene mener du Forskningsavdelingen og Statistisk sentralbyrå ellers har noe å bidra med?

- Selvsagt. Byrådet skal sikre tallene, fakta, opplysningene, analysere og beskrive situasjonen samt legge fram alternativer og konsekvenser. Så får politikerne velge veien å gå, sier Odd Aukrust.

Blir du sykere hvis du får tenkt deg om?

- på leting etter metodeeffekter i en undersøkelse om levekår

Om et spørsmål er stilt på telefon eller ved besøk, vil av og til påvirke hvilke svar som blir gitt. Det samme gjelder om spørsmålet er stilt fra et sentralt telefonkorps eller av en intervjuer som ringer hjemmefra. Det viser seg at folk sier at de har flere sykdommer når en intervjuer er på besøk, enn de gjør når han ringer. Hvorfor er det sånn?

Dag Roll-Hansen

Undersøkelser blir ofte gjennomført med et representativt utvalg av befolkningen. De kan enten gjøres ved å sende folk et spørreskjema eller ved å intervju dem. Når vi skal gjennomføre en intervjuundersøkelse må vi enten stille spørsmålene over telefon eller ved besøk. Her vil vi se om måten vi spør på, påvirker svarene folk gir.

Vårt case: Levekårsundersøkelsen 1998

To ulike intervju: et kort og et langt

Statistisk sentralbyrå gjennomfører jevnlige undersøkelser for å gi et bilde av folks levekår. I 1998 ble det gjennomført en levekårsundersøkelse med fokus på helse. Noen intervjuer ble gjennomført som besøksintervju og andre via telefon. Det ble trukket ut 5 000 personer til et intervju som skulle vare opp mot en time, og like mange til et timinutters intervju. Det korte intervjuet ble gjennomført for å øke utvalgsstørrelsen på undersøkelsen for enkelte spørsmål. Dermed fikk en et stort nok utvalg til å få viten om folk med sykdommer som ikke forekommer så ofte.

To ulike intervjuerkorps; sentralt og lokalt korps

Det var to ulike intervjuerkorps som deltok i arbeidet med å gjennomføre undersøkelsen. Den største delen av arbeidet ble gjennomført av Statistisk sentralbyrås lokale intervjuerkorps som består av om lag 130 intervjuere som er spredt ut over landet (lokalt korps). De gjennomførte alle de lange intervjuene, og flesteparten av de korte. Et telefonkorps som var plassert i Statistisk sentralbyrås lokaler i Oslo (sentralt korps) gjennomførte en tredel av de korte intervjuene.

To ulike intervjuemetoder; besøks- og telefonintervju

De korte intervjuene ble gjennomført som telefonintervjuer, mens de lange intervjuene i utgangspunktet skulle gjennomføres ved besøk. Likevel ble 29 prosent av dem tatt over telefon. I de fleste tilfeller ble det gjort fordi vi manglet intervjuere i enkelte utvalgsområder, fordi noen intervjuere hadde kapasitetsproblemer eller ikke klarte å treffe respondentene hjemme. Av og til ble respondenter som var lite villige til å delta, tatt over av særlig dyktige intervjuere. Følgelig er det ikke helt tilfeldig om en blir intervjuet på telefon eller ved besøk.

Mangelen på tilfeldighet (randomisering) er problematisk hvis det gjør grupper ulike i forhold til temaet for undersøkelsen. Det vil de bli hvis for eksempel de som ble intervjuet over telefon er sykere enn dem som blir besøkt. At vi ikke har en intervjuer i et område, eller at intervjueren har kapa-

Dag Roll-Hansen er sosiolog og ansatt som første-konsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for statistiske metoder og standarder (dag.roll-hansen@ssb.no).

sitetsproblemer, kan føre til at et intervju blir tatt over telefon i stedet for ved besøk. Dette har trolig lite å si for hva respondentene svarer på spørsmålene. At intervjueren ikke får tak i respondenten ved besøk eller at respondenten vegrer seg for å la seg intervjuer, er egenskaper ved respondenten som det kan tenkes at vil påvirke hvordan han svarer. Det kan følgelig skape en forskjell mellom grupper som ikke er tilfeldig. Hvis denne forskjellen er betydelig, gjør det at vi ikke kan være sikre på skillet vi kommer til å presentere mellom besøks- og telefonintervju blant dem som deltok i det lange intervjuet, faktisk eksisterer. Det samme problemet gjelder ikke for skillet mellom resultatene fra de ulike intervjuerkorpene som var i arbeid eller for skillet mellom det lange og det korte intervjuet.

Vi vil bruke denne undersøkelsen til å studere om svarene som blir gitt er stabile til tross for at det er brukt ulike metoder for innsamling av data. Se Statistisk sentralbyrås Notater 99/40 for en mer omfattende beskrivelse av undersøkelsen (Roll-Hansen 1999).

Hva kan påvirke svarene folk gir?

I undersøkelsen vi skal se nærmere på, er noen intervjuer tatt over telefon mens andre er gjennomført ved besøk. Det er likevel ikke den eneste forskjellen mellom intervjuene. Måten spørsmål blir stilt og svar blir avgitt på, vil også påvirkes av andre forhold. Ved begge former for innsamling er det gjort tilpasninger i intervjuet for at det skal fungere best mulig. For å fange opp effekten av slike tilpasninger kan det være en fordel å gjennomføre studier i forbindelse med en virkelig spørreundersøkelse. Det står i motsetning til å gjennomføre kontrollerte eksperimenter hvor en ikke gjør de tilpasningene i intervjuet som ville bli gjort, hvis en faktisk skulle gjennomføre en undersøkelse.

Ved å sammenligne svar folk har gitt i virkelige undersøkelser, vil forskjellene vi finner ikke bare kunne tilskrives mediet spørsmålet blir stilt gjennom, men også andre tilpasninger og feil som gjøres i forbindelse med ulike metoder. Det vil likevel være vanskelig å slå fast hva som skaper en eventuell forskjell (Kalfs og Sairs 1998). Nedfor omtales *noen* forskjeller mellom de to innsamlingsmetodene som kan virke inn på svarene folk gir. Vi vet likevel ikke om dette er de viktigste momentene eller om det finnes andre forhold som det hadde vært mer hensiktsmessig å fokusere på.

Tid til å svare

En vanlig kritikk av telefon som medium for intervju, er at det går for fort til at folk får tid til å tenke seg om. Svarene som gis blir mindre overveide enn de blir ved besøksintervju. Det gjelder først og fremst spørsmål som stiller store krav til deltakelse fra respondentene. Følgelig blir det sett på som mer hensiktsmessig å stille denne typen spørsmål

Om statistikken

De temaroterende levekårsundersøkelsene skal over tid dekke alle viktige levekårsområder. Hovedtemaet i hver undersøkelse vil rotere fra år til år etter en bestemt plan. Undersøkelsen fra 1998 har to deler: Den består av en del hvor hovedtema har vært helse og en del hvor ulike oppdragsgivere deltar med spørsmål som i hovedsak har med helse å gjøre.

I alt ble det trukket ut 10 000 personer i alderen 16 år og over per 31. desember 1998 til å delta i undersøkelsen.

Undersøkelsen ble gjennomført ved kombinasjon av besøksintervju, telefonintervju og postale spørreskjema. Et fullstendig levekårsintervju skulle bli gjennomført med 5 000 personer som var trukket ut til hovedutvalget. Intervjuene skulle primært gjennomføres ved besøk. Det var 129 av dem som var trukket ut som ble utelatt fordi de ikke tilhører populasjonen vi ønsker å si noe om. Bruttoutvalget blir dermed på 4 871 personer og vi oppnådde intervju med 3 449 eller 70,8 prosent av dem.

Det ble også trukket et tilleggsutvalg på 5 000 personer til et kortere telefonintervju. Av disse ble 70 utelatt fordi vi identifiserte dem som døde, flyttet fast til utlandet eller fast bosatt på institusjon. Av de resterende oppnådde vi intervju med 3 676 personer, eller 74,6 prosent.

Intervjuene ble i hovedsak foretatt i perioden 7. september til 27. november 1998. Enkelte ble også intervjuet etter denne perioden.

ved besøksintervju enn over telefon. Det kan for eksempel gjelde spørsmålene som stiller krav til kunnskap eller hukommelse (Haraldsen 1999). Noen spørsmål fra undersøkelser som er gjennomført som besøksintervju, egner seg ikke i telefonundersøkelser. Dårlig tid til å svare kan føre til at respondentene glemmer sykdommer og oppgir færre sykdommer enn de ellers ville ha gjort. Hvis respondenter som blir intervjuet ved besøk har bedre tid til å tenke seg om, er det grunn til å regne med at de husker og rapporterer flere sykdommer enn de som blir intervjuet over telefon. Det vil likevel være mulig å gjøre tilpasninger i spørsmålet, for å få det til å fungere mer likt på begge måter. Effekten av ulik intervjumetode og tilpasninger i spørsmålene er vanskelig å forutsi.

Besøksintervjuet har muligheter som ikke finnes ved et telefonintervju. Først og fremst åpner det for at en kan vise fram lister hvor svaralternativer er ført opp. Slike lister kan fungere som en støtte for tanken og bidrar til å skape mer ro over intervjusituasjonen. Det fører til at respondenten får mer tid til å tenke seg om før han svarer.

Sensitive spørsmål

Spørsmål om levekår - og kanskje særlig spørsmål om helse - vil ofte bli sett på som sensitive. Det er derfor grunn til å tro at de vil kunne bli påvirket av måten respondenten blir kontaktet på. Telefonintervjueren vil ofte framtre som mer anonym enn en besøksintervjuer. Det kan føre til at det blir lettere å svare ærlig på telefon. Samtidig er det vanskelig for en telefonintervjuer å legitimere seg, noe som kan gjøre at respondenten tviler på at det faktisk er en intervjuer som ringer. Vi prøver å redusere dette problemet ved å sende respondentene brev om at de kommer til å bli oppringt og ved å gi dem en mulighet til å ringe til Statistisk sentralbyrå for å få bekreftet intervjuerens identitet.

Et langt intervju vil kunne oppfattes som annerledes enn et kort intervju. En tenker seg at respondenten kan bli sliten mot slutten av et langt intervju og derfor gir svar som er lite overveide. Et langt intervju kan derimot også virke mer seriøst enn et kort, og det kan derfor være større grunn til å ta det alvorlig.

Sosiale rammer

Noen telefonintervjuere opererer fra lokaler hvor flere sitter sammen. De er del av et sosialt fellesskap med andre intervjuere. Det gir dem en mulighet til å snakke sammen, noe som blant annet kan gi dem mulighet til å få utløp for frustrasjon over måten de blir møtt på når de kontakter respondenter. Det lokale korpset har ikke denne muligheten. Denne forskjellen kan påvirke svarene som registreres.

Måten vi forholder oss til omverdenen på, vil påvirkes av hvordan omverdenen til enhver tid ser ut. Det sosiale miljøet vi forholder oss til, vil påvirke hvordan vi forstår egen virkelighet og hvordan vi framstiller den for andre. (Sudman og Bradburn 1982). Frykt for å tape ansikt påvirker måten vi spiller vår rolle ute blant folk. Ofte tenker en seg at mennesker ønsker å framstå på en måte som stemmer over ens med allment aksepterte normer for skikk og bruk. Et eksempel på dette er tidligere presentert i Samfunnsspeilet, der Olaussen (1998) har funnet at intervjuerens kjønn *kan* påvirke om folk forteller om frykt for vold.

Rapportering av sykdom i fire nesten like intervjuer

Forskjellen i antall sykdommer som ble rapportert ved ulike former for intervju, synes ved første øyekast å være relativt liten. Det lange intervjuet skulle gjøres ved besøk. De som svarte på det rapporterte i gjennomsnitt at de hadde 1,37 sykdommer og funksjonshemninger. Det korte intervjuet ble gjort via telefon. Der rapporterte folk i snitt at de hadde 1,32 sykdommer og funksjonshemninger. Forskjellen mellom de to gruppene er liten, og kan i utgangspunktet tilskrives tilfeldigheter. Når en studerer tallene nærmere viser de likevel et bilde som ikke er så klart. Bak den tilsynelatende likheten skjuler det seg to fraksjoner i hver av de to gruppene; en som rapporterer få og en som rapporterer mange sykdommer. Nå skal vi se nærmere på hva det kan komme av.¹

Tabell 1 viser at respondenter som tar del i besøksintervju eller blir intervjuet av det sentrale intervjuerkorpset, rapporterer betydelig flere sykdommer enn dem som blir intervjuet av det lokale intervjuerkorpset.² Når lokale intervjuere bruker telefonen, finner de få sykdommer uavhengig av om de gjennomfører et kort eller et langt intervju.

Besøksintervju tar lengre tid enn telefonintervju. En kan tenke seg at respondenten får mer ro over intervjusituasjonen og følgelig rapporterer flere sykdommer. Det kan forklare hvorfor det blir rapportert relativt mange sykdommer ved besøksintervju.

Det er verre å forklare hvorfor det sentrale intervjuerkorpset avdekket så mange flere sykdommer enn lokale intervjuere som intervjuer over telefon. For å kunne si mer om det, må vi se nærmere på hva som har skjedd i forkant av og under intervjuene.

Respondenter som deltok i det korte intervjuet fikk tilsendt en liste med sykdommer i posten, sammen med et informasjonsbrev om undersøkelsen. Respondentene ble bedt om å holde lista tilgjengelig til etter intervjuet var gjennomført. De som deltok i det lange intervjuet fikk ikke mulighet til å se lista før intervjuet. I det korte intervjuet ble intervjuerne bedt om å lese opp lista med sykdommer, hvis respondenten ikke hadde den tilgjengelig når han ringte. En kan tenke seg at denne praksisen gjør at respondenter som får tilsendt lista på forhånd har tid til å forberede seg og dermed vil være i stand til å rapportere flere sykdommer. Et problem med denne forklaringen er at det sentrale korpset registrerte betydelig flere sykdommer enn det lokale, selv om alle respondenter i det korte in-

Tabell 1. Antall rapporterte sykdommer og funksjonshemninger identifisert ved ulike former for intervju.¹ Lineær regresjon (N = 7 117)

Spørsmål	Langt intervju (lokalt korps)		Kort intervju (telefonintervju)	
	Besøk	Telefon	Lokalt korps	Sentralt korps
<i>Har du noen sykdom eller lidelse av mer varig natur, noen medfødt sykdom eller virkning av skade? (Uhjulpet spørsmål om sykdom)</i>	0,79	0,69	0,67	0,81
<i>Har du noen av sykdommene på dette kortet? /Har du noen av sykdommene på dette kortet og er dette sykdom, skade eller lidelse du ennå ikke har fortalt om? (Spørsmål om sykdom med støtte i liste)</i>	0,93	0,75	0,77	0,97
Totalt antall sykdommer	1,72	1,44	1,44	1,78
<i>Har du noen funksjonshemning som du ikke regner som sykdom, skade eller lidelse og som du derfor ennå ikke har fortalt om? (Uhjulpet spørsmål om andre funksjonshemninger)</i>	0,07	0,06	0,08	0,09
Totalt antall sykdommer og funksjonshemninger	1,79	1,49	1,52	1,86

¹ Modellen beregningene baserer seg på er kontrollert for respondentenes og intervjuernes alder og kjønn. Beregningene er gjort for kvinnelige respondenter med kvinnelig intervjuer, begge i gjennomsnittlig alder for henholdsvis respondenter og intervjuere.

tervjuet fikk liste tilsendt på forhånd – også respondenter som skulle intervjues av det lokale intervjuerkorpset. Forklaringen ville følgelig bare egne seg for respondenter som det senere ble klart at skulle intervjues av det sentrale korpset. Vi leter derfor videre etter andre forklaringer.

Alle i det sentrale intervjuerkorpset satt i samme rom, bare skjermet av en skillevegg. Intervjuerne hørte hva sidemannen sa, om han ville det eller ikke. Ved det sentrale telefonkorpset var det relativt vanlig å lese opp lista. Det ville ha blitt lagt merke til om noen aldri leste opp lista. Det ga en viss kontroll på at den ble lest opp når det var nødvendig, eller i hvertfall at den ble lest opp av og til. Telefonintervjuer som ble gjennomført av det lokale korpset, avdekket ikke like mange sykdommer som det sentrale korpset. Det kan tyde på at de sjeldnere leste opp lista. Uansett kan dette bare være en delforklaring. Det forklarer ikke hvorfor de sentrale intervjuerne avdekket flere sykdommer enn lokale intervjuere som intervjuet over telefon, allerede før det var aktuelt å lese opp lista. Forskjellene mellom svarene som de ulike gruppene av intervjuere fikk, eksisterte allerede ved det første spørsmålet om sykdom eller skader der det ikke var aktuelt å lese opp lista.

Forskjellen før det er aktuelt å lese opp lista *kan* skyldes at de sentrale har vist større engasjement i å få folk til å rapportere om sykdommene de har. Engasjementet kan ha vært større i det sentrale korpset fordi alle som arbeidet der nylig hadde tatt del i felles opplæring. I tillegg til at de hadde det de lærte på kurs friskt i minne, hadde de også utviklet en viss gruppefølelse. Videre var det sentrale korpset hovedsakelig rekruttert blant hovedfagsstudenter i sosiologi og statsvitenskap. Mange nyutdannede sosiologer og statsvitere starter sin karriere i Statistisk sentralbyrå. Deler av annonseringen av intervjuerjobbene spilte også på dette. Det er derfor rimelig å tro at studentene har sett det å gjøre en god jobb som intervjuer som et fortrinn ved en eventuell søknad om annet arbeid i Statistisk sentralbyrå.

Kan det også tenkes at intervjuerne oppfattes som mer anonyme når de ringer fra et sentralt intervjuerkorps? Vi vil komme tilbake til det avslutningsvis.

Det kan være fristende å si at den metoden som avdekker flest sykdommer, er den beste. Det vil likevel bare gjelde i den grad respondentene ikke overrapporterer sykdomstilfeller, enten bevisst eller gjennom i større grad å inkludere bagatellmessige helseplager.

Bør vi gi folk mer tid til å besvare spørsmål på telefon?

Ovenfor har vi sett at det kan virke som om folk husker mer hvis de får mer tid til å tenke seg om. Det lokale intervjuerkorpset fikk vite om flere sykdommer når de var på besøk enn når de ringte. Kan det tenkes at slike problemer kan løses ved å omarbeide spørsmålene slik at respondentene får mer tid til å svare på telefon? I et spørsmål vi skal se på er det gjort ved at respondenten under besøksintervjuet ble forelagt en liste over sykdommene, mens han i telefonintervjuet fikk lest opp plagene fra lista.

Spørsmålet dreier seg om eventuelle plager en har hatt de siste tre månedene. I de korte intervjuene som ble tatt over telefon, ble svaralternativene lest opp for respondenten, mens et kort som viser alternativene ble vist respondenten ved besøksintervju.

Fra besøksintervjuet:

Har du vært plaget av noe av det som står på denne listen i løpet av de siste tre månedene?

Fra det korte telefonintervjuet:

Jeg skal nå lese opp en del plager en kan ha. Si fra underveis hvis du har hatt en slik plage i løpet av de tre siste månedene.

Omarbeidingen hadde til hensikt å ta høyde for ulempen det er at en ikke har anledning til å forelegge respondentene en oversikt over mulige plager. Omarbeidingen førte for de fleste plagenes vedkommende til at de ble rapportert hyppigere. Det skyldes trolig at plagene framtrer klarere for respondenten når de blir lest opp enn når han selv må lese dem opp. Han får litt tid til hver av dem. Opplesningen tvinger han til å ta stilling til hvert enkelt alternativ, i større grad enn hvis han selv leser et kort de står skrevet på.

Vi har sammenlignet sannsynligheten for at en respondent som har hatt besøk av en intervjuer skal rapportere om en gitt helseplage, med sannsynligheten for at en som har blitt intervjuet med et omarbeidet spørsmål over telefon skal rapportere om plagen.

Tabell 2 viser en noe høyere forekomst av rapporterte plager ved telefonintervju der svaralternativene blir lest opp, enn ved bruk av lister i besøksintervju. Flest plager blir identifisert av det sentrale intervjuerkorpset. Færre plager blir identifisert ved besøksintervju. *De fleste forskjellene er likevel relativt små og kan godt skyldes tilfeldigheter*³ Mange av resultatene trekker likevel i samme retning, og de gir derfor en indikasjon på at respondentene oppgir flere plager når de blir lest opp for dem, enn når en liste viser de aktuelle plagene.

Om intervjuet er gjennomført over telefon eller ved besøk, har statistisk signifikant effekt på fire av plagene. De gjelder alle forhold som kan være uheldig for den sosiale sammenhengen som intervjuet inngår i. Hvis respondenten for eksempel rapporterer at han er aggressiv, kan det virke truende på intervjueren, og hvis han sier at han er plaget av tett nese, rennende øyne eller hoste, kan det være et tegn på at han er smittefarlig. Spørsmålenes effekt på den sosiale relasjonen mellom respondent og intervjuer må følgelig vurderes i valg av hvordan intervjuene skal gjennomføres.

Alle spørsmålene som er vist i tabell 2 er sensitive, men svarene påvirkes i de fleste tilfeller relativt lite av om spørsmålet stilles på telefon eller ved besøk. Det avgjørende for om metoden påvirker svarene som gis, synes

Tabell 2. Sannsynligheter for å rapportere om ulike helseplager, betinget av om intervjuet er gjennomført via telefon eller ved besøk, og av sentralt eller lokalt korps.¹ Prosent. Logistisk regresjon (N = 4 012)

Helseplager	Langt intervju (lokalt korps)		Kort intervju (telefonintervju)	
	Besøk	Telefon	Lokalt korps	Sentralt korps
Smerter i kroppen	42	45	41	41
Hodepine eller migrene	37	41	41	41
Kløe eller svie	11	12	13	15
Tett nese eller rennende øyne ² ...	19	26	26	27
Pustebesvær, kort- eller tungpustethet	14	15	15	17
Hoste ³	12	16	14	16
Kvalme eller fordøyelsesbesvær ³ ..	13	17	14	11
Svimmelhet eller dårlig balanse ..	15	18	17	16
Angst eller fobier	7	7	9	10
Å være nedstemt eller deprimert	20	22	20	24
Å være irriterbar eller aggressiv ² ...	11	16	13	16
Konsentrasjonsvansker	9	10	12	11
Søvnproblemer	26	25	26	26
Å være trett eller slapp	38	38	40	45
Andre helseplager	4	3	4	5

¹ Analysene kontrollerer også for respondentenes og intervjuerens alder. Beregningene er gjort for kvinnelige respondenter med kvinnelig intervjuer, begge i gjennomsnittlig alder for henholdsvis respondenter og intervjuere. Respondenter som ikke har oppgitt noen plager, er ikke med i disse analysene.

² Om besøk er gjennomført eller ikke har innvirkning på modellen med et signifikansnivå på minst 0,005.

³ Om besøk er gjennomført eller ikke har innvirkning på modellen med et signifikansnivå på minst 0,05.

ikke å være om respondenten utleverer seg selv, men heller om spørsmålet kan skape en pinlig situasjon.

I forrige avsnitt argumenterte vi for at det å ha god tid i et intervju kan føre til høyere rapportering. I spørsmålene som er behandlet ovenfor fører ikke besøk til høyere rapportering. Det kan enten skyldes at vi har lagt inn mer tid gjennom omformulering av spørsmålet, eller at respondentene ikke trenger så mye tid til å svare på dem.

Hvor vil du helst svare?

Så langt har vi ikke sett på om det er lettest for folk å svare på sensitive spørsmål på telefon eller ved besøk. Nå beveger vi oss til spørsmål hvor oppgavebyrde og krav til hukommelse har relativt lite å si: De er relativt korte og de fleste trenger trolig ikke så mye tid til å ta stilling til dem. Spørsmålene ble stilt på samme måte i alle intervjuene. Eventuelle forskjeller i svarene folk gir vil derfor trolig kunne forklares med forskjeller i hvor bekvem respondenten føler seg i intervjusituasjonen.

Tabell 3 viser at det er enkelte variasjoner i svarene, avhengig av hvordan intervjuene er gjennomført. Hvilken av framgangsmåtene som viser hyppigst forekomst av et fenomen, varierer fra spørsmål til spørsmål. Det er derfor vanskelig å si noe generelt om hvilken metode som gir høyest rapportering. Vi kan derfor ikke slutte noe om ulikheter i hvordan folk svarer på sensitive spørsmål ved besøk eller over telefon ut fra dette.

Og hva så?

Metoden for datainnsamling som brukes vil påvirke svar på noen spørsmål, men ikke for andre. I analyse av intervjuereffekter må en studere virkeligheten som skaper tallene. Det har vært en tendens til at en overser lokale forskjeller, tilpasninger og feil i analysene. Ofte har en vært for opp-tatt av å finne generelle regler, heller enn å se på hva som skaper et svar i den enkelte undersøkelsen.

Folk trenger tid til å svare på kompliserte spørsmål. De rapporterer om flere sykdommer i besøksintervju enn ved intervju over telefon. Det er likevel et åpent spørsmål om metoden som viser høyest frekvens av rapporterte helseplager er særlig godt egnet til å avdekke alvorlige tilfeller, eller om den inviterer til å rapportere om bagatellmessige forhold. Trolig vil begge deler være tilfelle.

Vi har ikke funnet argumenter for at sensitive spørsmål egner seg best for en av intervjumetodene. Funnene våre tyder på at sensitivitet ikke er

Tabell 3. Sannsynligheter for å rapportere ulike mulige sensitive forhold, betinget av om intervjuet er gjennomført via telefon eller ved besøk, og av lokale intervjuere eller av et sentralt telefonkorps.¹ Prosent. Logistisk regresjon

Spørsmål	Langt intervju (lokalt korps)		Kort intervju (telefonintervju)	
	Besøk	Telefon	Lokalt korps	Sentralt korps
Hender det at du røyker?	39	41	40	39
Har du hatt noe samleie i løpet av de siste fire ukene?	86	89	90	86
Er du gravid? ²	2	1	2	2
Bortsett fra medlemmer av din egen familie, har du noen som står deg nær, og som du kan snakke fortrolig med? ³	90	88	92	93
Har du vært sengeliggende eller hatt nedsatt aktivitet i de daglige gjøremål i løpet av de siste 14 dagene på grunn av sykdom, skade eller lidelse?	11	10	11	13

¹ Analysene kontrollerer også for respondentenes og intervjuerens alder. Resultatene er presentert for samme gruppe som resultatene i tabell 1 og 2.

² Å delta i et langt intervju har en negativ effekt på rapportert graviditet (effekten er signifikant på 0,05-nivå).

³ Å delta i et langt intervju har en negativ effekt på om en rapporterer at en har fortrolige venner (som er signifikant på 0,0001-nivå). Å få besøk av en intervjuer har derimot en positiv effekt på om en rapporterer at en har fortrolige venner (effekten er signifikant på 0,05-nivå).

Litteratur

Haraldsen, Gustav (1999): *Spørreskjemametodikk etter kokebokmetoden*, ad Notam, Gyldendal, Oslo.

Kalfs, Nelly og Willem Sairs (1998): "Large Differences in Time Use for Three Data Collection Systems", *Social Indicators Research* nr 44, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Nederland.

Olaussen, Leif Petter (1998): "Kan menn si til kvinner at de er redde?", *Samfunnsspeilet* 2, 1998, Statistisk sentralbyrå.

Roll-Hansen, Dag (1999): *Samordnet levekårsundersøkelse 1998 - tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport*, Notater 1999/40, Statistisk sentralbyrå.

Sudman, Seymour og Norman M. Bradburn (1982): *Asking Questions - A practical Guide to Questionnaire Design*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco.

1. Alder og kjønn har ofte sammenheng både med en forklaring (uavhengige variabler) og med det som skal forklares (avhengig variabel). Det er også tilfelle her. I analysene har vi tatt hensyn til innvirkningen av alder og kjønn både for intervjuer og respondent. Effekten av alder og kjønn er med andre ord kontrollert bort. I tolkningen av resultatene kan vi derfor se bort fra innvirkningen av alder og kjønn.

2. Vi kan si at sammenhengene eksisterer med en sannsynlighet for å ta feil på mindre enn 0,0001, under de gitte forutsetningene.

3. De fleste sammenhengene er ikke statistisk signifikante på 0,05-nivå.

et like sentralt begrep som om spørsmålene vi stiller kan virke pinlige i sammenhengen de inngår i.

Tidligere har vi stilt spørsmål ved om intervjuerne oppfattes som mer anonyme når de ringer fra et sentralt intervjuerkorps. Det var en mulig forklaring på den høye rapporteringen av sykdommer og funksjonshemninger til det sentrale intervjuerkorps. Analyser av svar på andre spørsmål tyder likevel ikke på dette. Forskjellene i rapporterte sykdommer bør trolig heller forklares ut fra de aktuelle spørsmålene, for eksempel ved systematiske forskjeller i hvordan spørsmålene blir stilt fra ulike korps. Vi har antydning at motivasjonen til intervjuerne kan ha betydelig innvirkning på svarene respondenten gir.

For å kunne gjennomføre ulike undersøkelser på en best mulig måte, er det hensiktsmessig å ha et bredt spekter av metoder til disposisjon. Metodens betydningen for spørsmålene som stilles blir særlig aktuell i forbindelse med nye teknikker for innsamling av data. Introduksjon av nye metoder åpner for nye feil i form av metodeeffekter. Vi må søke å finne årsaker til og lære oss å kontrollere disse feilkildene.

Hvor lenge vil det gode arbeidsmarkedet vare?

En ganske lang periode med høy sysselsetting, lav arbeidsledighet og betydelig reallønnsøkning har satt sine spor i de norske levekårsindikatorene. De negative signalene i internasjonal økonomi er mange, men foreløpig ser vi ingen klare tegn til utslag i vårt sett av indikatorer på det norske folks levekår.

Sysselsettingen er høy og arbeidsledigheten er lav, men svakt økende. Like fullt ligger vi svært godt an når vestlige land skal kappes om hvem som har lavest ledighet. Mangelen på ledige hender i visse bransjer og geografiske områder er et hyppigere tema i offentlig debatt enn ledigheten. Det er særlig blant kvinner at sysselsettingen har økt, og mange har økt sin arbeidstid betydelig. Innføringen av kontantstøtten har nok holdt noen flere kvinner noe lenger hjemme med små barn, men utviklingen i småbarnsmødrenes yrkesaktivitet har ikke blitt reversert slik noen ventet.

Ungdom, og særlig den kvinnelige delen av denne aldersgruppen, tar i stadig større grad høyere utdanning. Dette bidrar sakte, men sikkert til at hele befolkningens utdanningsnivå øker. En negativ indikator i dagens bilde er økningen i antallet og andelen uførepensjonister siden midten av 1990-tallet. Parallelt har vi hatt en økning i antall avtalepensjonister blant dem over 62 år. Dette er sannsynligvis indikatorer blant annet på et arbeidsliv med et økende tempo, en beskrivelse som også går igjen i våre arbeidsmiljøundersøkelser. Det økende utdanningsnivået i yrkesbefolkningen kan imidlertid føre til at denne utviklingen om noen år vil dempes: Erfaringsmessig ønsker høyt utdannede mennesker å holde seg yrkesaktive lenger, og de har en jobbsituasjon som lettere kan tilpasses mindre funksjonshemninger.

Levealderen fortsetter å stige, særlig for menn. Dødeligheten er synkende. Norske kvinner har en av de høyeste fruktbarhetsratene i Europa: Et tegn på gode støtteordninger for familier som vil kombinere yrkesaktivitet og omsorg for barn, men også en indikasjon på tro på fremtiden.

Inntektene har forbedret seg markert gjennom 1990-tallet, og særlig i siste halvdel av tiåret. Forbruket har samtidig endret karakter: Matutgiftene utgjør en synkende andel av de totale utgiftene, mens transport (les kjøp og bruk av bil) og bolig betyr mer. Velstanden manifesterer seg for mange i gode, moderne boliger med god plass. I sum ser vi et bilde der en rekke indikatorer blir positivt påvirket av de underliggende positive tendensene som har vært i norsk økonomi relativt lenge. Skjer det negative endringer her, vil vi gradvis få en tilsvarende endring i en rekke av våre indikatorer.

Med økende inntekter har vi også sett en økende inntektsulikhet, selv om dette har flatet noe ut de aller siste årene. Den økte ulikheten i fordelingen av formue mellom fattig og rik har imidlertid ikke vist tegn til utflating.

Det er flere skår i gleden: Flere og flere av oss rapporterer å ha flere og flere sykdommer. Særlig muskel- og skjelettlidelser har blitt en "folkesykdom". Norge er ikke del i den klare nedgangen i andelen røykere som man ser i en del andre vestlige land, alkoholforbruket har økt i de gode tidene, og

BARNA VISES FRA
KL. 18 25 - 18 45

ungdommen bruker oftere illegale rusmidler. De gode tidene manifesterer seg i betydelige økninger i biltrafikken. Dette gir en forholdsvis svakt redusert forurensing fra denne virksomheten, til tross for at bilene er blitt mindre forurensende.

Den registrerte kriminaliteten har også økt i de siste fem årene, slik den har gjort i nesten hele etterkrigstiden. I de siste årene er økningen i grove ran kanskje mest alarmerende. Viktig er det å merke seg at mye av kriminalitetsøkningen etter all sannsynlighet kan føres tilbake til økende ressurser hos politiet, særlig gjelder dette den markerte økningen i narkotikalovbrudd. Motsatt har det skjedd en klar nedgang i antallet grove tyverier i siste halvdel av 1990-årene.

Befolkningsutviklingen

Det er vanligvis ikke store sprang i befolkningsutviklingen fra ett år til det neste. Faktorer som påvirker fruktbarhet og dødelighet har med grunnleggende forhold i samfunnet å gjøre og endres langsomt. Det store flertallet av dem som bor i landet ved ett årsskifte, bor her også ved det neste - med ett år høyere alder. Å snu befolkningsutviklingen er som å snu en supertanker, det tar lang tid fra en impuls for endring gis til vi ser at kursen er forandret. I løpet av 2000 døde om lag 1 prosent av befolkningen, og 0,5 prosent flyttet ut. Av dem som bodde i landet ved utgangen av 2000, var

1,3 prosent født i løpet av året og 0,8 prosent hadde flyttet inn.

Økende befolkning ...

Ved utgangen av 2000 hadde Norge 4 503 436 innbyggere. Folketallet hadde økt med litt under 25 000 personer i løpet av året. Veksten var betydelig mindre enn i de to foregående år. Sammenlignet med 1999 var det om lag 4 000 færre som flyttet til landet og 4 000 flere som flyttet fra landet, slik at nettoinnvandringen ble nesten halvert, fra 18 999 til 10 500. Tallet på fødte og døde var omtrent som året før.

Befolkningstilveksten på 0,57 prosent i 2000 var litt svakere enn i 1998 og 1999, men omtrent på nivået for 1990-tallet. Den høye tilveksten etter 1990 skyldes både stor naturlig tilvekst og høy nettoinnvandring fra utlandet. Tilveksten i 2000 var noenlunde likt fordelt mellom fødselsoverskudd (6/10) og innvandringsoverskudd (4/10).

... og stabil fruktbarhet

Samlet fruktbarhetstall (SFT) i 2000 var 1,85, omtrent det samme som i 1999. Fruktbarhetsnivået har vært stabilt på 1,8-1,9 barn per kvinne siden 1988. Samlet fruktbarhetstall betegner det gjennomsnittlige barnetall en kvinne vil ha fått ved slutten av sin fødedyktige periode, dersom hun gjennomlever hele denne perioden med de gitte aldersspesifikke fødsels-rater. Nedgangen i fruktbarhet for kvinner som er yngre enn 30 år har fortsatt slik at fødealderen er blitt stadig høyere. I 2000 var gjennomsnittsalderen 27,3 år ved første fødsel, som er 1,8 år høyere enn i 1990.

Siden tidlig på 1960-tallet har en stadig økende andel av fødslene skjedd utenfor ekteskap (49,6 prosent i 2000). Vi antar at om lag fire femtedeler av barn født utenfor ekteskap hadde foreldre som lever i samboerskap, mens en femtedel var barn født av enslige mødre.

Tegn til oppgang i giftermålshyppigheten

Antall inngåtte ekteskap har økt fra begynnelsen av 1990-tallet. I 1999 ble det inngått nesten 25 000 ekteskap der en eller begge partnerne var bosatt i Norge, nesten 30 prosent over det laveste tallet vi har registrert (1992) og det høyeste tallet siden 1976. Giftermålsraten har fortsatt å falle for yngre kvinner og menn, det vil si under 30-35 år, mens den har økt noe for eldre personer. Gjennomsnittsalderen ved vigselen økte på hele 1990-tallet, fra 31,2 år i 1990 til 34,8 år i 1999. Den økte litt mer for menn enn for kvinner og mer for tidligere gifte enn for førstegangs gifte.

I 1999 ble det registrert 144 nye partnerskap, det høyeste tallet siden partnerskap ble innført i 1994. Andel av partnerskapene inngått mellom kvinner har økt fra 35 prosent i 1994 til 43 prosent i 1999.

Tallet på samboere og aleneboere øker

Flere og flere velger å leve i samboerforhold uten å inngå formelt ekteskap, men oppgangen i ugift samliv er ikke stor nok til å kompensere for hele nedgangen i giftermålshyppigheten. I 2000 var det om lag 250 000 samboerpar i Norge, hvorav litt mer enn hvert tredje par hadde felles barn. Det er imidlertid fortsatt bare i de yngste aldersgruppene (under 30 år) at samboerskap er mer utbredt enn ekteskap.

Det årlige antall skilsmisser har vært i kontinuerlig vekst gjennom det meste av vårt århundre, men siden begynnelsen av 1990-tallet har det sunket svakt. I 1999 ble det registrert 9 124 skilsmisser, mot 10 805 i 1994. Om vi legger skilsmissemønsteret fra 1999 til grunn, vil 42 prosent av alle ekteskapene inngått dette året ende med skilsmisse. Dette er en liten nedgang fra toppen på 47 prosent i 1994.

Andelen som lever alene øker både blant yngre og middelaldrende. Brutte samboerskap og skilsmisser bidrar til denne utviklingen.

Økende mobilitet

Under lavkonjunkturen i 1988-1992 sank antallet innenlandske flyttinger med nesten 15 prosent, men siden 1992 har det økt jevnt, trolig som en følge av at etterspørselen etter arbeidskraft har vært sterk i flere år. Til sammen var det 201 000 flyttinger mellom kommuner i 2000. Dette er

9 400 flere enn i 1999, og det høyeste tallet registrert noen gang for et normalt år. 4,5 prosent av befolkningen flyttet over en kommunegrense i år 2000. Dette er den høyeste mobiliteten siden 1977 for befolkningen under ett. Menn har flyttet mer enn kvinner siden 1987, og mennene har også hatt den største mobilitetsøkningen de siste årene.

Med Oslo som unntak hadde alle fylkene på Østlandet samt Agderfylkene nettoinnflytting fra resten av landet i 2000. For første gang på flere år var det dessuten en liten nettoutflytting fra Oslo og Akershus til resten av landet. I resten av landet bortsett fra Sør-Trøndelag var det innenlandsk flyttetap. Nordland, Troms og Finnmark hadde en nettoutflytting til resten av landet på nesten 4 000 personer, en økning på 800 personer fra 1999. Det er bare i de verste utflyttingsårene (1985-1986 og 1995-1998) at nettoutflyttingen har vært større. Oppland, som i mange år har hatt flyttetap til resten av landet, hadde i 2000 netto flyttegevinst. For Oslo ble det registrert en nettoutflytting til resten av landet for tredje år på rad i 2000, spesielt til Akershus (med over 4 000). Det er vanskelig å få bolig i Oslo og stadig mer av hovedstadsområdet vekst skjer i kommuner og fylker i nærheten av Oslo.

Folketallet i Nord-Norge vokste svakt i 2000, i motsetning til i de to foregående årene. Folketallet økte mest i Østfold, Vestfold og Akershus, med over 1 prosent per år.

Antall utenlandske statsborgere øker igjen

Variasjonen i befolkningstilveksten de siste årene skyldes særlig endringer i flyttingene til og fra utlandet. For nordmenn og andre vesteuropeere har flyttingene sammenheng med arbeidsmarkedet hos oss og i nabolandene, mens det for øvrige lands statsborgere særlig er politiske forhold i hjemlandet og hvordan vår innvandringspolitikk praktiseres, som er avgjørende.

Foto: Samfoto

Nettoinnvandringen fra utlandet var 9 700 personer i 2000, hele 9 300 færre enn i toppåret 1999. Utvandringsoverskuddet av norske statsborgere var på -3 166, som er det høyeste siden 1990. Innflyttingsoverskuddet fra land i den tredje verden fortsatte å øke og kom opp i rundt 10 000, det vil si på det høye nivået i 1987-1988.

Det ble innvilget 9 500 norske statsborgerskap i 2000, vel 1 500 flere enn året før. Oppgangen skyldes særlig at mange bosniere fikk norsk statsborgerskap og at pakistanere igjen kom opp på nivået i 1995-1998. Bare i perioden 1995-1997 var det flere tildelinger, rundt 12 000 i gjennomsnitt.

De mange tildelingene til bosniere har sammenheng med at det i 2000 var mange som oppnådde sju års bostid i Norge, og dermed kunne søke om norsk statsborgerskap.

Ved inngangen til 2001 var det 184 000 utenlandske statsborgere i Norge, en økning på 6 000 i 2000. Utenlandske statsborgere utgjorde 4,1 prosent av folketallet, som er litt høyere enn i de foregående årene.

Flere av de aller eldste og flere skolebarn

Aldersstrukturen i befolkningen endrer seg langsomt. I 2000 var det en liten nedgang i antall førskolebarn, mens tallet på skolebarn (alder 6-19 år) økte med 9 000. Den største nedgangen skjedde blant unge voksne, 20-29 år, som det ble 10 000 færre av i 2000. Den største oppgangen hadde vi i aldersgruppen 54-64 år, som økte med 28 000. Denne gruppen vil om noen år føre til en betydelig vekst i tallet på pensjonister. I 2000 sank antallet personer over 66 år med nesten 4 000, men antallet 80 år og over økte med nesten 7 000. En tilsvarende utvikling forventes i de nærmeste årene, det vil si at antallet pensjonister ikke endres nevneverdig, men at det blir flere av de aller eldste.

Helse

Dødeligheten går fortsatt ned

I løpet av de siste ti årene har forventet levealder økt med 2,5 år for menn og 1,6 år for kvinner. Forventet levealder er et estimat for hvor lenge et nyfødt barn kan forventes å leve, gitt de aldersspesifikke dødelighetsratene som gjelder i fødselsåret. En gutt som ble født i 2000 forventes å bli 76,0 år gammel, mens en jente forventes å leve til hun er 81,4 år i gjennomsnitt. Økningen i levealder har sammenheng med blant annet lavere spedbarnsdødelighet og lavere hjerte- og kardødelighet blant eldre.

Etter en nokså stabil spedbarnsdødelighet på 1980-tallet (i gjennomsnitt 8,1 dødsfall per 1 000 levendefødte), ble spedbarnsdødeligheten betydelig redusert på 1990-tallet. I 2000 var spedbarnsdødeligheten 3,8 per 1 000 levendefødte, under halvparten av gjennomsnittet i 1980-årene. Dødeligheten i alle aldersgruppene under 65 år har gått ned. Nedgangen har vært særlig markert etter 1987. I løpet av 1990-årene er dødeligheten blant menn i aldersgruppen 1-64 år redusert med 22 prosent og dødeligheten blant kvinner redusert med 11 prosent.

I 1998 ble det registrert 548 dødsfall som følge av selvmord, 399 menn og 149 kvinner. Antall selvmord har gått ned på hele 1990-tallet, men har de siste tre-fire årene stabilisert seg. Blant unge menn under 25 år har det vært en gradvis nedgang i antallet selvmord fra 96 i 1988 til 72 i 1998. I løpet av 1990-årene har det vært en markert økning i dødsfall som følge av opiater (hovedsakelig heroin og morfin). I 1998 var det 243 dødsfall, mens det i 1989 var 35. De fleste av disse dødsfallene har skjedd blant menn i alderen 30-35 år.

Livsstilssykdommene brer om seg

Folks vurderinger av egen helse har endret seg lite de siste ti årene. Til tross for at flere lever med kronisk sykdom enn tidligere, har andelen som anser egen helse som dårlig holdt seg stabil rundt 7 prosent siden midten av 1980-tallet. I 1998 hadde en av åtte eller 12 prosent en lidelse som påvirker hver-dagen i høy grad. Om lag to tredjedeler av dem som har store vansker i dagliglivet på grunn av helseproblemer er 45 år eller eldre. Helseplager som smerter, hodepine, migrene, slapphet og søvnproblemer har stor utbredelse i befolkningen. Noe over halvparten av den voksne befolkningen hadde tilbakevendende helseplager i 1998.

En fjerdedel av eldre 67-79 år og halvparten av eldre over 80 år har store vansker med å bevege seg, selv over korte avstander, og 17 prosent av eldre er avhengig av hjelpemidler for å komme seg rundt. Sammenlignet med eldres rørlighet på midten av 1970-tallet er dagens eldre atskillig sprekere. Særlig har det vært en positiv utvikling i den siste tiårsperioden.

I 1998 hadde én av fire voksne 16 år og over en sykdom eller lidelse i muskler eller skjelett, knapt én av fem hadde åndedrettsrelaterte lidelser, mens vel én av syv hadde hjerte- og karsykdom.

Forekomsten av hjerte- og karsykdommer blant eldre menn har vært jevnt økende, mens det blant eldre kvinner har vært en stabilt høy forekomst siden 1975. Antall innleggelser ved somatiske sykehus på grunn av hjerte- og karlidelser (hjertesvikt, hjerneslag mv.) har økt på hele 1990-tallet. I 2000 utgjorde hjerte- og karsykdom 15 prosent av alle heldøgnsopphold tilsvarende drøyt 100 000. Dette er en økning på 20 prosent fra 1992 til 2000. Antall nye tilfeller av kreft (jf. Kreftregisteret) har økt med 11 prosent i samme periode, justert for befolkningens alderssammensetning. I 1997 ble det registrert 21 000 nye tilfeller (jf. Kreftregisteret). Kreft i blærehalskjertelen (prostata) er den hyppigste kreftformen blant menn, og brystkreft er den hyppigste kreftsykdommen blant kvinner. De vanligste kreftformene som øker mest, og som rammer både menn og kvinner, er tykktarms- og endetarmskreft, samt lungekreft. Kreft er årsak til 11 prosent av alle heldøgnsopphold ved norske sykehus, og det har vært en økning på 6 prosent fra 1992 til 2000. Livsstil, samt en økende andel eldre i befolkningen er viktige forklaringer på utviklingen.

Tallmessig er muskel- og skjelettlidelser den viktigste årsaken til sykkelighet og funksjonshemning. En av fire nordmenn hadde en slik sykdom i 1998. Muskel- og skjelettlidelser hadde stor utbredelse i 1998 sammenlignet med nivået på midten av 1980-tallet, særlig blant unge og blant kvinner over 45 år. Det har også vært en økning i luftveisplager i befolkningen. I 1998 hadde om lag 18 prosent en slik lidelse. Det har vært flere sykehusinnleggelser på grunn av lidelser i åndedrettet på 1990-tallet. I 2000 var sykdommer i åndedretsorganene årsak til 9 prosent av alle heldøgnsopphold ved norske sykehus og årsak til 29 prosent flere innleggelser i 2000 sammenlignet med 1992.

Flere av-og-til-røykere

Bruk av alkohol, tobakk og andre rusmidler øker faren for helserelevante problemer. Knapt en tredjedel av den voksne befolkningen var dagligrøykere i 2000. På begynnelsen av 1970-tallet røykte over halvparten av mennene, mot om lag 31 prosent i 2000. Blant kvinner har andelen dagligrøykere ligget konstant i overkant av 30 prosent. Det er høyest andel dagligrøykere i de nordligste fylkene og lavest i Oslo/Akershus. Dagligrøykerne røyker 91 sigaretter per uke i gjennomsnitt. Om lag 28 prosent av ungdom mellom 16 og 24 år røyker daglig, og det er en like høy andel jenter og en litt høyere andel gutter enn tidlig på 1990-tallet. Andelen ungdom som sier de røyker av og til har økt betraktelig i samme periode; fra rundt 10 prosent i 1989 til 18 prosent i 1999.

Mer vin og mindre brennevin

Det registrerte alkoholforbruket målt i antall alkoholliter gikk kraftig ned i begynnelsen av 1980-årene. Etter en svak økning frem til 1987, viste alko-

Foto: Samfoto

holforbruket en synkende tendens frem til 1993. Fra 1993 til 2000 er det igjen registrert en økning i forbruket. Brennevinskonsumet (målt i alkohol-liter) er nærmest halvert, mens vinforbruket er mer enn fordoblet siden 1981. Ølforbruket har vært tilnærmet stabilt i samme periode. Det registrerte alkoholforbruket omfatter ikke alkohol som går utenom legale innenlandske omsetningskanaler.

Jevnt økende rusmiddelbruk blant ungdom

En andel på 6 prosent av befolkningen 16 år og over har drukket så mye alkohol at de følte seg beruset en gang i uken eller oftere i løpet av 1998, mot 4 prosent i 1985. I løpet av en 10-15-årsperiode har alkoholkonsumet blant unge økt betraktelig, særlig blant unge jenter. I 1985 drakk 2 prosent av jentene i alderen 16-24 år mye alkohol ofte, mens 10 prosent gjorde det i 1998.

Andelen unge som har prøvd ulike narkotiske stoffer har vært økende på hele 1990-tallet. I 1999 hadde nær 18 prosent av ungdom i alderen 15-20 år prøvd cannabis, 4 prosent amfetamin, mens en andel på 2 prosent har prøvd LSD, ecstasy eller heroin.

Finnmark har høyest abortrate

Tendensen til økning i aborttallene fra 1983 til 1989 ble snudd til en markert reduksjon på begynnelsen av 1990-tallet. Etter 1996 har nedgangen flatet ut. I 1996 var antallet aborter per 1 000 kvinner i alderen 15-49 år 13,4 og i 2000 var det 13,7. Oslo har hatt de høyeste aborttallene, regnet per 1 000 kvinner, gjennom hele 1980-tallet og et stykke inn på 1990-tallet. Etter 1997 har Finnmark hatt flest aborter per 1 000 kvinner i alderen 15-49 år (20,2 aborter per 1 000 kvinner i 2000). Kvinner i 20-årene har størst aborthyppighet. I aldersgruppen 20-24 år var det 28 svangerskapsavbrudd per 1 000 kvinner. Denne raten har vært økende gjennom siste halvdel av 1990-tallet og er nå på nivå med abortraten ved inngangen til 1990-årene.

Norske sykehus: Mer personell, økt kompetanse

I perioden 1990-2000 har det vært betydelig vekst i antall årsverk og styrking av kompetansen ved somatiske sykehus. Høyt utdannet personell (med universitets- eller høgskoleutdanning) har hatt den største veksten i årsverk. Det har vært en gjennomsnittlig årlig vekst i årsverk på 5,5 prosent blant leger og 4,3 prosent blant sykepleiere de siste ti årene. Også andre personellgrupper ved sykehusene, som bioingeniører, radiografer, fysioterapeuter og ergoterapeuter, har vokst. Til tross for mangel på pleiepersonell har årsverkene blant hjelpepleiere gått ned med 2,2 prosent i gjennomsnitt per år i samme periode. Denne gruppen hadde også en sterk nedgang på 1980-tallet. Også innenfor psykiatrien har personellinnsatsen vært økende. Siden 1990 har det vært en vekst i personellårsverk tilsvarende en gjennomsnittlig vekst på nærmere 1 prosent per år innenfor voksenpsykiatrien og 6 prosent innenfor barne- og ungdomspsykiatrien.

I perioden 1990-2000 ble antallet døgnplasser i psykiatriske institusjoner redusert med 24 prosent, fra vel 8 000 til nesten 6 100. Samtidig økte tallet på polikliniske konsultasjoner. Reduksjonen i døgnplasser har primært vært ved voksenpsykiatriske institusjoner der nesten hver fjerde døgnplass er lagt ned. Ved barne- og ungdomspsykiatriske institusjoner har tallet på plasser økt fra 266 i 1990 til 310 i 2000, en økning på 17 prosent. Ved psykiatriske institusjoner og frittstående poliklinikker var det i 2000 gjennomført nærmere 700 000 polikliniske konsultasjoner, en økning på 76 prosent siden 1990. Knappt en tredjedel av de polikliniske konsultasjonene i 2000 gjaldt barn og unge i alderen 0-17 år.

Omsorg

Barnehagedekningen øker

Mens barnehagedekningen var på knapt 30 prosent i 1990, var den steget til vel 52 prosent i 2000 for aldersgruppen 0-5 år. Dekningsgraden reflekterer andel barn i barnehage med pedagogisk tilbud i prosent av alle barn i en bestemt aldersgruppe. Antall barnehageplasser økte fra vel 130 000 til knapt 190 000. Hvis barn i åpen barnehage tas med, øker dekningsgraden til 54 prosent. Eldre barn (3-5 år) har høyere dekningsgrad enn yngre (1-2

år). 78 prosent av barn i alderen 3-5 år og 37 prosent av barn i alderen 1-2 år hadde barnehageplass i 2000. Om lag 40 prosent av alle barn med barnehageplass hadde plass i privat barnehage i 2000 (omfatter ikke åpen barnehage).

Knapt to tredjedeler (63 prosent) av barnehageplassene på landsbasis er heldagsplasser, det vil si med avtalt oppholdstid på 33 timer eller mer per uke. Fra 1999 har antall heldagsplasser økt med om lag 2 000 plasser til 120 200. Nesten 69 prosent av barnehagebarna i alderen 1-2 år har heldagsplass, mens 58 prosent av 3-5-åringene har det samme.

Fra og med august 1998 innførte Stortinget kontantstøtteordningen for barn som er 1 til 2 år, og fra januar 1999 for barn som er 2 til 3 år. Full kontantstøtte ytes dersom barnet ikke går i barnehage med statstilskudd. 82 prosent av barna i kontantstøttealder mottok kontantstøtte i 1999 (RTV). For 1-åringene ser det ut til at flere familier velger tilsynsordninger som gir rett til kontantstøtte. Fra 1998 til 1999 har andelen som bruker dagmamma/praktikant som hovedtilsynsordning for 1-åringen økt fra 12 til 17 prosent. I samme periode har det vært en økning i andelen som passer 1-åringen selv, fra 48 til 55 prosent. Etter reformen har imidlertid andelen 2-åringene i barnehage økt fra 31 til 39 prosent (fra 1998 til 1999).

Vel 116 000 barn hadde plass i skolefritidsordninger (SFO) høsten 1999. Dette er mer enn en firedobling siden 1991. Nesten 50 prosent av barna i første til fjerde klasse hadde plass i skolefritidsordning i 1999. Førsteklassingene hadde størst dekning med nesten 60 prosent, mens i fjerde klasse hadde hvert fjerde barn plass.

Pleie- og omsorgssektoren: Stadig flere årsverk

Årsverksinnsatsen i pleie- og omsorgssektoren har vært økende de siste 15 årene, også i forhold til økningen i antallet eldre. Antall årsverk økte med 34 prosent fra 1992 til 2000. I 2000 var det stillinger tilsvarende 89 200 årsverk i pleie- og omsorgstjenestene, eller om lag 0,44 årsverk per bruker (foreløpige tall).

Betydelig økning i tilbudet av pleie- og omsorgsboliger

Årsverksinnsatsen øker samtidig som det totale antallet institusjonsplasser for eldre går ned. Dette har sammenheng med at plassene som opprettholdes er de mest ressurskrevende. Tallet på sykehjemsplasser stiger, mens plasser i aldershjem legges ned. I 1991 var 69 prosent av institusjonsplassene sykehjemsplasser, mens det i 2000 var 84 prosent sykehjemsplasser.

Tilbudet av boliger til pleie- og omsorgsformål har økt betydelig i andre halvdel av 1990-tallet, fra om lag 28 700 i 1994 til 46 400 boligenheter i 2000. Ved utgangen av 2000 bodde 45 500 personer i en bolig som kommunene disponerer til pleie- og omsorgsformål. Nær 30 prosent av beboerne er under 67 år, mens 43 prosent er over 80 år.

Flere mottar tjenester hjemme

Det totale antallet brukere av hjemmetjenester har økt på hele 1990-tallet. I overkant av 159 500 personer fikk hjelp fra hjemmetjenestene ved utgangen av 2000. I siste halvdel av 1990-tallet har andelen av brukerne som kun

Foto: Samfoto

mottar sykepleietjenester økt, mens andelen som kun mottar praktisk hjelp i hjemmet har gått noe ned. I 2000 mottok to tredjedeler av brukerne enten bare praktisk hjelp eller praktisk hjelp og hjemmesykepleie, mens en fjerdedel av brukerne kun mottok sykepleietjenester. Om lag 4 prosent av brukerne tilsvarende 6 000 personer mottok tjenester fra hjemmehjelp eller hjemmesykepleie mer enn 35,5 timer per uke. Knappt en av fire brukere av hjemmetjenestene er personer under 67 år med funksjonshemming. Over tid er det de unge brukerne som har økt mest i antall. Knappt halvparten av brukerne er 80 år og eldre.

Nær 6 300 personer fikk omsorgslønn fra kommunen for å gi hjelp til pleie-trengende barn, foreldre eller nære slektninger i 2000. Tallet på mottakere av omsorgslønn er mer enn fordoblet siden 1994.

Utdanning

Stadig økende antall personer under utdanning

I 1999 var det registrert nær 1 million personer under utdanning i Norge. De siste årene har det vært en jevn økning i antall personer under utdanning, og fra 1998 til 1999 var økningen på nærmere 14 000. I dag er det flere personer enn noensinne som tar høyere utdanning. Fra 1995 har andelen innbyggere 16 år og eldre som har fullført utdanning på universitets- og høgskolenivå stadig økt. Samtidig er det stadig færre som bare har grunnskoleutdanning.

Reformer og utviklinger i utdanningssektoren

Med Reform 97 ble den obligatoriske grunnskolen tiårig, med skolestart for 6-åringer fra og med skoleåret 1997. Dette førte til en dramatisk økning i elevtallet fra 1996 til 1997 med over 70 000. Siden 1997 har elevtallet i grunnskolen økt med om lag 10 000 hvert år, og i 1999 var det over 580 000 elever i grunnskolen. Denne økningen skyldes større barnekull, men også innvandring. Fremskrivninger av befolkningmengden mellom 6 og 15 år viser at vi også i de kommende årene vil få en økning i antall elever i grunnskolen. Fremskrivninger etter middels nasjonal vekst peker mot at det kan bli om lag 610 000 elever i grunnskolen i 2010.

Ungdom mellom 16-19 år har med Reform 94 fått lovfestet individuell rett til minimum tre års videregående opplæring. Opplæringen skal føre frem til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller såkalt dokumentert kompetanse. I 1999 var nærmere 91 prosent av all ungdom i denne aldersgruppen i videregående utdanning. Andelen har vært stabil de siste årene, og en kan dermed si at vi nær sagt har en "obligatorisk" videregående opplæring i Norge. Samtidig har det vært en nedgang i tallet på elever i videregående skoler og lærlingtallet. I 1999 var totaltallet på elever i videregående utdanning 223 000, noe som var en nedgang på 7 000 personer fra 1998¹. Nedgangen skyldes i hovedsak reduksjon i størrelsene på årskullene, siden andelen ungdom i videregående opplæring er relativt stabil.

Fra og med skoleåret 2000/01 har voksne elever fått lovfestet individuell rett til videregående opplæring. Dette kan trolig bidra til å øke tallet på elever og lærlinger i årene fremover.

Stadig flere studenter i høyere utdanning ...

I høyere utdanning var det en økning på nærmere 7 500 studenter, eller drøyt 4 prosent, fra 1998 til 1999. Dette er den største veksten i antall studenter siden 1995. 1999 var også et toppår når det gjelder andel studenter i befolkningen mellom 19 og 29 år. I aldersgruppen 19-24 år var 23,1 prosent av mennene og 32,9 prosent av kvinnene studenter. I aldersgruppen 25-29 år er studentandelen noe lavere med henholdsvis 12,8 prosent for menn og 15,1 prosent for kvinner. I begge aldersgruppene er dette den høyeste studentandelen som noen gang er registrert. Det er for øvrig grunn til å anta at den såkalte kompetansereformen vil bidra til å øke studenttallet ytterligere i årene fremover, blant annet fordi denne vil bidra til at flere oppnår studiekompetanse på grunnlag av såkalt dokumentert realkompetanse.

... men svak nedgang blant studenter med utenlandsk landbakgrunn

For studenter med utenlandsk landbakgrunn har det imidlertid vært en nedgang i andel studenter i aldersgruppen 19-24 år fra 1997 til 1999. I 1999 var studentandelen i aldersgruppen 19-24 år 18,3 prosent for mennene og 20,9 prosent for kvinnene. To år tidligere var andelen i denne aldersgruppen henholdsvis 19,6 prosent for mennene og 21,7 prosent for kvinnene. Nedgangen er størst for mennene, på over 6 prosent. Forskjellen i studenthyppighet for de med norsk og utenlandsk bakgrunn har altså økte de siste to årene. Forskjellen mellom andelen menn og kvinner i utdanning for utenlandsfødte har holdt seg forholdsvis stabil de siste årene.

Stadig økende kvinnedominans i høyere utdanning

Det er klart flere kvinner i høyere utdanning, og det er også blant kvinnene en kan se den største økningen. Andelen kvinner 19-24 år er i 1999 nærmere 32,9 prosent, en økning fra 32,1 prosent fra året før. For mennene var andelen 23,1 prosent i 1999 og 22,6 prosent i 1998. Dermed er studentandelen over 42 prosent høyere for kvinnene enn for mennene i aldersgruppen 19-24 år. For utenlandsfødte i samme aldersgruppe er det, som tidligere nevnt, langt mindre forskjeller mellom menn og kvinner som er i høyere utdanning.

I aldersgruppen 25-29 år er fordelingen mellom menn og kvinner jevnere, selv om det også i denne aldersgruppen er størst andel kvinner i høyere utdanning. I 1999 var andelen 15,1 prosent for kvinnene, 14 prosent året før. Tilsvarende tall for mennene var henholdsvis 12,8 og 12,4 prosent. Kvinneandelen blant studentene øker altså stadig, og denne utviklingstendensen har blitt stadig mer markant de siste årene.

Kvinnene går også i større grad enn mennene direkte over fra videregående opplæring til universitet og høyskole. Andelen kvinner som fullførte videregående opplæring med studiekompetanse og var i høyere utdanning samme år, økte fra nærmere 28 prosent i 1989 til godt over 33 prosent i 1999. For mennene gikk utviklingen motsatt vei. I 1989 var andelen menn som fullførte videregående opplæring med studiekompetanse som var i høyere utdanning samme år på nærmere 31 prosent. I 1999 var andelen nede i 18 prosent.

Arbeid

Perioden fra begynnelsen av 1980-årene og frem til i dag er preget av sterke svingninger på arbeidsmarkedet, med et mer stabilt bilde i siste halvdel av 1990-årene. Tydeligst kan vi se dette i statistikken over endringer i arbeidsledighet. Men de vekslende konjunktorene i perioden har også medført store endringer i sysselsetting, arbeidstid og uførepensjonering.

Tre av fire voksne kvinner sysselsatt

Frem til 1984 var det samlede antall sysselsatte tilnærmet stabilt, mens det i perioden 1984-1987 økte med om lag 160 000 personer. Deretter sank sysselsettingen frem til 1993, da den lå på samme nivå som i 1985. Fra 1993 økte sysselsettingen igjen, for første gang på syv år, og veksttakten økte frem til 1997. Deretter er veksten blitt lavere, og har flatet ut de to siste årene.

Utviklingen har vært ulik for kvinner og menn (25-66 år) i perioden som helhet. En svak nedgang i andelen sysselsatte blant menn i årene 1980-1983 ble avløst av en fireårsperiode med stabil sysselsetting, hvorefter vi igjen fikk en periode med relativt kraftig nedgang. Fra 1993 til 1998 var det imidlertid en økning i sysselsettingen blant menn, og for første gang i perioden hadde de en sysselsettingsutvikling omtrent på linje med kvinner. Andelen sysselsatte menn i 1998 var likevel ikke kommet opp på samme nivå som i 1987, året før den kraftige nedgangen startet. Fra 1998 til 2000 har sysselsettingen gått noe ned for menn, fra 85,8 til 84,6 prosent. For kvinner var det imidlertid fortsatt en økning i sysselsettingen, og sysselsettingsnivået i 2000 var høyere enn noen gang før.

Perioden som helhet (1980-2000) kjennetegnes for øvrig av en sterk og relativt jevn sysselsettingsutvikling blant kvinner. Riktignok var vi vitne til en nedgangsperiode etter 1987 også for kvinner, men den var svakere og mer kortvarig enn for menn. Samlet har sysselsettingsutviklingen blant kvinner og menn fra 1980 og frem til 2000 resultert i at kjønnsforskjellen er sterkt redusert. Mens forskjellen i andelen sysselsatte kvinner og menn var på 28 prosentpoeng i 1980, var den i 2000 redusert til 8 prosentpoeng.

Økt likhet i arbeidstid mellom kvinner og menn

De sysselsatte mennene hadde i gjennomsnitt en noe kortere faktisk arbeidstid i 2000 enn i 1980. I første halvdel av 1980-tallet arbeidet sysselsatte menn ca. 41 timer per uke i gjennomsnitt. I årene 1985-1986, en periode da sysselsettingsnivået blant menn var høyt og stabilt, økte den faktiske arbeidstiden til henholdsvis 41,5 og 41,9 timer. I 1987 ble det innført en arbeidstidsreform som innebar en generell nedsettelse av den avtalte arbeidstiden til 37,5 timer, noe som bidro til at den faktiske arbeidstiden for menn sank fra 41,9 til 41 timer i gjennomsnitt per uke. På grunn av brudd i tidsserien er tallene før og etter 1988 ikke helt sammenlignbare. Vi ser imidlertid en klar tendens til nedgang i arbeidstiden for menn også fra slutten av 1980-årene og frem til i dag. I 2000 var den på 38,2 timer.

For kvinner har den faktiske arbeidstiden imidlertid økt siden 1980 og er i dag på 30,6 timer i gjennomsnitt per uke. Sysselsatte kvinner har i gjennomsnitt om lag 1,5 time lengre arbeidsuke i 2000 enn i 1980, med forbehold om noe usikkerhet på grunn av brudd i tidsserien. Forskjellen i arbeidstid mellom kvinner og menn er dermed blitt redusert med om lag 3,5 timer i perioden.

Småbarnsmødrenes yrkesdeltaking øker fortsatt

Den gruppen som fremfor noen har økt yrkesdeltakingen etter 1980, er mødre med små barn. For gifte og samboende kvinner med yngste barn under 3 år steg yrkesfrekvensen med 29 prosentpoeng (til 76 prosent). For dem med yngste barn i alderen 3-6 år steg yrkesfrekvensen nesten like mye (til 84 prosent). Også mødre med større barn økte sin yrkesaktivitet, men ikke på langt nær så markert som småbarnsmødrene. Mødrenes yrkesaktivitet øker likevel fortsatt med alderen på barna. Dessuten er ettbarnsmødre i større grad yrkesaktive enn flerbarnsmødre, særlig når yngstebarnet er under 3 år. Men også på dette punktet har det skjedd en betydelig tilnærming de senere årene.

Nedgangen i arbeidsledigheten har stoppet opp

Fra slutten av 1980-årene og frem til 1993 var vi vitne til en økning i arbeidsledigheten som var helt enestående i etterkrigstiden. Bortsett fra under lavkonjunkturen i 1983-1984, da arbeidsledigheten lå på ca. 3 prosent, har andelen arbeidsledige stort sett utgjort under 2 prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsledigheten har tradisjonelt vært markert høyere for kvinner enn for menn. Da ledigheten steg på 1980-tallet, jevnet kjønnsforskjellene seg ut, og fra 1988 til 1995 var arbeidsledighet mer utbredt blant menn enn blant kvinner. I 1993, da ledigheten nådde sitt høyeste nivå, var 6,6 prosent av den mannlige og 5,2 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken arbeidsledig. Hovedårsaken til forskjellen mellom kvinner og menn er at det i første rekke var mannsdominerte næringer som ble rammet av lavkonjunktorene rundt 1983 og etter 1987. Kvinner er langt oftere sysselsatt i offentlig sektor; arbeidsplasser som tradisjonelt har vært bedre skjermet mot dårlige tider. Økningen i arbeidsledigheten var svakere fra 1992 til 1993 enn den årlige økningen i den foregående femårsperioden, og fra 1993 til 1994 gikk ledigheten ned for første gang siden 1986. Denne nedgangen fortsatte de neste årene og nådde et bunnivå i 1998 med 3,2 prosent. De neste to årene steg ledigheten noe igjen, i 2000 var den på 3,6 prosent.

"De gode tidene" på arbeidsmarkedet de senere årene har i størst grad slått ut for menn, med en nedgang i arbeidsledigheten fra 6,6 til 3,2 prosent på det laveste i 1998, men også for kvinner, med en nedgang fra 5,2 til 3,0 prosent på det laveste i 1999. Den moderate oppgangen i arbeidsledigheten fra 1998 til 2000 for arbeidsstyrken under ett skyldes i hovedsak økende ledighet blant menn. Den var 3,6 prosent for mennene og 3,2 prosent for kvinnene i 2000.

Samtidig med den relativt høye ledigheten i 1983 og 1984, og etter 1988, har andelen langtidsledige vært høy. Langtidsledige er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år. Fra 1988 til 1993 økte antall arbeidsledige fra 69 000 til 127 000, mens antallet langtidsledige økte fra 11 000 til 55 000, det vil si fra 16 til 43 prosent av den totale ledigheten. Økt sysselsetting og nedgang i ledigheten resulterte imidlertid ikke i noen umiddelbar nedgang i andelen langtidsledige. Først i 1996 ser vi

en tydelig nedgang, som fortsetter frem til 2000, da andelen kom ned i 16 prosent (13 000 av 81 000 ledige).

Nedgangen i antall uførepensjonister har stoppet opp

De økte problemene på arbeidsmarkedet mot slutten av 1980-årene avspeiles også i tallet på uførepensjonister. Fra 1980 til 1991 steg andelen av menn 16-66 år som var uførepensjonert fra 5,8 til 7,5 prosent. Blant kvinner økte andelen fra 6,4 til 9,7 prosent. I 1991 utgjorde dette 106 000 menn og 133 000 kvinner. Antallet kvinner har i hele perioden vært høyere enn antallet menn. Dette har for en stor del sammenheng med at kvinner gjennomgående uførepensjoneres tidligere i livsløpet enn menn og dermed forblir lenger i "systemet" før overgang til alderspensjon. I perioden 1991-1993 sank antallet nye uførepensjonister relativt kraftig, noe som bidro til en nedgang i det samlede antall uførepensjonister på 6 000 (til 232 000 i 1993). Utviklingen i antall uførepensjonister i disse årene må først og fremst ses i lys av innstramminger i regelverket for tildeling av pensjon. Antall nye uførepensjonister økte likevel igjen etter 1993 for både kvinner og menn, og nedgangen i andelen uførepensjonister i befolkningen stoppet opp. Blant kvinner økte andelen fra 1994 til 2000, mest de siste fire årene. Blant menn begynte andelen å øke fra 1996. Ved utgangen av 2000 var om lag 119 000 menn og 160 000 kvinner uførepensjonister. Det tilsvarer 8,3 prosent for menn og 11,5 prosent for kvinner. Siden 1980 har altså uførandelen økt med drøyt 2 prosentpoeng for menn og om lag 5 prosentpoeng for kvinner².

Inntekt og forbruk

Sterk vekst i disponibel inntekt

Disponibel inntekt var ifølge nasjonalregnskapet 145 100 kroner per innbygger i 2000, eller om lag 318 000 kroner per husholdning.

Fra 1989 til 1999 økte inntekt etter skatt per forbruksenhet med nesten 25 prosent. Økningen har vært særlig sterk etter 1995. Disponibel inntekt per forbruksenhet har økt mer enn dette på grunn av reduserte utgifter til renter på gjeld. Lønnsøkning er den viktigste årsaken til økningen i inntekt. Lønn per normalårsverk økte fra 1990 til 1999 med vel 20 prosent. Også her var økningen særlig sterk etter 1995. Men også økt yrkesaktivitet har bidratt. Det viser seg blant annet ved at andelen husholdninger som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde økte fra 61 prosent i 1992 til 66 prosent i 1999.

Disponibel inntekt er den samlede inntekten av arbeid, kapital og overføringer til husholdningene, fratrukket direkte skatter og trygdeavgifter og renter på gjeld.

Svak økning i inntektsulikhet

En har rangert personer etter husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet og regnet hvor stor del av den samlede inntekten som tilfaller tiendedelen av personer med lavest inntekt, og tilsvarende hvor stor del av den samlede inntekten som tilfaller tiendedelen med høyest inntekt. Ser en 1990-tallet under ett har tiendedelen med lavest inntekt opprettholdt sin andel av inntekten, mens tiendedelen med høyest inntekt har økt sin andel vesentlig. "De rike har blitt rikere, men de fattige har ikke blitt fattigere." Inntektsandelen til tiendedelen med lavest inntekt ble redusert på første

halvdel av tiåret, men har økt fra 1994. Inntektsandelen for de rikeste økte det meste av perioden, men andelen flatet ut på slutten av 1990-tallet. Den rikeste tiendedelen hadde i 1990 4,8 ganger så stor inntekt per forbruksenhet som den fattigste tiendedelen. I 1999 var forholdet 5,6 etter å ha vært opp i 6,0 i 1997.

Som et enkelt mål på fattigdom brukes andelen personer som har en inntekt etter skatt per forbruksenhet som er lavere enn halvparten av medianinntekten i befolkningen. Ifølge dette målet var 5,4 prosent av befolkningen fattige i 1999. Dette er litt lavere enn i 1990 da 6,2 prosent var fattige, og vesentlig lavere enn i 1994 da andelen var høyest ifølge dette målet (7,6 prosent).

Hovedinntrykket for perioden er, tross en viss økning, at ulikheten er forholdsvis stabil slik den måles her. Fra 1992 til 1994 økte ulikheten klart, og har deretter holdt seg stabil eller gått litt ned. Økningen synes å ha sammenheng med økning i utbetalingene av aksjeutbytte.

Den rikeste tiendedelen råder over to tredjedeler av finanskapitalen

Selv om ulikheten i inntekt har vært forholdsvis stabil i perioden, gjelder ikke det samme for ulikheten i formue. Her ser en nå klare tendenser til økende ulikhet. Tiendedelen av husholdningene med høyest bruttofinanskapital (vesentlig bankinnskudd og verdipapirer) økte sin andel av den samlede bruttofinanskapitalen i husholdningene fra 53 prosent i 1990 til 67 prosent i 1999. Den *halvparten* med minst bruttofinanskapital rådet i 1999 bare over 4 prosent av den samlede bruttofinanskapital i husholdningene, en andel som har vært omtrent uendret gjennom tiåret.

Dette har skjedd samtidig med en meget sterk økning i bruttofinanskapitalen. I 1999 var husholdningenes samlede bruttofinanskapital om lag 50 prosent større enn i 1990 (i faste priser). Økningen har vært særlig stor siden 1997, da den samlede bruttofinanskapitalen var om lag 15 prosent større enn i 1990.

Husholdningenes samlede gjeld har også økt mest de to siste årene, men likevel langt mindre enn finanskapitalen. Fra 1997 til 1999 økte gjelden med om lag 10 prosent (i faste priser). Den var i 1997 om lag like stor som i 1990, etter å ha blitt redusert med nesten 10 prosent frem til 1994.

Bolig og bil tar nesten halve budsjettet

På 1990-tallet har utgiftene til bolig, lys og brensel og utgiftene til reiser og transport "konkurrert" om å være størst. Andelen av husholdningenes samlede utgifter som går til mat har i hele perioden vært vesentlig mindre. Utviklingen i matvareutgiftene i tiåret fortsetter også en trend mot stadig lavere andel som en har sett siden starten av forbruksundersøkelsene i 1958. I 1999 brukte husholdningene bare 12 av 100 kroner på matvarer.

Utgiftene til bolig, lys og brensel var høye på begynnelsen av 1990-tallet. Da brukte husholdningene 26 prosent på bolig. Endringene utover i tiåret skyldes i betydelig grad endringer i renten på boliglån, rentesatsen gikk klart ned fra 1992 til 1993 og fortsatte å gå litt ned inntil 1998. Etter 1992 tynget boligutgiftene stadig mindre på budsjettet. I 1998 brukte husholdningene vel 20 prosent til bolig (tallet for 1999 er ikke sammenlignbart med tidligere år, men en kan anta at andelen har økt noe på grunn av økningen i rentene på boliglån i 1998).

Under lavkonjunkturen på begynnelsen av 1990-tallet brukte husholdningene relativt lite til reiser og transport, bare 19 prosent av de samlede utgifter gikk til dette. Da konjunkturerne langsomt bedret seg fra 1993 økte andelen til reiser og transport. Særlig i 1997 og 1998 brukte husholdningene mye til reiser og transport, om lag en fjerdedel av budsjettet gikk til dette. Det er i betydelig grad variasjoner i utgiftene til kjøp av ny bil som er årsak til disse endringene.

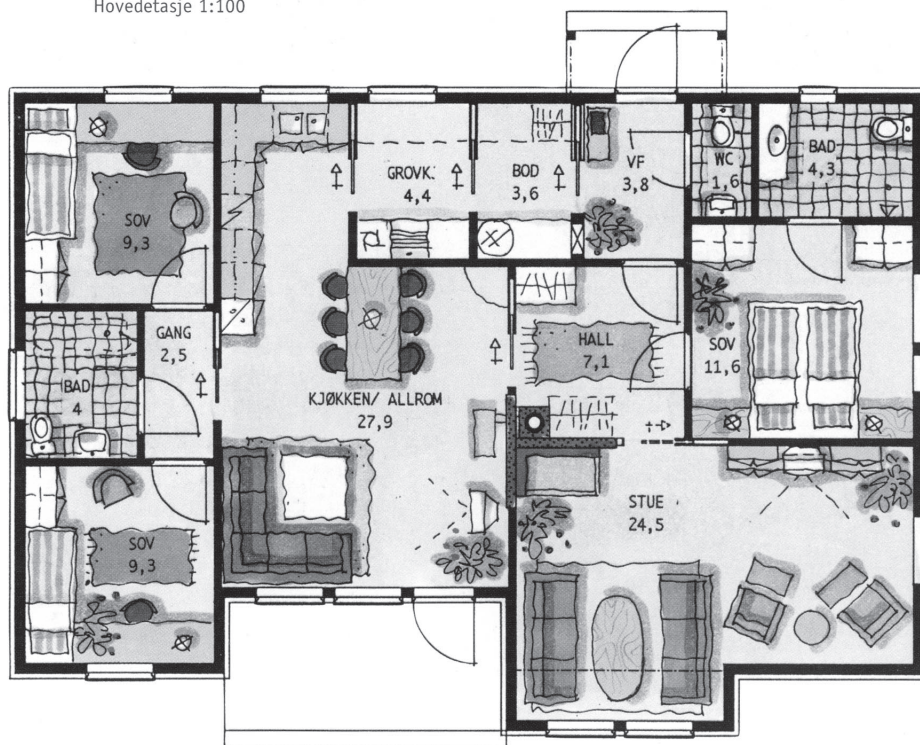
Bolig, omgivelser og miljø

Folk flest har god plass

To enkle indikatorer på boligstandard, begge hentet fra levekårsundersøkelsene, tyder på en vesentlig forbedring av boligstandarden i løpet av de to siste tiårene. Den første indikatoren går på trangboddhet: Andelen av befolkningen 16-79 år som bor trangt, ble redusert fra 16 til 7 prosent fra 1980 til 1997. Her har det imidlertid vært en svært beskjeden forbedring i løpet av 1990-tallet. Motsatt blir det stadig flere som bor i det som blir definert som "romslige" boliger, det vil si at en enslig person har tre eller flere rom til sin disposisjon, mens andre husholdninger har to eller flere rom per person. I perioden 1980-1997 har andelen som har så vidt god plass økt fra 26 til 42 prosent. Gjennomsnittshusholdningen bor nå i en bolig med et samlet areal på 115 kvadratmeter, og hver person har i gjennomsnitt 53 kvadratmeter til rådighet, mot 36 kvadratmeter i 1980.

Et annet mål som viser bedring i boligstandard er hvor moderne boligen er. I løpet av 20-årsperioden er det blitt færre som bor i en bolig uten bad eller

Hovedetasje 1:100

wc, eller med kalde eller fuktige rom. Bare 9 prosent av befolkningen 16-79 år bodde i en umoderne bolig i 1997, mens 18 prosent levde under slike boforhold 17 år tidligere. Endringene i standard skjedde på 1980-tallet.

Til tross for økende urbanisering har nordmenn lite "urbane" boligpreferanser, det er ikke å leie to rom og kjøkken vi drømmer om. Nær tre av fire vil bo i enebolig hvis de har anledning, og nær ni av ti vil eie boligen selv. Disse ønskene er like utbredt blant de yngste som blant de middelaldrende.

Forurensning og støy i lokalmiljøet

Det er vanskelig å finne gode indikatorer som sier noe om utviklingen i lokale miljøfor-

hold. Viktige komponenter for lokal luftforurensning er innholdet av nitrogenoksider (NO_x), svoveldioksid (SO_2) og svevestøv i lufta. Konsentrasjonen av svoveldioksid har avtatt betydelig siden slutten av 1970-årene, i takt

Ill. fra Block Watne

med nedgangen i utslippene. Det samme gjelder for bly. Den lokale forurensningen i de store byene består i dag i hovedsak av nitrogenoksider og svevestøv. Eksos fra biler er den største kilden til nitrogenoksid og gir i tillegg store mengder svevestøv. Asfaltslitasje og vedfyring er også viktige utslippskilder av svevestøv. Den betydelige trafikkveksten som nå skjer i veitransporten, er derfor et viktig miljøproblem. Utslippene av nitrogenoksider og svevestøv har imidlertid gått ned på 1990-tallet, til tross for en betydelig trafikkvekst.

Å trekke slutninger fra dette til hvordan miljøbelastningene har utviklet seg for den enkelte er vanskelig. Det en vet, er at nitrogenoksider og svevestøv gir økt risiko for luftveisplager. Konsentrasjonene av begge disse to komponentene er fremdeles så høye at mange utsettes for nivåer som er bekymringsverdige. Omtrent 330 000 personer over 16 år opplever veitrafikkstøy som noe eller meget plagsomt inne i sin egen bolig, i tillegg er rundt 1 million nordmenn utsatt for veitrafikkstøy over veiledende grenseverdi. De samfunnsøkonomiske kostnadene på grunn av helseskader forårsaket av lokal luftforurensning er betydelige. Et eksempel fra Oslo: Beregninger viser at økte utgifter til offentlig helsevesen, produktivitetstap og økt dødelighet som følge av svevestøvforurensningen beløper seg til om lag 950 millioner kroner per år. Det knytter seg imidlertid en del usikkerheter til dette tallet.

Miljøbelastningene vil blant annet avhenge av hvordan bosettingsmønsteret utvikler seg, og hvor mye tid som brukes i nærmiljøet. Ifølge levekårsundersøkelsene var andelen som oppga at de var utsatt for støy fra veitrafikk bare litt høyere i 1997 i forhold til i 1980: Henholdsvis 16 og 14 prosent.

Kriminalitet

Levekår og kriminalitet

Trygghet for liv og eiendom må regnes som et viktig velferdsgode. Hvor trygt eller utrygt nordmenn har det, og hvordan dette endrer seg, er imidlertid vanskelig å måle. De forskjellige målemetodene gir også forskjellige resultater. Ser vi på utviklingen i etterforskede lovbrudd synes utviklingen entydig og negativ:

Fra 1980 til 1998 har antallet etterforskede lovbrudd per 100 000 innbyggere mer enn fordoblet seg. Den mest markerte økningen skjedde på 1980-tallet. Hovedmassen av registrert kriminalitet utgjøres hele tiden av vinningskriminaliteten, mer enn to av tre ferdig etterforskede forbrytelser i 1998 var tyverier og annen tradisjonell vinningskriminalitet. Utviklingen i antall lovbrudd gjennom perioden har mange komponenter. For det første har det med stor sannsynlighet skjedd en reell økning i antall lovbrudd. For det andre har politiets registreringspraksis endret seg. Politiet kan også ha endret sin prioritering av ressursbruken, eksempelvis er ØKOKRIM blitt opprettet i perioden, samtidig som kontrollen av narkotikalovbrudd har hatt høy prioritet. For det tredje kan publikum og andre anmeldere ha endret sin tilbøyelighet til å anmelde, eksempelvis vil en høyere andel forsikringstakere gjøre at flere har noe å hente ved å anmelde vinningslovbrudd, eller en forretningskjede kan bestemme seg for å anmelde flere butikktyverier ut fra en forventet allmennpreventiv effekt. På den annen side har politiets oppklaringsprosent for enkelte lovbrudd vært lav og synkende gjennom store deler av perioden. Dette kan ha resultert i at færre har sett noen nytte i å anmelde særlig tyverier.

Foto: Samfoto

Narkotikalovbrudd og grove ran øker mest

Utviklingen i anmeldte og etterforskede lovbrudd de siste fem årene er interessant fra et levekårsperspektiv. Begge indikatorene viser en vekst på drøyt 10 prosent i antallet forbrytelser. Veksten har imidlertid vært beskjeden i de lovbruddene som særlig publikum anmelder, så som tyverier. Antall tyverier totalt har omtrent ikke endret seg i perioden 1995-2000. Det har derimot vært en økning i lovbrudd som særlig oppdages av politiet, og narkotikalovbrudd står helt sentralt her. I 2000 ble det anmeldt om lag 18 300 narkotikaforbrytelser, opp fra 6 800 i 1990. Økningen er betydelig også for den mindre alvorlige narkotikakriminaliteten.

De grove volds- og seksualforbrytelsene økte sterkere på 1980- og begynnelsen av 1990-tallet enn i tiårene før. Vi opplevde et særlig stort hopp i begynnelsen av 1990-årene, mens årene 1994-1996 til dels ga en klar nedgang. I de to siste årene har frekvensen av slike lovbrudd igjen økt, men ikke så langt som til toppnivået i 1993. Også her kan det diskuteres i hvilken grad dette er et uttrykk for reelle tendenser: En viktig andel av utviklingen i de groveste voldslovbruddene kan tilbakeføres til utviklingen i de groveste sedelighetslovbruddene. Her sto vi sannsynligvis først overfor en økende anmeldelsestilbøyelighet, i takt med økende oppmerksomhet og bevissthet rundt lovbrudd som voldtekt og incest. Nedgangen i registrerte grove volds- og sedelighetslovbrudd på midten av 1990-tallet skyldtes delvis en markert nedgang i antall anmeldte og etterforskede lovbrudd av denne typen, en nedgang som særlig omfattet sedelighetslovbrudd rettet mot barn. En nærliggende antakelse er at den såkalte "Bjugnsaken" økte folks skepsis mot å anmelde lovbrudd med slike trekk. Utviklingen i anmeldte grove sedelighetslovbrudd i de fire-fem siste årene kan tyde på at denne trenden nå ikke gjør seg gjeldende lenger i samme grad. Både tallene for anmeldte voldtekter og utukt mot mindreårige har igjen vært høye de aller siste årene.

For grove voldsforbrytelser som drap, drapsforsøk og grov legemsbeskadigelse har endringene vært relativt små på 1990-tallet. Antallt anmeldte grove ran, derimot, har blitt tredoblet gjennom 1990-tallet.

Flere rapporterer om vold på jobben

Befolkningens utsatthet for vold har vært temaet i samtlige levekårsundersøkelser i perioden. Her har utviklingen vært langt mer stabil. I alle undersøkelser fra 1983 til 1995 svarer 4 til 5 prosent av de spurte at de har vært utsatt for vold eller trusler om vold i løpet av det siste året. Først i 1997 stiger andelen til 6 prosent. Hvordan harmonerer så dette med den tidvis betydelige økningen i anmeldt og etterforsket grov voldskriminalitet?

En viktig forklaring på denne forskjellen ligger i at grove voldslovbrudd fremdeles er en svært sjeldent forekommende hendelse, så sjelden at den i liten grad vil fanges opp gjennom intervjuundersøkelser av denne typen. Videre vet en at ofrene for de groveste voldslovbruddene ofte tilhører marginaliserte samfunnsgrupper som i liten grad nås gjennom levekårsundersøkelser. Ser vi på de gruppene med sosiale problemer som levekårsundersøkelsene når, er resultatene entydige. Utsattheten for vold og trusler er mer enn dobbelt så høy for sosialhjelpsmottakere og langvarig arbeidsledige som for befolkningen i sin helhet. En feilkilde i denne sammenligningen har

lenge vært at levekårsundersøkelsenes generelle spørsmål om vold ikke ser ut til i tilstrekkelig grad å fange opp den volden som enkelte yrkesgrupper er utsatt for i sitt arbeid. Her skjedde det imidlertid en endring i 1997: Nær en av fire rapporterte voldstilfeller dette året skjedde på arbeidsplassen.

Tidligere har menn, og i særdeleshet unge menn, vært de som i høyest grad blir utsatt for vold og trusler. Det er også denne befolkningsgruppen som fullstendig dominerer blant de registrerte gjerningsmennene i kriminalstatistikken. Kort og forenklet sagt: Unge menn rammes av unge menns handlinger. I 1997 viser imidlertid levekårsundersøkelsene en ny fordeling: Menn og kvinner rammes i omtrent like stor grad av vold og trusler om vold. Særlig er det offerfrekvensen blant de yngste kvinnene som har gjort et hopp.

I Levekårsundersøkelsen 1997 svarte 14 prosent av de spurte at de hadde vært utsatt for tyveri og skadeverk i løpet av det siste året, den samme andelen som vi fant seks år før. Det er denne typen lovbrudd som sannsynligvis utgjør det tallmessig viktigste innslaget når folk skal vurdere om kriminaliteten påvirker deres levekår.

Stabil frykt for vold

Andelen i befolkningen som er noe eller svært urolige for å bli utsatt for vold når de går ute alene på bostedet, har heller ikke vist noen vesentlig økning fra 1983 til 1997. Om lag én av ti rapporterer slik uro. Her er det imidlertid svært markerte kjønns- og aldersforskjeller. Kvinner er mye uroligere enn menn, og de eldste kvinnene har den høyeste angsten for vold. Mer enn hver femte kvinne over 67 år er urolig for å bli utsatt for vold eller trusler på bostedet. Antakelig forverrer dette deres levekår, blant annet ved å redusere deres bevegelsesfrihet. I Levekårsundersøkelsen 1997 ser vi også en like høy andel "fryktsomme" blant de yngste kvinnene (16-24 år). Frykten for vold er større i byene enn i mindre tettbygde strøk.

¹ Elevtallet for videregående utdanning omfatter både elever i videregående skoler, lærlinger, elever i folkehøgskoler, AMO-kurs og annen utdanning på videregående nivå.

² Uføreandel i prosent av befolkningen ble frem til 1998 beregnet for befolkningen fra 16 til 66 år fra 1998 for befolkningen fra 17 til 67 år. Dette skyldes heving av aldersgrensen til 18 år fra og med 1. januar 1998.

Artikkelen er en revidering av tilsvarende artikler i Samfunnsspeilet nr. 4/1994, 4/1995, 4/1996, 4/1997 og 4/1999. Forfatterne arbeider i Statistisk sentralbyrå, ved Seksjon for levekårsstatistikk, Seksjon for helsestatistikk, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk, Seksjon for arbeids-markedsstatistikk og Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Befolkningsutviklingen er kommentert av forsker Helge Brunborg. Førstekonsulent Ylva Lohne og konsulent Kristoffer Vetvik har beskrevet utviklingen på arbeidsmarkedet, mens rådgiver Arne Andersen har skrevet kommentarene om kultur, inntekt og forbruk. Førstekonsulent Jorun Ramm står for kapitlene om helse og omsorg, og førstekonsulent Gunnlaug Daugstad har skrevet om utdanning. De øvrige kommentarene er skrevet av redaktør Dag Ellingsen.

1.	Befolkning	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
1.1.	Folkemengde 1. januar. Millioner	4,08	4,09	4,11	4,12	4,13	4,15	4,16
	Menn	2,02	2,03	2,03	2,04	2,05	2,05	2,06
	Kvinner	2,06	2,06	2,07	2,08	2,09	2,10	2,10
1.2.	Befolkningsvekst i året. Promille	3,3	3,6	3,8	2,9	2,8	3,2	3,9
1.3.	Andel av alle menn som er 80 år og over. Prosent	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4
	Andel av alle kvinner som er 80 år og over. Prosent	3,6	3,8	3,9	4,0	4,2	4,3	4,4
1.4.	Levendefødte	51 039	50 708	51 245	49 937	50 274	51 134	52 514
	Gutter	26 348	25 860	26 454	25 769	25 763	26 305	27 056
	Jenter	24 691	24 848	24 791	24 168	24 511	24 829	25 458
1.5.	Samlet fruktbarhetstall (SFT)	1,72	1,70	1,71	1,66	1,66	1,68	1,71
1.6.	Aborter per 1 000 kvinner 15-49 år	14,6	14,8	14,2	14,1	14,5	14,7	15,3
1.7.	Kvinnens alder ved første fødsel ¹	25,0
1.8.	Andel barn født utenfor ekteskap. Prosent	14,5	16,1	17,6	19,3	21,3	25,8	27,9
1.9.	Antall døde	41 340	41 893	41 454	42 224	42 581	44 372	43 560
	Menn	22 606	22 818	22 631	22 919	23 005	23 783	23 462
	Kvinner	18 734	19 075	18 823	19 305	19 576	20 589	20 098
1.10.	Forventet levealder							
	Menn	72,3	72,6	72,7	72,7	73,0	72,6	72,9
	Kvinner	79,2	79,3	79,5	79,6	79,6	79,4	79,7
1.11.	Antall vigsler ²	22 230	22 271	21 706	20 803	20 537	20 221	20 513
1.12.	Antall skilsmisser ³	6 467	6 937	6 974	7 473	7 781	8 090	7 813
1.13.	Forventet andel oppløste ekteskap. Prosent	25,0	27,2	27,6	29,9	31,4	32,5	31,9
1.14.	Andel samboende av alle i samliv, kvinner 20-44 år. Prosent
1.15.	Enslige ⁵ mødre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier
	Enslige ⁵ fedre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier
1.16.	Andel menn 18 år og over som lever alene. Prosent
	Andel kvinner 18 år og over som lever alene. Prosent
	Andel menn 80-84 år som lever alene. Prosent
	Andel kvinner 80-84 år som lever alene. Prosent
1.17.	Antall flyttinger til Norge	18 776	19 698	20 468	20 063	19 688	21 858	24 196
	Menn	9 719	10 128	10 652	10 451	10 062	11 592	12 609
	Kvinner	9 057	9 570	9 816	9 612	9 626	10 266	11 587
1.18.	Antall flyttinger fra Norge	14 705	14 522	14 728	15 778	15 927	15 630	16 745
	Menn	7 559	7 524	7 449	8 163	8 248	8 016	8 601
	Kvinner	7 146	6 998	7 279	7 615	7 679	7 614	8 144
1.19.	Nettoinnflytting	4 071	5 176	5 740	4 285	3 761	6 228	7 451
	Menn	2 160	2 604	3 203	2 288	1 814	3 576	4 008
	Kvinner	1 911	2 572	2 537	1 997	1 947	2 652	3 443
	Norske statsborgere	- 474	- 633	- 1 032	- 850	- 1 459	- 1 156	- 659
	Utenlandske statsborgere	4 545	5 809	6 772	5 135	5 220	7 384	8 110
1.20.	Antall bosatte som skiftet til norsk statsborgerskap	2 680	2 441	3 095	1 754	2 798	2 851	2 486

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
4,18	4,20	4,22	4,23	4,25	4,27	4,30	4,32	4,35	4,37	4,39	4,42	4,45	4,48
2,06	2,08	2,09	2,09	2,10	2,11	2,13	2,14	2,15	2,16	2,17	2,19	2,20	2,22
2,11	2,12	2,13	2,14	2,15	2,16	2,17	2,19	2,20	2,21	2,22	2,23	2,25	2,26
5,5	5,3	2,9	3,9	5,6	6,0	6,0	5,5	5,0	5,2	5,7	6,3	7,5	5,6
2,4	2,4	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8
4,6	4,7	4,7	4,9	4,9	5,0	5,1	5,2	5,3	5,3	5,4	5,5	5,6	5,6
54 027	57 526	59 303	60 939	60 808	60 109	59 678	60 092	60 292	60 927	59 801	58 352	59 298	59 234
27 502	29 473	30 461	31 276	31 305	31 154	30 566	30 936	31 006	31 490	30 724	29 870	30 468	30 436
26 525	28 053	28 842	29 663	29 503	28 955	29 112	29 156	29 286	29 437	29 077	28 482	28 830	28 798
1,75	1,84	1,89	1,93	1,92	1,89	1,86	1,87	1,87	1,89	1,86	1,81	1,84	1,85
15,1	15,4	15,5	14,8	14,6	14,2	13,9	13,5	12,8	13,4	13,1	13,2	13,3	13,7
25,1	25,2	25,3	25,5	25,7	25,9	26,0	26,3	26,5	26,7	27,0	27,2	27,2	27,3
30,9	33,7	36,4	38,6	40,9	42,9	44,4	45,9	47,6	48,3	48,7	49,0	49,1	49,6
44 959	45 354	45 173	46 021	44 923	44 731	46 597	44 071	45 190	43 860	44 595	44 112	45 170	44 002
24 008	23 705	23 604	23 866	23 145	23 071	23 769	22 348	23 020	22 106	22 262	22 067	22 426	21 665
20 951	21 649	21 569	22 155	21 778	21 660	22 828	21 723	22 170	21 754	22 333	22 045	22 744	22 337
72,8	73,1	73,3	73,4	74,0	74,2	74,2	74,9	74,8	75,4	75,5	75,5	75,6	76,0
79,6	79,6	79,9	79,8	80,1	80,3	80,3	80,6	80,8	81,1	81,0	81,3	81,1	81,4
21 081	21 744	20 755	21 926	19 880	19 266	19 464	20 605	21 677	23 172	23 815	23 354	24 889	...
8 342	8 689	9 163	10 055	10 164	10 106	10 805	10 795	10 183	9 836	9 813	9 213	9 124	...
34,5	36,4	38,7	43,0	43,7	43,6	47,1	47,4	45,6	44,4	44,4	41,8	42,4	...
..	421,6	30,2	30,6	31,8	32,8	33,3	35,3	38,8	35,1
..	..	15,7	..	17,1	..	18,4	18,9	19,0	19,2	19,3	19,3
..	..	2,4	..	2,5	..	2,7	2,6	2,6	2,3	2,5	2,6
..	..	22,9	..	23,9	24,5	25,0	25,5	25,9	26,3	25,7	27,2
..	..	26,7	..	27,1	27,4	27,6	27,8	28,0	28,1	26,7	28,6
..	39,4	38,9	38,8	38,2	38,3	37,8	37,4
..	77,2	76,9	77,0	76,6	76,2	75,6	75,3
31 149	29 964	25 847	25 494	26 283	26 743	31 711	26 911	25 678	26 407	31 957	36 704	41 841	36 542
17 817	16 493	13 589	13 171	13 835	13 737	15 650	13 005	12 268	12 451	15 590	18 312	20 864	19 140
13 332	13 471	12 258	12 323	12 448	13 006	16 061	13 906	13 410	13 956	16 367	18 392	20 977	17 402
17 380	19 821	27 300	23 784	18 238	16 801	18 903	19 475	19 312	20 590	21 257	22 881	22 842	26 854
8 960	10 341	15 108	12 880	9 539	8 829	10 127	10 062	9 802	10 393	10 524	11 526	11 342	13 731
8 420	9 480	12 192	10 904	8 699	7 972	8 776	9 413	9 510	10 197	10 733	11 355	11 500	13 123
13 769	10 143	- 1 453	1 710	8 045	9 942	12 808	7 436	6 366	5 817	10 700	13 823	18 999	9 688
8 857	6 152	- 1 519	291	4 296	4 908	5 523	2 943	2 466	2 058	5 066	6 786	9 522	5 409
4 912	3 991	66	1 419	3 749	5 034	7 285	4 493	3 900	3 759	5 634	7 037	9 477	4 279
- 1 433	- 3 578	- 9 274	- 4 216	328	837	964	- 848	- 1 124	- 1 347	- 1 292	- 919	- 541	- 3 166
15 202	13 721	7 821	5 926	7 717	9 105	11 844	8 284	7 490	7 164	11 992	14 742	19 540	12 854
2 370	3 364	4 622	4 757	5 055	5 132	5 538	8 778	11 778	12 237	12 037	9 244	7 988	9 517

1. Befolkning (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
1.21. Innenlandske flyttinger per 1 000 innbyggere ⁶	44,4	43,2	42	42,2	41,1	42,3	43,2
1.22. Nettoinnflytting til mest sentrale kommuner ⁷	- 1 150	- 32	1 253	1 886	5 185	6 129	6 760
Nettoinnflytting til minst sentrale kommuner ⁸	- 589	- 1 012	- 1 977	- 1 801	- 4 164	- 5 898	- 6 643
1.23. Utenlandske statsborgere 1.1. per 1 000 innbyggere	19,7	20,2	21,1	22,0	22,9	23,6	24,4
1.24. Innvandrerbefolkning 1.1. per 1 000 innbyggere	23,3	29,7
Innvandrerbefolkning 1.1. fra Øst-Europa per 1 000 innbyggere	1,7	2,1
Innvandrerbefolkning 1.1. fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia per 1 000 innbyggere	5,5	9,3
1.25. Befolkningsvekst i mest sentrale kommuner ⁷ . Prosent	0,37	0,48	0,58	0,48	0,64	0,81	0,91
Befolkningsvekst i minst sentrale kommuner ⁸ . Prosent	0,11	0,04	-0,11	-0,12	-0,48	-0,76	-0,83
1.26. Andel av kommunene med befolkningsvekst. Prosent ⁹	68	63	63	61	50	43	45

¹ Gjennomsnittlig observert fødealder. ² Tallene for 1980-1985 omfatter ikke vigslere (om lag 500 pr. år. der bare kvinnen var bosatt i Norge. ³ Skilsmisser der mannen var bosatt i Norge. ⁴ Tall for kvinner 23, 28, 33, 38 og 43 år. ⁵ Verken gift eller samboende med felles barn. ⁶ Flyttinger mellom kommuner. Ikke korrigert for at antall kommuner er blitt redusert fra 454 i 1980 til 435 i 1997. ⁷ Kommuner i sentralitetsgruppe 3 iflg. Standard for kommuneklassifisering 1994. ⁸ Kommuner i sentralitetsgruppe 0 iflg. Standard for kommuneklassifisering 1994. ⁹ Ut fra kommuneinndelingen i 1997 (435 kommuner).

Kilde: 1.1 - 1.5, 1.7-1.13, 1.15 -1. 26: Befolkningsstatistikk. 1.6: Statens Helsetilsyn. 1.14: Familie- og yrkesundersøkelsen 1988, Omnibusundersøkelsene

2. Helse	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
2.1. Spedbarnsdødelighet; døde pr. 1 000 levendefødte; (under 1 år)	8,1	7,5	8,1	7,9	8,3	8,5	7,9
2.2. Post neonatal dødelighet; døde pr. 1 000 levendefødte; (4 uker-under 1 år)	3,0	3,1	3,5	3,1	4,0	3,8	3,7
Aldersstandardiserte dødsrater etter utvalgte årsaker							
2.3. Ondartede svulster							
Menn	294	302	302	300	301	311	306
Kvinner	185	188	188	187	184	189	188
2.4. Hjerte-/karsykdommer							
Menn	727	734	717	717	711	722	710
Kvinner	453	454	432	429	415	419	401
2.5. Ulykker							
Menn	75	66	69	65	65	70	68
Kvinner	38	37	36	33	34	36	35
2.6. Selvmord							
Menn	19	20	22	22	23	21	21
Kvinner	7	7	8	8	7	8	8
2.7. Antall nye krefttilfeller per år per 100 000 innbyggere. Aldersstandardisert							
Menn	357	367	374	380	381	389	394
Kvinner	299	287	303	309	305	308	312
2.8. Andel dagligrøykende (16-74 år)							
Menn	42	40	40	42	42	42	39
Kvinner	30	31	34	32	34	32	31
2.9. Andel 18 år og over som konsumerer 2 cl ren alkohol eller mer pr. dag							
Menn	16	..
Kvinner	5	..

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
44,3	44,2	41,5	39,9	39,0	37,6	38,5	40,9	41,8	42,1	42,9	43,1	43,0	44,8
3 948	3 151	1 787	2 939	4 875	3 929	5 505	5 177	6 114	7 156	6 329	5 239	5 237	...
- 5 125	- 4 422	- 3 240	- 3 402	- 3 336	- 2 934	- 3 039	- 4 385	- 4 136	- 4 938	- 6 095	- 5 677	- 4 877	...
26,2	29,5	32,2	33,2	33,7	34,6	35,8	37,5	37,7	36,8	35,9	35,8	37,1	39,9
31,4	34,8	38	39,8	41,1	42,8	44,9	47,5	49,5	51,2	52,9	55,4	58,7	63,1
2,2	2,5	2,8	3,2	3,5	3,7	4,3	6,1	7,0	7,6	7,9	8,0	8,4	10,3
10,5	13,2	15,9	18,1	19,8	21,3	22,6	23,4	24,2	25,1	26,1	27,4	29,1	31,3
0,94	0,91	0,56	0,7	0,94	0,94	0,95	0,95	0,91	0,99	0,82	0,83
-0,35	-0,33	-0,46	-0,46	-0,26	-0,14	-0,02	-0,37	-0,37	-0,47	-0,72	-0,54
54	55	47	46	49	50	54	53	50	47	44	52

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
8,4	8,3	7,9	7,0	6,4	5,9	5,1	5,2	4,1	4,1	4,1	4,0	3,9	3,8
3,7	3,8	4,0	3,1	2,7	2,1	1,7	1,6	1,4	1,5	1,3	1,4	1,2	1,2
303	315	306	302	304	304	312	310	311	311	288	281
187	189	186	188	181	179	188	192	190	196	183	171
717	676	662	672	635	629	619	574	584	561	476	466
402	398	391	392	376	366	366	339	337	328	269	262
67	63	68	62	57	55	57	53	52	49	66	46
31	33	33	32	28	27	27	25	25	26	29	21
24	25	23	24	24	22	21	18	19	18	18	18
8	9	8	8	8	8	6	7	6	6	6	7
382	389	404	409	410	429	430	431	431	442	449
305	311	320	322	329	332	345	344	354	367	372
40	41	37	37	36	37	38	35	33	34	34	34	32	31
33	35	34	34	33	32	36	31	32	32	33	32	32	32
..	14	15	18	?
..	3	3	5	?

2. Helse (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
2.10. Utgifter til helseformål i offentlig forvaltning (1996-priser, mill. kr) per 1 000 innbyggere	9,3	9,3	9,4	10,0	10,1	10,3	10,6
2.11. Sum legeårsverk per 10 000 innbyggere i somatiske sykehus	8,8	9,1	9,2	9,2	9,4	9,7	9,9
2.12. Sum sykepleieårsverk per 10 000 innbyggere i somatiske sykehus	27,8	28,2	29,0	29,9	30,4	30,6	31,2
2.13. Antall liggedøgn per 1 000 innbyggere i somatiske sykehus ^{1,3} ..	1 550	1 501	1 470	1 462	1 454	1 452	1 396
2.14. Antall sykehusopphold per 1 000 innbyggere i somatiske sykehus ^{1,3}	143	142	143	145	148	152	152
2.15. Antall polikliniske konsultasjoner per 1 000 innbyggere i somatiske sykehus
2.16. Sum legeårsverk per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	0,11	0,11	0,12	0,13	0,13	0,14	0,13
2.17. Sum sykepleierårsverk per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	0,50	0,49	0,53	0,57	0,60	0,62	0,61
2.18. Antall liggedøgn per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	971	909	827	820	807	766	725
2.19. Antall utskrivninger per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	5,1	4,7	4,6	5,0	5,0	4,6	4,6
2.20. Antall polikliniske konsultasjoner per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner
2.21. Årsverk av leger innenfor kommunehelsetjenesten ² per 10 000 innbyggere
2.22. Årsverk av fysioterapeuter innenfor kommunehelsetjenesten ² per 10 000 innbyggere
2.23. Årsverk av jordmødre per 10 000 fødte
2.24. Årsverk av helsesøstre per 10 000 innbyggere 0-4 år

¹ Psykiatriske avdelinger er inkludert fra og med 1980 til og med 1988. ² Årsverk i institusjoner for eldre er ikke medregnet. ³ Det er brudd i tidsseriene i 1989. Kilde: 2.1-2.6: Dødsårsaksstatistikk. 2.7: Kreftregisteret. 2.8: Statens tobakkskaderåd. 2.9: Statens institutt for alkoholforskning. 2.10: Nasjonalregnskapsstatistikk. 2.11-2.12, 2.15-2.20: Statistikk for fylkeshelsetjenesten. 2.13-2.14: Pasientstatistikk. 2.21-2.24: Statistikk for kommunehelsetjenesten.

Sosiale indikatorer

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
11,3	11,3	11,1	11,4	11,9	12,1	12,2	12,4	13,4	14,2	14,7
10,3	10,3	10,6	10,8	10,7	11,1	11,4	11,6	12,4	13,1	14,1	14,8	15,3	15,7
32,9	33,6	33,9	34,8	35,3	35,7	37,0	37,8	40,0	41,9	44,0	45,4	47,1	47,0
1 256	1 256	1 076	1 063	1 021	999	996	976	973	972	967	960	956	925
149	150	143	145	142	143	145	144	147	149	151	154	156	154
..	653	610	599	634	646	698	672	696	718	749	746	763	797
0,14	0,15	0,13	0,17	0,18	0,18	0,19	0,20	0,20	0,21	0,22	0,23	0,24	0,25
0,61	0,64	0,72	0,78	0,81	0,82	0,84	0,86	0,88	0,97	0,99	1,01	1,01	1,04
684	628	653	614	577	552	549	504	493	480	468	457	446	446
4,2	5,2	4,8	5,0	5,2	5,4	5,6	5,5	6,0	6,2	6,6	6,8	7,2	7,7
..	92	104	113	118	133	140	131	134	140	150	154
7,7	7,0	7,0	7,1	7,2	7,3	7,5	7,5	7,5	7,5	7,6	7,8	7,9	7,8
6,0	6,0	6,0	6,2	6,4	6,6	6,7	6,7	6,9	7,1	7,4	7,6	7,6	8,0
17	19	18	19	21	24	27	27	33	37	40	44	45	47
43	41	41	41	42	41	45	48	50	51	52	53	55	57

3	Omsorg	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
3.1.	«Omsorgsbyrde» i befolkningen ¹	26,9	26,4	25,9	25,4	24,9	24,6	24,3
3.2.	Husholdninger med barn 0-6 år, med ulike typer barnetilsyn. Prosent							
	Andel med barn i barnehage	17	22
	Andel som benytter slektninger, nære kjente	15	10
	Andel som benytter dagmamma, praktikant	12	14
3.3.	Ressurser i barnevernet. Antall årsverk							
	Kommunal barnevernstjeneste
	Barnevernsinstitusjoner
3.4.	Ressurser i barnevernet. Årsverk per 1 000 barn 0-17 år							
	Kommunal barnevernstjeneste
	Barnevernsinstitusjoner
3.5.	Barn med barnevernstiltak per 1000 barn 0-17 år ²	8,0	7,6	8,4	10,1	10,9	11,5	..
3.6	Andel som har gitt ulønnet praktisk hjelp til syke, eldre eller uføre. Prosent	8	9
	Menn	6	8
	Kvinner	9	10
3.7.	Ressurser i kommunal pleie- og omsorgstjeneste							
	Antall årsverk ³
	Årsverk pr. bruker ³
	Årsverk pr. 1 000 personer 67 år og over ³
3.8.	Brukere av pleie- og omsorgstjenestene. Antall ⁴
	Andel kvinner. Prosent
	Andel 80 år og over. Prosent
3.9.	Andel brukere av pleie- og omsorgstjenestene i ulike grupper. Prosent ⁴							
	Kvinner 67-79 år
	Menn 67-79 år
	Kvinner 80 år og over
	Menn 80 år og over
3.10.	Brukere av hjemmetjenester i alt. Antall ⁴							
	Hjemmehjelp	149 850	148 188	149 664	146 613	151 006	148 223	
	Hjemmesykepleie	81 824	89 671	94 486	100 957	..	105 915	
3.11.	Brukere av hjemmetjenester pr. 1 000 innbyggere 67 år og over ⁴
3.12.	Institusjoner for eldre og funksjonshemmede. Antall plasser	40 751	41 139	42 119	43 021	43 786	45 607	48 695
	Plasser pr. 1 000 innbyggere 80 år og over	335	328	323	320	316	322	334
3.13.	Plasser i alders- og trygdeboliger. Antall ⁵	20 965	21 899	22 092

¹ Antall barn 0-9 år + antall eldre 80 år og over i prosent av alle personer i yrkesaktiv alder (16-66 år). ² Brudd i tidsserien fra 1987. Før 1987 pr. 1 000 personer 0-19 år. For disse årene kan det være ungdom opp til 22 år blant barneverns klientene. ³ Før 1994 er leger og fysioterapeuter talt med. Fra og med 1994 er de holdt utenfor. Antall årsverk i 1993 ville ha vært ca. 600 lavere hvis legene og fysioterapeutene ikke hadde vært talt med. ⁴ For 1995 er 10 720 mottakere av «hjemmetjenestelignende tjenester», dvs. ulike tjenester for psykisk utviklingshemmede, lagt til totaltallet og tallet for mottakere av hjemmehjelp i NOS Pleie- og omsorgsstatistikk. ⁵ Brudd i tidsserien fra 1994, pga endret spørreskjema. Tallet i NOS 1994 (30 260) viser antall beboere og ikke antall enheter. Kilde: 3.1: Befolkningsstatistikk, 3.2 og 3.6: 3.2 og 3.6: Levekårsundersøkelsene. 3.3-3.5: Sosialstatistikk. 3.7-3.13 Pleie- og omsorgsstatistikk.

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
24,3	24,4	24,6	24,9	25,3	25,7	26,0	26,4	26,8	27,1	27,4	27,6	27,6	...
27	34	45
15	12	14
20	15	12
..	831	1 446	2 233	2 211	2 285	2 450	2 385	2 526	2 563	2 619	...
..	..	1 652	1 362	1 647	1 947	2 183	2 310	2 442	2 552	2 647	2 946	3 196	...
..	0,8	1,5	2,3	2,2	2,3	2,4	2,3	2,4	2,5	2,4	...
..	..	1,7	1,4	1,7	2,0	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6	2,8	3,0	...
9,9	10,2	10,6	12,3	14,0	18,4	19,8	19,9	20,2	20,2	20,9	21,4	21,2	...
11	11	17
13	12	17
12	11	16
..	58 953	66 430	69 395	68 331	69 795	73 733	79 435	82 794	86 370	...
..	0,31	0,35	0,37	0,36	0,39	0,39	0,41	0,42	0,43	...
..	9,6	10,7	11,2	11,0	11,2	11,9	12,8	13,4	14,0	...
..	191 843	187 501	185 801	187 781	187 840	191 947	195 202	200 087	...
..	69,8	68,9	69,7	69,6	69,5	69,2	69,2	...
..	52,2	53,3	52,7	53,8	54,7	52,1	52,8	53,1	...
..	15,7	15,9	15,2	15,8	15,9	15,9	15,9	...
..	10,0	9,7	9,2	9,3	9,4	9,5	9,6	...
..	65,0	62,7	60,4	61,2	62,4	61,1	62,6	...
..	46,5	43,3	40,9	41,5	41,0	41,7	42,5	...
..	146 272	142 623	142 354	145 249	144 765	149 026	152 796	157 396	...
151 706	148 383	148 406	120 956	118 085	120 303	124 732	121 575	123 796	123 292	122 465	...
108 678	109 367	114 271	75 426	73 194	69 120	65 210	70 643	75 001	81 711	90 732	...
..	236	230	229	234	233	240	247	255	...
48 774	49 887	47 933	45 628	45 946	45 890	45 767	44 941	43 928	43 735	43 377	43 196	43 240	...
327	328	307	286	285	277	270	259	249	243	235	229	228	...
22 609	22 948	24 056	22 368	28 291	28 067	26 345	28 695	32 423	37 882	39 987	42 110	44 409	...

4	Utdanning	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
4.1.	Barnehagedekning. Prosent							
	1-5 år	19,3	21,3	22,8	24,0	25,4	26,6	28,1
	1-2 år	6,8	7,7	8,2	8,5	9,1	9,3	9,7
	3-5 år	27,3	30,2	32,3	34,2	36,0	38,0	40,4
4.2.	Andel barnehagebarn med heldagsplass ¹⁻² . Prosent							
	1-2 åringer	78,0	75,9	81,1	83,3	84,1	86,0	86,2
	3-5-åringer	41,6	40,5	41,0	42,2	43,4	45,7	46,9
4.3.	Andel private barnehager. Prosent	46,4	45,1	43,7	42,8	42,4	42,3	41,1
4.4.	Andel barnehagebarn 1-5 år med plass i privat barnehage. Prosent	39,3	40,8	37,7	36,1	35,6	36,0	35,5
4.5.	Antall barn per årsverk i:							
	Private barnehager	8,8	8,2
	Offentlige barnehager	5,1	4,9
4.6.	Andel styrere/pedagogiske ledere i barnehage, med godkjent førskolelærerutdanning ³ . Prosent	91,4	90,4	91,0	93,4	94,1	94,4	90,0
	Andel 16 år og over etter høyeste fullførte utdanning ⁴ . Prosent							
4.7.	Grunnskole	43,9	38,5	37,4
	Menn	40,5	35,1	34,0
	Kvinner	47,1	41,7	40,6
4.8.	Universitet eller høgskole	12,3	14,0	14,4
	Menn	14,4	15,8	16,1
	Kvinner	10,3	12,3	12,7
4.9.	Andel som fullførte utdanning som gir studiekompetanse som var i høyere utdanning samme høst. Prosent							
	Menn
	Kvinner
4.10.	Andel i videregående utdanning. Prosent av registrerte årskull 16-18 år							
	Menn	62,7	64,0	64,5	68,0	69,6	71,4	71,1
	Kvinner	68,6	70,4	71,4	73,8	74,6	75,4	75,0
	Andel i høyere utdanning							
4.11.	Prosent av registrerte årskull 19-24 år ^{5,6}							
	Menn	11,8	11,9	11,9	11,9	12,2	11,5	12,3
	Kvinner	9,5	12,3	13,0	13,4	14,0	13,6	14,8
4.12.	Prosent av registrerte årskull 25-29 år							
	Menn	8,4
	Kvinner	6,8
4.13.	Andel utenlandsfødte i videreg. utdanning. Prosent av registrerte årskull 16-18 år							
	Menn
	Kvinner

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
29,8	31,7	34,0	36,3	39,9	43,4	46,6	49,8	52,3	54,9	59,8	61,1	61,1	...
10,5	11,6	13,5	15,4	18,3	21,8	25,1	28,6	31,3	33,9	39,8	38,8	36,9	...
42,8	45,8	48,8	51,7	55,9	58,6	61,2	63,6	66,0	68,7	73,3	75,9	76,7	...
85,6	86,0	85,8	84,9	84,7	82,6	80,5	78,4	77,2	75,1	72,6	69,5	65,6	...
49,4	52,8	56,6	59,6	61,9	62,7	63,3	63,4	63,5	63,4	63,9	64,6	62,1	...
39,7	39,4	40,0	41,1	43,8	45,9	47,9	50,1	51,8	52,3	52,5	51,3	49,6	...
34,8	34,7	35,4	36,9	39,1	39,7	40,6	41,7	42,4	42,3	41,6	40,9	40,1	...
7,2	6,8	6,6	6,2	5,9	5,8	5,6	5,5	5,4	5,4	5,2	5,2	5,3	...
4,6	4,5	4,5	4,6	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	...
86,5	81,7	81,3	79,7	76,8	76,8	76,2	76,1	78,1	79,7	81,1	81,7	83,4	...
36,6	35,6	34,2	33,1	32,0	30,9	29,7	28,7	26,9	25,3	24,3	23,3	22,8	...
33,3	32,3	31,0	29,9	28,8	27,8	26,5	25,6	23,9	22,4	21,5	20,6	20,2	...
39,8	38,8	37,3	36,1	35,0	33,9	32,7	31,6	29,8	28,0	26,9	26,0	25,4	...
14,7	15,1	15,9	16,6	17,2	17,9	18,8	19,5	20,2	20,9	21,6	22,2	21,4	...
16,3	16,6	17,5	18,0	18,5	19,1	20,0	20,6	21,1	21,7	22,3	22,7	21,6	...
13,1	13,6	14,5	15,2	16,0	16,7	17,6	18,5	19,3	20,2	21,0	21,8	21,2	...
..	..	30,8	30,3	29,9	29,2	27,7	27,5	27,8	26,9	19,9	19,0	18,2	...
..	..	27,7	28,2	28,0	29,1	30,1	34,2	35,1	36,5	33,2	34,0	33,6	...
71,0	74,0	80,4	81,9	84,9	86,4	87,6	89,1	90,0	91,6	91,6	91,0	90,2	...
74,9	77,8	82,2	83,1	84,6	86,5	87,2	88,9	90,6	92,7	92,6	92,1	91,7	...
12,7	13,2	15,0	16,2	17,0	18,7	19,6	20,7	21,7	22,7	21,8	22,6	23,1	...
15,9	16,8	19,0	20,0	21,2	23,2	24,6	26,4	28,5	30,8	30,2	32,1	32,9	...
7,8	7,7	8,8	9,2	9,9	10,8	11,4	11,7	11,9	12,0	12,0	12,4	12,8	...
7,0	7,3	8,4	8,8	9,3	10,4	10,9	11,3	12,1	12,7	13,1	14,0	15,1	...
..	59,4	61,6	64,1	63,9	66,2	70,6	78,3	81,1	78,7	78,6	...
..	60,5	63,4	64,6	62,4	65,2	68,0	76,6	80,8	79,3	79,5	...

4	Utdanning	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Andel utenlandsfødte i høyere utdanning								
4.14.	Prosent av registrerte årskull 19-24 år							
	Menn
	Kvinner
4.15.	Prosent av registrerte årskull 25-29 år							
	Menn
	Kvinner
Antall elever og studenter i:								
4.16.	Grunnskole	591 320	586 071	576 910	565 497	550 136	534 000	519 867
4.17.	Videregående skoler ⁷	183 931	184 334	188 040	196 317	204 199	209 621	204 811
4.18.	Høyere utdanning ⁶	73 856	82 781	88 008	90 381	93 535	87 559	101 187
4.19.	Antall elever pr. lærerårsverk i grunnskole/videregående skole	9,8
4.20.	Antall studenter pr. lærerårsverk i høgere utdanning ⁸	11,4

¹ Oppholdstid 31 timer eller mer pr. uke. ² Fra og med 1999 er barn i åpen barnehage ikke inkludert i det totale tallet for antall barn i barnehage. ³ For årene 1980 og 1981 gjelder tallene styrere og førskolelærere. For 1982, 1983 og 1984 er det kun for styrere. ⁴ Personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning er holdt utenfor ved beregning av andelen. ⁵ På grunn av mangelfull datalevering, er tallet på universitets- og høgskolestudenter i 1985 om lag 6 - 8 000 for lavt.

⁶ I 1981 ble en rekke helsefagsskoler omgjort til høgskoler. Elever ved disse skolene ble inntil 1980 klassifisert som elever i videregående skoler og fra og med 1981 som studenter ved universiteter/høgskoler. ⁷ Omfatter elever ved folkehøgskoler, men ikke spesialskoler. Omfatter lærlinger fra og med 1989. ⁸ Omfatter studenter ved offentlige skoler.

Kilde: 4.1 - 4.6: Barnehagestatistikk. 4.7 - 4.20: Utdanningsstatistikk.

5	Arbeid	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
5.1.	Andel personer i arbeidsstyrken ¹ . Prosent							
	Menn 16-24 år	64,5	64,9	66,8	65,7	64,2	64,1	67,0
	Kvinner 16-24 år	54,5	53,6	53,1	55,9	53,3	56,4	61,5
	Menn 25-66 år	90,1	90,0	90,1	89,3	89,6	89,6	89,1
	Kvinner 25-66 år	62,2	64,3	64,8	65,8	67,1	68,5	71,0
5.2.	Andel gifte/samboende kvinner med barn under 7 år i arbeidsstyrken, etter alder på yngste barn ² . Prosent							
	0-2 år	46	49	49	53	55	58	65
	3-6 år	57	59	60	62	64	69	73
5.3.	Andel sysselsatte i kommunal forvaltning. Prosent	16,8	17,3	17,5	18,1	18,5	18,5	18,3
	Menn	9,0	9,0	9,0	9,5	9,8	9,9	9,6
	Kvinner	28,4	29,3	29,6	30,1	30,3	30,2	29,8
5.4.	Andel sysselsatte i statlig forvaltning. Prosent	6,9	7,1	7,3	7,3	7,1	7,0	6,8
	Menn	7,9	8,2	8,4	8,4	8,1	7,9	7,7
	Kvinner	5,3	5,6	5,7	5,8	5,8	5,7	5,6
5.5.	Andel sysselsatte på deltid ³ . Prosent	27,1	28,4	28,8	29,6	29,1	28,4	28,4
	Menn	9,8	10,7	11,1	11,6	11,5	10,6	10,4
	Kvinner	52,5	54,1	54,3	54,8	53,6	52,6	52,1
5.6.	Faktisk arbeidstid per uke ⁴ . Timer	36,2	35,9	35,9	35,6	35,9	36,2	36,4
	Menn	41,1	41,0	41,1	40,8	41,0	41,5	41,9
	Kvinner	29,2	28,6	28,7	28,5	28,9	29,3	29,3
5.7.	Andel sysselsatte med biarbeid ⁵ . Prosent
	Menn
	Kvinner
5.8.	Undersysselsatte i prosent av de deltidssysselsatte
	Menn
	Kvinner

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
..	12,0	13,2	13,1	12,7	13,0	13,8	17,5	19,6	18,2	18,3	...
..	11,8	12,6	12,8	13,3	13,3	14,6	18,4	21,7	21,1	20,9	...
..	10,2	11,6	12,6	12,7	11,6	10,6	11,6	13,7	13,5	12,9	...
..	7,7	8,9	9,1	9,4	9,3	9,0	9,9	11,5	11,8	12,5	...
505 942	492 769	482 964	473 078	467 501	463 948	466 991	470 936	477 236	487 398	558 247	569 044	580 261	...
199 642	208 405	240 417	251 386	257 305	257 956	254 692	244 938	235 501	235 496	233 818	230 115	223 115	...
103 129	109 346	123 653	132 760	142 882	155 643	165 942	169 306	176 745	181 741	180 741	184 063	191 646	...
9,2	9,2	9,3	9,3	9,1	8,8	8,8	8,6	8,5	8,8	9,2	9,0	9,8	...
10,9	11,4	13,5	14,0	13,9	13,0	13,3	13,5	13,4	13,7	13,2	13,3	13,5	...

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
68,7	69,9	65,1	64,2	59,6	59,2	58,5	58,0	58,1	61,8	64,8	66,3	66,7	67,3
63,1	64,0	59,2	56,9	55,6	54,1	52,9	53,0	53,5	57,0	58,3	61,2	61,1	61,6
89,1	88,6	88,2	87,0	86,4	86,2	85,7	85,7	86,6	87,2	87,9	88,1	87,3	87,0
72,6	72,7	72,0	72,6	72,8	73,0	73,3	73,6	74,7	76,0	77,2	77,6	77,7	77,8
66	68	68	69	70	71	72	71	72	74	75	75	72	76
76	74	75	74	75	76	76	77	80	79	83	84	81	84
18,7	19,4	20,1	20,9	21,9	22,7	23,5	23,7	23,7	23,9	23,8
9,6	9,7	10,0	10,6	10,9	11,3	11,7	11,9	11,7	11,4	11,2
30,5	31,6	32,9	33,8	35,3	36,3	37,4	37,7	37,8	38,5	38,5
6,7	6,8	7,1	7,3	7,4	7,5	7,6	7,3	7,1	7,1	6,9
7,6	7,7	8,0	8,4	8,5	8,6	8,6	8,1	7,9	7,8	7,5
5,6	5,6	5,8	6,0	6,1	6,3	6,4	6,4	6,2	6,3	6,2
28,3	..	26,4	26,6	26,7	26,9	27,1	26,5	26,6	26,5	26,1	25,9	26,3	25,5
11,2	..	8,4	8,8	9,2	9,8	9,8	9,5	9,4	10,2	9,7	9,7	10,4	10,4
50,7	..	48,9	48,2	47,6	47,1	47,6	46,5	46,7	45,8	45,4	44,8	44,7	42,8
35,9	36,5	36,4	36,0	35,7	35,6	35,6	35,7	35,6	35,3	35,3	35,4	35,4	35,1
41,0	41,6	41,2	40,6	40,3	40,0	40,0	40,0	39,8	39,5	39,3	39,5	39,3	38,8
29,3	30,1	30,2	30,1	30,0	30,0	30,2	30,3	30,3	30,0	30,2	30,4	30,6	30,6
..	..	6,6	6,5	6,7	6,5	6,3	6,2	6,5	7,5	7,6	7,7	7,7	7,9
..	..	6,7	6,5	6,7	6,3	6,2	6,1	6,4	7,2	7,4	7,3	7,2	7,3
..	..	6,6	6,4	6,7	6,7	6,5	6,3	6,8	7,9	7,8	8,1	8,2	8,5
..	..	11,1	12,7	13,7	15,4	15,2	15,7	15,8	15,3	14,2	13,3	11,6	11,6
..	..	14,2	15,8	18,2	20,3	20,3	19,5	18,4	17,9	16,5	14,5	12,6	12,6
..	..	10,4	12,0	12,7	14,2	14,0	14,7	15,2	14,6	13,8	12,9	11,3	11,3

5	Arbeid (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
5.9.	Arbeidsledige (AKU) i prosent av arbeidsstyrken ⁶							
	Menn 16-74 år	1,3	1,5	2,3	3,2	3,1	2,2	1,5
	Kvinner 16-74 år	2,3	2,7	3,0	3,8	3,2	3,1	2,5
	Menn 16-24 år	4,3	5,3	6,7	8,2	6,9	5,8	3,9
	Kvinner 16-24 år	6,1	6,2	8,1	9,6	7,9	7,4	6,8
5.10.	Andel langtidsledige (AKU) ⁷ . Prosent	11	16	16	21	29	24	18
	Menn	12	13	16	21	32	26	17
	Kvinner	11	19	17	21	24	23	18
5.11.	Andel ansatte 16-66 år som arbeider dagtid							
	Menn	82	80
	Kvinner	79	74
5.12.	Andel ansatte 16-66 år som har skift- eller turnusarbeid. Prosent							
	Menn	12	11
	Kvinner	11	12
5.13.	Andel ansatte 16-66 år som må løfte 20 kg minst 5 ganger daglig. Prosent							
	Menn
	Kvinner
5.14.	Andel ansatte 16-66 år som er utsatt for sterk støy. Prosent							
	Menn
	Kvinner
5.15.	Andel ansatte 16-66 år som har vært utsatt for arbeidsulykker siste 12 mnd. Prosent							
	Menn
	Kvinner
5.16.	Andel ansatte 16-66 år som kan planlegge eget arbeid i høy grad. Prosent							
	Menn	44	47
	Kvinner	38	38
5.17.	Andel ansatte 16-66 år som opplever at de har mye å gjøre ⁸							
	Prosent
	Menn
	Kvinner

¹ Forskjellen mellom menns og kvinners arbeidsstyrkeprosent i aldersgruppen 16-24 år skyldes i hovedsak at vernepliktjeneste regnes som sysselsetting. Brudd i tidsserien mellom 1985 og 1986 (økning på 15 000 i arbeidsstyrken, mellom 1987 og 1988 (økning på 10 000. og mellom 1995 og 1996 (økning på om lag 10 000.

² Brudd i tidsserien, se note 1. ³ Tallene før og etter 1988 er ikke helt sammenlignbare (endret beregningsmåte fører til en reduksjon i deltidsandelen på om lag 2 prosentpoeng f.o.m. 1989. ⁵ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 pga. endringer i undersøkelsesopplegget. ⁶ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 pga. endringer i definisjon og undersøkelsesopplegg (økning i ledighetstallet på 0,5 prosentpoeng. ⁷ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 pga. endret spørsmålsformulering og undersøkelsesopplegg. ⁸ Andel som sier at de mesteparten av arbeidstiden hadde så stor arbeidsmengde at de ikke hadde tid til å snakke om eller tenke på annet enn arbeidet.

Kilde: 5.1, 5.2, 5.5 - 5.10: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU). 5,3 - 5.4: Nasjonalregnskapsstatistikk. 5.11, 5.14: Levekårsundersøkelsene. 5.12, 5.13, 5.16: Levekårsundersøkelsene, Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993. 5.15, 5.17: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsen 1996.

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1,7	3,0	5,1	5,6	5,9	6,5	6,6	6,0	5,2	4,8	3,9	3,2	3,4	3,6
2,5	3,4	4,7	4,8	5,0	5,1	5,2	4,7	4,6	4,9	4,2	3,3	3,0	3,2
4,2	7,7	11,8	12,7	13,3	14,7	14,4	13,5	11,9	12,1	10,2	9,1	9,6	9,9
6,7	8,6	11,0	10,7	12,4	12,8	12,9	11,9	11,7	12,8	11,5	9,4	9,4	10,6
15	16	30	40	40	41	44	44	44	31	26	20	16	16
17	16	31	39	38	40	44	44	45	34	27	21	17	20
14	17	28	42	42	43	44	45	42	28	23	20	16	14
74	75	73	72	68	74
71	69	72	65	67	67
13	..	11	..	12	..	13	..	14	14	14	15
13	..	15	..	15	..	16	..	15	18	16	18
21	..	22	..	23	..	20	..	19	22	26	21
9	..	13	..	12	..	12	..	7	10	15	9
9	7	8	10	14	11
3	2	3	5	6	5
..	..	4	4	4	4
..	..	3	2	2	2
46	..	51	..	48	..	52	..	52	57	57
37	..	42	..	38	..	45	..	40	45	50
..	..	29	33	43
..	..	35	42	44

6	Inntekt og forbruk	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
6.1.	Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet. Indeks 1986 = 100.....	100
6.2.	Yrkesinntekt i prosent av samlet inntekt	78
6.3.	Kapitalinntekt i prosent av samlet inntekt	5
6.4.	Overføringer i prosent av samlet inntekt	17
6.5.	Utlignet skatt i prosent av samlet inntekt	24
6.6.	Kapitalutgifter i prosent av samlet inntekt.....	12
6.7.	Andel parhusholdninger 25-54 år med minst to yrkesaktive. ² Prosent	68,3
6.8.	Andel husholdninger som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde. Prosent	69,3
6.9.	Andel husholdninger som har pensjon/trygd som viktigste inntektskilde. Prosent	27,6
6.10.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle husholdninger ³							
	Enslige under 45 år	88
	Enslige 45-64 år	93
	Enslige 65 år og over.....	63
	Par uten barn, 16-45 år	127
	Par uten barn, 45-64 år	129
	Par uten barn, 65 år og over	88
	Par med barn, yngste barn 0-6 år.....	100
	Par med barn, yngste barn 7-17 år	121
	Par med barn, yngste barn 18 år og over	131
	Enslig med barn 0-17 år	74
6.11.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av samlet ekvivalentinntekt for alle personer ³							
	Tidelen personer med lavest inntekt	4,1
	Tidelen personer med høyest inntekt	18,6
6.12.	Andel personer med inntekt etter skatt per forbruksenhet under halvparten av median inntekt. ⁴ Prosent							
	Kvinner.....	8,2
	Menn	4,0
6.13.	Lønn per normalårsverk i 1999-kroner. 1 000 kroner.....	220,9	217,6	217,7	219,1	221,7	225,7	229,7
6.14.	Realkapital ⁵ i faste priser. Indeks 1986=100	100
6.15.	Bruttofinanskapital ⁶ i faste priser. Indeks 1986=100	100
6.16.	Bruttoformue ⁷ i faste priser. Indeks 1986=100	100
6.17.	Gjeld i faste priser. Indeks 1986=100	100
6.18.	Nettoformue i faste priser. Indeks 1986=100	100
6.19.	Bruttofinanskapital for husholdningene med lavest og høyest bruttofinanskapital i prosent av samlet bruttofinanskapital for alle husholdninger							
	De 50 prosent med lavest bruttofinanskapital	5,9
	De 10 prosent med høyest bruttofinanskapital	50,7

Sosiale indikatorer

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
104	104	100	101	104	104	105	103	105	109	112	118	124	...
77	76	74	75	73	72	72	72	73	72	73	74	73	...
6	6	6	6	6	5	5	5	5	6	6	5	7	...
17	17	20	19	22	23	23	22	22	22	21	21	21	...
25	25	25	24	24	23	23	24	24	25	25	25	25	...
13	14	14	13	14	12	10	7	7	6	5	6	7	...
69,6	69,9	69,0	70,9	72,2	71,7	73,1	72,9	73,7	74,3	74,6	74,8	74,1	...
69,1	68,8	64,8	65,4	63,7	61,3	61,8	61,8	63,1	64,0	64,4	65,1	65,5	...
27,7	27,9	30,1	30,5	29,5	30,6	31,0	30,2	29,2	28,8	28,6	29,2	28,8	...
93	93	86	88	91	87	85	81	81	82	78	79	79	...
93	96	91	92	89	92	91	91	93	90	92	90	90	...
63	63	65	67	67	65	64	63	64	66	66	66	66	...
134	138	139	125	129	131	126	124	126	129	130	126	128	...
125	129	145	136	136	139	141	144	141	141	145	143	141	...
87	86	94	90	92	94	92	99	98	96	93	91	96	...
98	100	104	105	106	107	104	110	107	110	111	107	108	...
116	118	122	119	121	122	125	126	125	124	123	122	120	...
131	126	121	133	129	132	134	136	132	134	134	138	137	...
80	76	74	76	73	77	74	75	76	77	77	81	79	...
4,1	4,2	3,9	4,0	4,0	3,8	3,9	3,5	3,7	3,7	3,7	3,9	3,9	...
18,9	18,7	19,5	19,0	19,0	19,6	20,3	20,8	20,6	21,7	22,1	21,4	21,8	...
7,8	7,4	7,9	7,8	8,1	8,2	8,7	9,4	8,4	8,3	7,7	6,2	6,5	...
4,6	4,4	5,0	4,5	4,7	5,2	5,0	5,7	4,8	5,4	5,2	4,4	4,2	...
229,5	227,9	227,5	228,9	232,8	236,1	238,8	242,6	244,7	252,1	257,5	268,2	276,0	...
103	102	97	98	98	101	102	98	109	106	106	108	106	...
101	104	104	103	97	95	104	103	108	111	117	139	154	...
102	103	101	100	98	98	103	101	108	109	112	123	129	...
107	107	102	103	101	99	98	93	99	101	104	108	114	...
87	87	95	90	88	97	120	125	139	134	135	172	178	...
6,5	6,3	6,3	5,5	4,4	4,4	4,7	4,0	4,2	3,9	4,0	3,7	3,7	...
48,9	51,0	51,2	53,4	56,0	55,3	57,2	60,0	59,8	61,6	62,4	66,3	66,8	...

6	Inntekt og forbruk (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
6.20.	Andel husholdninger med gjeld større enn to ganger inntekten. Prosent	12,0
6.21.	Realkapital i prosent av bruttoformue	52
6.22.	Bruttofinanskapital i prosent av bruttoformue	48
6.23.	Gjeld i prosent av bruttoformue	77
6.24.	Nettoformue i prosent av bruttoformue	23
6.25.	Kvinnerns andel av total yrkesinntekt ⁸ . Prosent	31
Prosentandel av total forbruksutgift som brukes til:								
6.26.	Matvarer	19,8	20,1	20,5	19,6	18,7	17,3	15,6
6.27.	Bolig, lys og brensel	18,3	17,7	17,8	19,2	19,8	20,7	21,4
6.28.	Reiser og transport	18,7	19,6	19,9	21,4	21,5	21,9	24,0
6.29.	Andel husholdninger som eier bil. Prosent	61,6	65,2	65,7	69,5	69,5	71,5	70,1
6.30.	Andel husholdninger som eier fritidshus. Prosent	21,8	22,7	23,6	21,4	20,9	20,5	19,6

¹ Som forbruksvekt er brukt kvadratrotten av antallet personer i husholdningen. Se ramme 6.3. ² Par med og uten barn, der hovedperson er 25-54 år. ³ Som forbruksvekt er brukt kvadratrotten av antallet personer i husholdningen. Se ramme 6.3. ⁴ Som forbruksvekt er brukt kvadratrotten av antallet personer i husholdningen. Se ramme 6.3. ⁵ Student er utelatt. ⁶ Realkapital er verdsatt til ligningsverdi som i selvangivelsen, og omfatter faste eiendommer og skog, annen produksjonskapital og konsumkapital. ⁷ Bruttoformue er summen av realkapital og bruttofinanskapital. ⁸ Gjelder personer under 65 år. ⁹ Brudd i tidsserien mellom 1998 og 1999 pga. endring i vare- og tjenestegrupperingen etter innføring av nytt vareinndelingsprinsipp (COICOP).

Kilde: 6.13: Nasjonalregnskapsstatistikk. 6.1-6.12, 6.14-6.25: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. 6.26-6.30: Forbruksundersøkelsene.

7.	Sosial trygghet	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
7.1.	Gjennomsnittlig alderspensjon. 2000-kroner	68 985	72 461	74 306
	Kvinner	65 717	67 316	68 451
	Menn	76 463	79 932	82 880
7.2.	Gjennomsnittlig alderspensjon som andel av gjennomsnittslønn ¹ . Prosent	30,2	31,2	31,4
7.3.	Minstepensjon for enslig. 2000-kroner		64 473	64 856	65 416	65 839	66 899	68 233
7.4.	Minstepensjon som andel av gjennomsnittslønn ¹ . Prosent	28,1	28,7	28,9	29,0	28,8	28,8	28,8
7.5.	Andel minstepensjonister blant alderspensjonistene. Prosent	74,1	72,6	69,9	67,8	64,9	62,3	59,6
	Kvinner	82,0	79,8	77,5
	Menn	40,3	36,9	33,6
7.6.	Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alderspensjonister. 1999-kroner	108 200
	Kvinner	86 000
	Menn	141 200
7.7.	Andel uførepensjonister av befolkningen 16-66 år. Prosent	6,1	6,1	6,2	6,4	6,9	7,0	7,1
	Kvinner	7,3	6,5	6,7	6,9	7,4	7,5	7,7
	Menn	6,8	5,8	5,8	6,0	6,4	6,5	6,6
7.8.	Antall etterlatte ektefeller 16-66 år med etterlattepensjon	42 856	42 393	41 830	41 143	41 098	41 175	40 802
	Kvinner	42 072	41 600	40 984	40 170	40 134	40 061	39 631
	Menn	784	793	846	973	964	1 114	1 171

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
12,6	12,9	13,9	14,9	14,3	15,7	13,9	13,9	14,4	15,1	15,1	14,2	15,2	...
53	51	50	51	52	54	52	51	52	51	50	46	43	...
47	49	50	49	48	46	48	49	48	49	50	54	57	...
80	80	78	79	79	77	73	71	70	71	72	67	68	...
20	20	22	21	21	23	27	29	30	29	28	33	32	...
32	32	33	33	35	35	35	36	35	36	36	36	36	...
15,0	15,2	15,0	15,3	14,9	14,0	14,0	14,2	13,6	13,0	12,6	12,3	11,7 ⁹	...
22,7	25,6	26,4	26,4	25,9	26,3	25,2	24,6	22,1	22,0	21,5	20,5	24,8 ⁹	...
23,3	20,9	19,6	18,8	19,4	19,3	19,6	21,0	22,2	21,8	24,6	25,6	19,0 ⁹	...
72,9	73,7	73,6	73,9	73,8	76,1	75,1	76,1	73,1	73,3	76,5	77,6	78,0	...
21,3	22,6	22,9	22,6	21,9	20,0	20,8	22,7	21,9	21,5	22,4	20,1	20,5	...

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
74 302	73 315	75 527	77 156	79 831	81 400	82 708	84 655	86 765	90 650	92 663	100 748	102 846	105 242
67 805	66 290	67 680	68 672	71 218	72 213	72 894	74 234	76 117	79 200	80 680	89 087	90 640	92 459
83 788	83 609	87 019	89 579	92 429	94 850	97 077	99 885	102 350	107 386	110 073	117 640	120 452	123 617
29,4	31,2	32,2	32,7	33,3	33,4	33,6	33,8	34,4	34,9	34,9	36,4	36,1	36,6
66 900	66 910	67 120	67 331	68 364	69 104	69 178	69 670	70 308	72 228	73 674	81 615	85 837	86 756
28,3	28,5	28,6	28,5	28,5	28,4	28,1	27,9	27,9	27,8	27,8	29,5	30,2	30,1
56,8	53,8	51,4	48,9	48,2	45,7	43,4	41,7	41,2	39,1	37,3	41,1	39,8	37,7
75,1	72,2	69,5	67,0	66,6	64,0	61,5	59,1	58,7	56,3	54,1	59,1	57,0	55,1
30,2	26,9	24,9	22,3	21,4	18,9	17,0	16,3	15,6	14,1	12,9	15,0	13,7	12,7
..	118 200	124 900	133 900	142 800	150 700	..
..	94 200	100 100	106 000	115 500	122 300	..
..	154 000	161 500	174 800	182 700	191 900	..
7,6	7,9	8,2	8,4	8,6	8,4	8,3	8,3	8,3	8,4	8,6	9,1	9,6	9,9
8,3	8,7	9,2	9,5	9,7	9,5	9,4	9,4	9,5	9,6	9,9	10,5	11,2	11,5
6,9	7,0	7,3	7,4	7,5	7,4	7,2	7,2	7,2	7,2	7,3	7,7	8,1	8,3
39 719	38 341	35 828	35 718	34 881	34 149	33 629	32 638	31 877	30 895	29 956	29 288	28 034	27 087
38 617	37 206	34 731	34 234	33 296	32 569	31 939	30 940	30 023	29 087	28 045	27 052	25 945	25 086
1 102	1 135	1 097	1 484	1 585	1 580	1 690	1 698	1 854	1 808	1 910	2 236	2 089	2 001

7. Sosial trygghet (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
7.9. Antall enslige forsørgere med overgangsstønad ² ..	24 791	25 623	26 182	26 129	26 547	25 862	
Kvinner ..	24 542	25 369	25 917	25 850	26 276	25 605	
Menn ..	249	254	265	279	271	257	
7.10. Andel mottakere av overgangsstønad med redusert stønad pga. forventet arbeidsinntekt. Prosent ..	26	36	24	24	24	23	
Kvinner ..	28	36	25	25	25	24	
Menn ..	42	39	29	27	27	20	
7.11. Andel helt arbeidsledige med dagpenger i prosent av alle helt ledige
7.12. Andel fødende kvinner med fødselspenger. Prosent ..	55	57	58	60	64	64	..
7.13. Antall menn som tok ut fødselspenger ³ ..	57	58	62	100	112
7.14. Antall sosialhjelpsmottakere ⁴ ..	60 100	65 800	77 100	93 900	100 700	106 400	103 100
7.15. Andel sosialhjelpsmottakere i arbeid. Prosent ⁵ ..	27,3	26,5	23,3	22,7	23,0	23,8	23,2
7.16. Andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp seks måneder eller mer per år. Prosent ⁶ ..	18,0	18,7	19,5	21,4	26,2	28,3	34,4
7.17. Sosialhjelpsmottakere 20-24 år i prosent av befolkningen i samme alder ⁷ ..	3,6	4,0	4,9	6,0	6,5	6,8	6,4

¹ Gjennomsnittlig lønn pr. normalårsverk. ² Tall for enslige forsørgere er litt annerledes enn i Historisk Statistikk fram til 1986 fordi personer som også har andre pensjoner er inkludert i tallene her. Tall for 1985 gjelder 3. kvartal. Ellers gjelder tallene utgangen av året. ³ Fedrekvote i fødselspengeordningen ble innført fra 1.4.1993. ⁴ Før 1986: sosialhjelpstilfeller. Personer som mottok sosialhjelp i flere kommuner ble da talt med flere ganger. med den gamle tellemåten ville det ha vært 7 900 flere sosialhjelpsmottakere (sosialhjelpstilfeller) i 1986. ⁵ Brudd i tidsserien i 1986 (se note 5). Omleggingen førte til om lag et halvt prosentpoengs økning i andelen sosialhjelpsmottakere som var i arbeid i 1986. Noe av nedgangen i andelen klienter som var i arbeid fra 1991 til 1992 skyldes omlegging av statistikken i 1992. ⁶ Brudd i tidsserien i 1986 (se note 5). Omleggingen førte til en økning i andelen klienter som mottok sosialhjelp seks måneder eller mer med om lag tre prosentpoeng i 1986. ⁷ Brudd i tidsserien i 1986 (se note 5). Endringen førte til en reduksjon i andelen sosialhjelpsmottakere 20-24 år med om lag et halvt prosentpoeng i 1986.

Kilde: 7.1, 7.3, 7.5, 7.7-7.10 og 7.13: Rikstrygdeverket. 7.2 og 7.4: Rikstrygdeverket, Nasjonalregnskapsstatistikk. 7.6: Inntekts- og formuesundersøkelsene. 7.11: Arbeidsdirektoratet. 7.12: Rikstrygdeverket, Befolkningsstatistikk. 7.14-7.17: Sosialhjelpsstatistikk.

Sosiale indikatorer

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
25 483	28 346	31 122	37 185	41 703	44 333	45 996	46 255	46 340	45 529	44 986	44 663	41 328	40 382
25 248	28 063	30 779	36 641	41 025	43 578	45 174	45 428	45 432	44 590	43 991	43 554	40 255	39 305
235	283	343	544	678	755	822	827	908	939	995	1 109	1 073	1 077
22	16	16	26	29	30	32	34	36	42	44	51	50	52
23	16	16	26	29	30	32	34	35	42	44	50	50	51
22	20	20	39	41	43	42	46	47	51	53	66	66	69
..	76	75	73	71	72	71	67	63	61	58	53	56	...
68	70	71	73	72	72	72	73	73	73	73	74	75	76
..	208	382	617	820	973	1 567	13 911	24 791	27 922	29 603	30 719	31 689	33 287
116 200	134 100	150 900	155 200	161 400	161 200	165 900	166 500	160 400	153 800	146 600	132 500	126 200	...
24,6	24,8	22,1	19,2	17,2	14,5	13,2	12,8	12,6	12,8	13,6	14,7	14,1	...
36,5	37,6	39,9	39,6	38,4	38,4	39,1	39,2	40,7	41,1	39,9	38,1	37,4	...
7,0	7,9	9,3	9,5	10,1	10,3	10,9	10,8	10,2	9,7	8,6	7,6	7,5	...

8.	Boforhold	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
8.1.	Andel husholdninger som bor i småhus. ¹ Prosent	74	73	76	76	76	77	81
8.2.	Andel husholdninger som er eiere ² Prosent	74	74	75	75	77	77	77
8.3.	Andel husholdninger som er leiere. Prosent	19	20	19	19	18	17	13
8.4.	Andel som bor trangt, 16-79 år. ³ Prosent	16	13
8.5.	Andel som bor romslig, 16-79 år. ³ Prosent	26	29
8.6.	Boareal m ² per person ⁴	36	37	37	37	39	39	42
8.7.	Andel 16 år og over uten bad. Prosent	10	6	7	5	4	4	2
8.8.	Andel 16-79 år med minst to bad. Prosent
8.9.	Andel 16-79 år med kald eller fuktig bolig. Prosent	9	9
8.10.	Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning. ⁵ Prosent	28	27	29	32	34	37	40
8.11.	Andel husholdninger med botid mindre eller lik fem år. Prosent	32	33	32	35	36	38	36
8.12.	Prisindeks for bruktbolig. Selveier og borettslag
8.13.	Antall fullførte boliger	38 092	34 672	38 465	32 513	30 866	26 114	25 784
8.14.	Areal fullførte boliger ⁶ . m ²	158	164	180	184
8.15.	Andel 16-79 år utsatt for støy fra veitrafikk. Prosent	14	13
8.16.	Andel med mer enn 2 km til dagligvarebutikk ⁷ . Prosent	16	16

¹ Som småhus regner en våningshus, frittliggende enebolig, hus i kjede, rekke, terrasse og tomannsbolig. ² Som eiere regnes også eiere av bolig i borettslag eller aksjeselskap. ³ Trangbodhet og romslighet er definert i kap. 8, tekstramme 8.1. ⁴ Boareal pr. person er beregnet på grunnlag av samlet netto boligflate, dvs innvendig areal, ikke medregnet: kott, kjellerbod eller andre boder. ⁵ Høy boutgiftsbelastning har husholdninger som bruker mer enn 25 prosent av total forbruksutgift til bolig, lys og brensel. ⁶ Areal fullførte boliger er summen av arealet innenfor ytterveggene for alle etasjer. ⁷ Gjelder 16-79 år i 1980, 1983, 1987 og 1991 og 18-79 år i 1995.

Kilde: 8.1 - 8.3, 8.6, 8.7, 8.10 og 8.11: Forbruksundersøkelsene. 8.4, 8.5, 8.9 og 8.15: Levekårsundersøkelsene. 8. 8: Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen 1988. 8.12: Prisindeks for bruktboliger. 8.13: Bygge- og anleggsstatistikk. 8.14: Byggearealstatistikk. 8.16: Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen 1995.

Sosiale indikatorer

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
79	82	81	81	80	77	78	85	79	79	82	77	78	..
80	78	78	79	80	77	73	76	76	73	73	76	77	..
12	12	13	12	13	16	20	17	15	20	19	19	18	..
9	8	8	..	7
34	36	40	..	42
43	44	44	46	47	48	49	49	49	50	51	51	53	..
2	2	1	1	1	1	1	1	0	2	1	2	1	..
..	18	24	30	..	33
9	7	5	..	9
42	48	49	53	54	53	51	50	47	42	43	39	39	..
31	36	37	37	41	37	36	36	34	42	41	43	42	..
..	100	95	96	108	117	126	140	154	168	192
28 381	30 406	27 979	27 120	21 689	17 789	15 897	17 836	19 214	17 905	18 659	20 659	19 892	19 534
188	175	157	138	131	131	134	138	144	149	149	152	143	145
12	13	13	..	16
16	20	19	..	26

9.	Sosial deltaking	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
9.1.	Andel 16-79 år som bor alene. Prosent	12	13
	Menn	9	11
	Kvinner	14	15
9.2.	Andel 16-79 år uten besøkskontakt med naboer. Prosent	24	24
	Menn	25	25
	Kvinner	24	23
9.3.	Andel 16-79 år som er uten eller som sjelden har kontakt med nær familie. Prosent	13	12
	Menn	12	12
	Kvinner	13	13
9.4.	Andel 16-79 år som er uten eller som sjelden har kontakt med gode venner. ¹ Prosent	14	11
	Menn	16	11
	Kvinner	13	10
9.5.	Andel 16-79 år som ikke har en fortrolig venn. Prosent	27	25
	Menn	31	30
	Kvinner	23	21
9.6.	Andel 16-79 år som verken er gift, samboende el. har en fortrolig venn. ² Prosent	8	8
	Menn	7	9
	Kvinner	8	7
9.7.	Andel 16-79 år som ikke er aktiv i noen organisasjon el. forening. Prosent	48	49
	Menn	42	46
	Kvinner	53	51
9.8.	Andel 16-79 år som er aktiv i idrettslag. Prosent	15	15
	Menn	21	21
	Kvinner	10	10
9.9.	Andel 16-79 år som er aktiv i politisk parti. Prosent	6	7
	Menn	7	8
	Kvinner	4	5
9.10.	Andel sysselsatte som er aktive i fagforening el. yrkesorganisasjon. Prosent	19	21
	Menn	24	25
	Kvinner	12	15
9.11.	Valgdeltaking i stortingsvalg ³ . Prosent	82,0	84,0	..
	Menn	82,6	84,4	..
	Kvinner	81,4	83,7	..
9.12.	Valgdeltaking i kommunevalg ⁴ . Prosent	73,0
	Menn	73,4
	Kvinner	72,6
9.13.	Andel arbeidstakere som utsettes for plaging el. ubehagelig erting på arbeidsplassen. Prosent
	Menn
	Kvinner
9.14.	Andel ansatte 16-66 år som utsettes for vold eller trusler om vold på arbeidsplassen. ⁵ Prosent
	Menn
	Kvinner

¹ «Vet ikke» er holdt utenfor beregningene. ² Enslige som har svart «vet ikke» på spørsmålet om de har en fortrolig venn, er inkludert. ³ Fra 1989 baserer tallene for menn og kvinner seg på utvalgsundersøkelser. ⁴ Fra 1995 baserer tallene for menn og kvinner seg på utvalgsundersøkelser. ⁵ Et par ganger i måneden eller oftere. Kilde: 9.1 - 9.10: Levekårsundersøkelsene. 9.11 - 9.12: Valgstatistikk. 9.13 - 9.14: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene 1996 og 2000.

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
13	16	17	19
12	15	15	19
15	17	18	20
24	25	27	..	24
25	26	28	..	24
23	25	27	..	25
12	12	12	14
11	11	12	16
13	13	12	13
..	9	8	..	8
..	10	8	..	8
..	7	7	..	7
20	18	18	16
25	24	22	21
15	11	13	10
6	5	5	4
7	6	6	5
5	4	5	3
47	47	47	..	45	49
44	44	43	..	45	47
50	50	52	..	46	50
17	18	18	..	18	17
22	22	22	..	20	20
12	13	13	..	15	15
4	4	3	..	3	4
4	5	4	..	3	4
3	2	2	..	3	3
19	18	18	..	18	16
22	20	22	..	18	17
15	14	13	..	18	16
..	..	83,2	75,8	78,3
..	..	82,2	75,2	76,5
..	..	84,2	76,4	80,2
70,7	66,0	62,8	60,4	..
70,8	60,0	60,0	..
70,6	64,0	60,0	..
..	..	3	3	2	2
..	..	3	3	2	2
..	..	3	2	2	2
..	..	4	5	5	6
..	..	3	3	5	4
..	..	6	6	6	8

10.	Fritid og kultur	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
10.1.	Antall skjønnlitterære bokutgivelser	1 274	1 141	1 193	1 102	903	1 223	903
10.2.	Antall utlån per innbygger fra folkebibliotek	4,0	4,0	4,2	4,3	4,4	4,3	4,3
10.3.	Andel boklesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år. Prosent
	Menn
	Kvinner
10.4.	Dagsavisers nettoopplag per 1 000 innbyggere ¹	429	441	443	448	455	463	484
10.5.	Andel avislesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år. Prosent
	Menn
	Kvinner
10.6.	Andel som kan se satellitt-formidlete TV-sendinger. 9-79 år. Prosent	7	..
10.7.	Antall minutter fjernsynsseing en gjennomsnittsdag. 9-79 år ²	135	144	..	121	142
	Menn
	Kvinner
10.8.	Andel som har tilgang til video. 9-79 år. Prosent	11	..	18	..
	Menn
	Kvinner
10.9.	Andel som har tilgang til PC hjemme. 9-79 år. Prosent	9	..
	Menn
	Kvinner
10.10.	Antall kinobesøk pr. innbygger	4,3	4,0	3,7	3,8	3,1	3,1	2,7
10.11.	Andel på kino siste 12 mndr. 9-79 år. Prosent
	Menn
	Kvinner
10.12.	Antall teater/operabesøk per 1 000 innbyggere	270	304	288	280	259	277	271
10.13.	Andel på klassiske konserter siste 12 mndr. 9-79 år. Prosent
	Menn
	Kvinner
10.14.	Andel som har benyttet kulturtilbud siste 12 mndr. 9-79 år ³
	Prosent
	Menn
	Kvinner
10.15.	Andel med egen kulturaktivitet siste 2 år 9-79 år ⁴ . Prosent
	Menn
	Kvinner
10.16.	Medlemmer i Norges idrettsforbund i 1 000	1 392	1 457	1 479	1 561	1 605	1 624	1 633
	Menn	922	936	950	996	1 012	1 027	1 034
	Kvinner	470	521	528	565	593	597	599
10.17.	Antall dager på feriereise siste 12 mndr. 16-79 år.....	16,0	17,2
	Menn	15,0	16,5
	Kvinner	18,0	17,9
10.18.	Andel som ikke har vært på ferie siste 12 mndr. 16-79 år.	26	23
	Prosent	29	24
	Menn	23	22
	Kvinner
10.19.	Andel som har overnattet på ferietur utenfor Norden. 16-79 år. Prosent
	Menn
	Kvinner

¹ Inkludert søndagsutgaver. Fra og med 1989 regnes Aftenpostens aftennummer som egen avis. ² Tall for februar til og med 1989, deretter årgjennomsnitt.

³ Kino, teater/musikal/revy, folkebibliotek, konsert, museum, kunstutstilling, ballett-/danseforestilling eller opera/operette. ⁴ Med i/opptrådt offentlig med amatørteater/revygruppe siste 2 år, med i kunstforening, driver med/har stilt ut billedkunst/kunsthåndverk siste 2 år, med i/har opptrådt offentlig med kor/orkester siste 2 år eller spiller instrument regelmessig.

Kilde: 10.1 -10.2, 10.4, 10.10 og 10.16: Kulturstatistikk 10.3, 10.5 - 10.9: Mediebruksundersøkelsene 10.10 - 10.15: Kulturbruksundersøkelsene. 10.17 - 10.19: Ferieundersøkelsene.

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1 813	1 152	1 565	1 618	1 705	1 736	1 942	2 022	2 037	1 970	1 914	1 936	1 332	...
4,4	4,2	4,7	4,8	4,7	4,9	5,1	5,0	5,0	5,2	5,1	5,2	5,2	...
..	24	21	..	18	19	19	17	18	19	20
..	19	19	..	12	14	15	14	13	15	16
..	28	24	..	24	24	23	21	23	24	24
494	497	557	510	494	688	610	606	594	590	591	587	583	...
..	84	84	..	85	84	82	84	81	81	77
..	87	86	..	86	85	84	85	84	84	79
..	82	81	..	85	83	80	83	79	78	76
20	22	26	..	40	45	..	50	55	55	58	59	61	63
..	153	148	..	114	108	..	113	124	117	119	119	141	138
..	156	149	..	116	115	..	121	128	120	122	126	147	142
..	150	146	..	113	101	..	105	121	114	117	113	136	133
37	44	48	..	51	57	..	64	65	69	70	73	77	79
..	47	51	..	54	62	..	68	67	71	72	74	80	81
..	41	46	..	49	51	..	61	62	67	69	72	74	76
13	33	39	43	50	57	67	71
..	36	42	44	52	59	68	74
..	30	36	41	47	54	66	69
3,0	2,8	3,0	2,7	2,5	2,2	2,5	2,7	2,6	2,6	2,5	2,6	2,5	...
..	58	52	..	61	58	62	60	68	63	65
..	56	51	..	62	56	61	59	67	61	64
..	61	53	..	61	61	63	61	70	65	66
280	300	308	311	319	337	347	277	295	253	293	308	314	...
..	27	34	37	37
..	23	29	33	32
..	31	39	40	41
..	89	91	90	92
..	88	90	90	91
..	90	91	89	93
..	34	35	32	32
..	30	29	27	27
..	39	40	36	37
1 645	1 614	1 583	1 632	1 710	1 702	1 716	1 721	1 727	1 746	1 783	1 887	1 837	...
1 037	1 008	985	998	1 047	1 045	1 057	1 066	1 074	1 079	1 076	1 160	1 134	...
608	606	598	634	663	657	659	655	653	667	664	727	702	...
..	13,9	14,5	13,7	14,0	14,2	16,0	...
..	13,6	13,7	12,4	13,2	13,9	14,6	...
..	14,1	15,3	14,8	14,7	14,7	17,4	...
..	27	27	28	26	28	24	...
..	27	29	30	28	29	26	...
..	27	25	25	24	28	22	...
..	34	32	34	42	45	49	...
..	32	33	31	39	44	50	...
..	35	31	37	45	45	48	...

11. Kriminalitet	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
11.1 Andel av befolkningen som har vært utsatt for vold eller trusler om vold. Prosent	4
Menn	4
Kvinner	4
11.2 Andel av befolkningen som frykter for å bli utsatt for vold eller trusler om vold. Prosent	8
Menn	2
Kvinner	14
11.3 Antall anmeldte lovbrudd i alt
Av dette:							
Forbrytelser
Forseelser
11.4 Anmeldte for forbrytelser. Per 1 000 innbyggere							
I alt
Økonomisk kriminalitet
Annen vinningskriminalitet
Voldskriminalitet
Sedelighetskriminalitet
Narkotikakriminalitet
Skadeverk
Annen kriminalitet
11.5 Antall etterforskede forbrytelser	121 565	131 317	148 276	159 598	151 622	164 067	164 890
11.6 Etterforskede forbrytelser. Per 1 000 innbyggere							
I alt	29,7	32,0	36,0	38,6	36,6	39,4	39,5
Økonomisk kriminalitet	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5
Annen vinningskriminalitet	25,1	26,7	30,2	32,0	30,2	32,7	32,4
Voldskriminalitet	1,2	1,4	1,4	1,7	1,6	1,8	1,7
Sedelighetskriminalitet	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
Narkotikakriminalitet	0,5	0,7	0,7	0,9	1,1	1,	1,1
Skadeverk	1,9	2,2	2,5	2,8	2,6	2,6	2,8
Annen kriminalitet	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6
11.7 Oppklaringsprosent for forbrytelser							
I alt	22	23	21	21	23	23	21
Økonomisk kriminalitet	66	64	59	53	56	55	53
Annen vinningskriminalitet	18	18	17	17	19	19	16
Voldskriminalitet	57	56	54	54	55	55	52
Sedelighetskriminalitet	43	44	40	46	42	44	40
Narkotikakriminalitet	84	83	83	83	82	81	79
Skadeverk	21	21	18	19	18	20	17
Annen kriminalitet	56	54	56	54	55	54	47
11.8 Siktede for forbrytelser. Per 1 000 innbyggere 5 år og over							
Menn	6,7	7,0	7,1	7,7	7,1	6,9	6,4
Kvinner	0,6	0,7	0,7	1,0	0,8	0,9	0,8
11.9 Reaksjoner i forbrytelsessaker							
Reaksjoner per 1 000 innbyggere over kriminell lavalder ¹	3,3	3,4	3,6	3,9	3,9	3,8	3,5
Andel ubetinget fengsel. Prosent	37	36	36	39	38	36	38
Gjennomsnittlig fengselsstraff ² . Dager	153	162	179	188	205	195	190
11.10 Innsatte i fengsel (årlig gjennomsnitt) i alt	1 797	1 800	1 888	2 033	2 045	2 104	2 002
Av dette kvinner. Prosent	3,1	3,3	3,5	3,7	4,0	4,0	3,8

¹ Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990. ² Omfatter ubetinget del av kombinert straff.
Kilde: 11.1 og 11.2: Levekårsundersøkelsene. 11.3 - 11.10: Kriminalstatistikk.

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
5	5	5	..	6
6	6	7	..	5
5	5	4	..	6
8	10	9	..	11
3	3	3	..	5
14	18	16	..	17
..	351 723	357 611	346 187	351 634	400 579	411 898	431 608	446 672	437 539	454 249
..	252 362	254 099	244 659	249 615	286 037	292 249	308 055	318 275	315 924	330 071
..	99 361	103 512	101 528	102 019	114 542	119 649	123 553	128 397	121 615	124 178
..	59,4	59,3	56,9	57,7	65,5	66,5	69,7	71,6	70,5	73,3
..	1,4	1,4	1,4	1,4	1,7	1,3	1,4	1,5	1,5	1,7
..	45,8	45,6	42,8	43,1	46,4	46,4	48,3	49,2	47,2	48,3
..	3,4	3,6	3,8	4,0	4,2	4,6	4,5	4,7	4,8	5,5
..	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	1,0	0,8	0,7	0,7	0,7
..	3,1	2,9	3,3	3,4	5,4	6,3	7,9	8,8	9,2	9,8
..	3,7	3,3	3,6	3,7	5,4	5,0	4,8	4,8	5,2	5,3
..	1,5	1,9	1,5	1,6	1,9	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0
198 877	220 338	237 319	235 256	223 122	234 904	248 203	225 214	269 282	275 421	272 653	292 258	307 063	...
47,4	52,2	56,1	55,4	52,2	54,6	57,4	51,8	61,6	62,4	62,1	65,7	68,6	...
0,6	0,7	0,9	0,8	0,9	1,1	1,2	1,1	1,3	1,2	1,4	1,4	1,6	...
39,1	45,5	45,1	44,6	41,2	42,3	44,7	39,1	46,2	45,3	44,0	46,3	47,1	...
1,9	2,4	2,7	2,8	2,8	3,2	3,5	3,7	3,8	3,9	4,1	4,2	4,4	...
0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,9	0,6	0,6	...
1,1	1,5	1,9	2,1	2,3	2,6	2,7	2,7	3,6	4,7	5,5	6,8	8,1	...
3,6	3,9	4,0	3,6	3,4	3,7	3,6	3,4	4,9	5,2	4,7	4,6	5,0	...
0,7	0,9	1,1	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,6	1,6	1,7	...
18	20	23	23	23	24	24	26	24	26	28	28	31	...
45	36	40	46	44	51	50	52	63	62	61	57	58	...
13	15	17	17	16	17	16	17	14	16	16	15	17	...
49	51	53	55	55	55	54	58	55	56	59	57	57	...
42	39	42	44	41	44	43	45	49	36	59	42	45	...
78	79	80	82	82	81	84	84	85	87	86	87	88	...
15	18	20	23	23	25	26	28	20	22	21	22	21	...
45	47	51	53	53	55	54	58	61	66	65	67	69	...
6,6	7,9	9,4	10,4	10,1	11,0	11,3	11,3	10,9	11,1	11,5	11,9	13,1	...
0,8	0,9	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3	1,5	1,7	1,9	2,0	2,2	...
3,4	3,5	4,5	4,7	4,67	5,0	5,0	5,1	5,0	5,1	4,9	5,9	6,3	...
40	40	37	37	36	34	34	34	34	34	35	27	29	...
205	202	207	201	209	217	205	218	196	171	188	186	188	...
2 023	2 113	2 208	2 379	2 548	2 477	2 650	2 538	2 478	2 475	2 536	2 466
4,1	3,9	4,0	4,1	4,9	5,2	4,9	4,3	4,8	5,1	5,0	4,7

31.08.2001

Arbeidskraftundersøkelsen. Sesongjusterte månedstall, juni 2001

Flere arbeidsledige

Arbeidsledigheten gikk opp med 6 000 personer fra mars til juni i år. I samme periode var det kun mindre endringer i antall sysselsatte og utførte ukeverk. Det viser nye sesongjusterte tall fra arbeidskraftundersøkelsene (AKU).

I alt 6 000 flere personer var arbeidsledige i tremånedersperioden mai-juli enn i den foregående tremånedersperioden.

84 000 var arbeidsledige i 2. kvartal 2001 ifølge AKU-tall som ikke er rensset for sesongsvingninger. Fra tremånedersperioden februar-april til mai-juli var det kun mindre endringer i antall sysselsatte og utførte ukeverk.

Før 1996 var det kun en undersøkelsesuke per måned i AKU. Undersøkelsesuken i juli i referanseåret 1991 var den tredje uken i måneden, hvor feriefraværet var spesielt høyt. Andelen med feriefravær i juli årene etter 1995, da alle ukene ble kartlagt, var noe lavere i forhold til 1991. Sysselsettingstallene for juli årene etter 1995 inneholder derfor også for få ferievikarer. Sysselsettingstallene for juli i år ble korrigert opp med 21 100 før sesongjustering. I juli i fjor var oppjusteringen på 25 800 ferievikarer.

Formålet med å justere for sesongvariasjon, er å beskrive utviklingen gjennom året og gi endringstall for den siste tremånedersperioden som er rensset for normale sesongsvingninger. For å redusere usikkerheten, er de publiserte tallene tre måneders glidende gjennomsnitt av de sesongjusterte tallene. For

eksempel er tallet for juni gjennomsnittet av anslagene for mai-juli.

31.08.2001

Straffereaksjoner, 2000

Færre straffereaksjoner

Foreløpige tall viser at det i 2000 ble registrert 206 500 straffereaksjoner, 21 500 i forbrytelsessaker og 185 000 i forseels-saker. Dette var en nedgang på 4 prosent fra året før.

Nedgangen var den samme for forbrytelsener som for forseelser. Nedgangen fordelte seg på ulike typer forbrytelsener, mens den for forseelser hovedsakelig gjaldt veitrafikksaker. Regnet per 1 000 innbyggere i straffbar alder ble det gitt 57 reaksjoner i 2000 mot 60 året før.

Brudd på fartsgrensene dominerer

Når alle reaksjoner ses under ett, viser tallene at tre av fire reaksjoner gjaldt trafikksaker. Av disse igjen gjaldt fire av fem brudd på fartsgrensene. Kjøring i for høy fart var årsak til 130 540 reaksjoner i 2000, og utgjorde dermed 63 prosent av alle straffereaksjoner det året. Fartsovertredelser avgjøres nesten alltid med forenklet forelegg, det vil si forelegg ilagt på stedet eller i etterkant på grunnlag av automatisk trafikkontroll. 5 prosent ble avgjort med skrankeforelegg, og under 1 prosent ble henvist til domstolen fordi forholdet var for graverende til å kunne avgjøres med forelegg, eller fordi den straffskyldige nektet å vedta forelegget. Også andre typer forseelser avgjøres ofte med forelegg, og samlet sett var forelegg utfallet av hele 96 prosent av forseelsessakene i 2000. I bare 4 prosent av forseelsessakene ble det avsagt dom, vesentlig fengselsdommer for promillekjøring eller farts-overtredelser.

Narkotikakriminalitet; den største forbrytelsesgruppen

Av forbrytelsener var det narkotikaforbrytelsener som forårsaket flest reaksjoner i 2000. Frem til 1998 var tradisjonelle vinningsforbrytelsener den største gruppen (av åtte grupper forbrytelsener grovt sett kan inndeles i). I 1999 utgjorde narkotikaforbrytelsener med 37 prosent en større andel enn vinningsforbrytelsener. Innen 2000 økte andelen narkotikaforbrytelsener ytterligere til 39 prosent. Vinningsforbrytelsener utgjorde 31 prosent, voldsforbrytelsener 15 prosent, økonomiske forbrytelsener 6 prosent, skadeverk 3 prosent og sedelighetsforbrytelsener 2 prosent. De resterende 4 prosent av sakene gjaldt ulike typer forbrytelsener som ikke hører inn under noen av de foregående gruppene.

Stadig oftere forelegg for forbrytelsener

92 prosent av straffesakene i 2000 ble avgjort med økonomisk straff, noe som har sammenheng med den store andelen forseelser avgjort med forelegg. Så langt tilbake statistikken er sammenlignbar, det vil si i et par tiår, har vel 90 prosent av forseelsessakene hvert år vært avgjort med forelegg. I forbrytelsessaker derimot har andelen forelegg økt betydelig og utgjorde 44 prosent i 2000. Ti år tidligere var andelen 26 prosent. Andelen fengselsdommer for forbrytelsener har dermed sunket. I 2000 ble det avsagt fengselsdom i 50 prosent av forbrytelsessakene, mot ti år tidligere i 70 prosent av sakene. Øvrige forbrytelsener i 2000 ble avgjort med dom på samfunnstjeneste (3 prosent), dom på bot (2 prosent), betinget påtaleunndlatelse (0,5 prosent) eller sikring (18 tilfelle).

Straffeutmålingen

For ubetingede fengselsdommer sett under ett var gjennomsnittlig straffeutmåling 152 dager, i forbrytelsessaker 229 dager. De lengste fengselsstraffene

ble idømt for drap med gjennomsnittlig ti og et halvt år. Deretter fulgte grove narkotikaforbrytelser med i underkant av tre år, voldtektssaker med to år og ni måneder og grove ran med to og et halvt år.

Idømte bøter utgjorde i gjennomsnitt 5 700 kroner, skrankeforelegg 3 800 kroner og forenklede forelegg 1 700 kroner.

30.08.2001

Registrert arbeidsløyse blant innvandrere, 2. kvartal 2001

Færre innvandrere registrert arbeidsløse

Nedgangen i arbeidsløysa blant innvandrere held fram. Frå mai 2000 til mai 2001 gjekk ho ned frå 7,3 til 6,6 prosent. Arbeidsløysa for heile befolkninga har gått ned frå 2,6 til 2,3 prosent, alt rekna som del av arbeidsstyrken.

Innvandrere frå Aust-Europa og Afrika hadde den største nedgangen med respektive 1,6 og 1,4 prosentpoeng, men framleis ligg den registrerte arbeidsløysa for innvandrere frå Afrika høgast, med 12,6 prosent ved utgangen av mai 2001. Desse prosenttala er rekna som del av arbeidsstyrken, ikkje befolkninga. Av dei ikkje-vestlege innvandrere er det dei frå Sør- og Mellom-Amerika som ligg lågast, med ein arbeidsløyseprosent på 7,5. Innvandrere frå dei vestlege verdsregionane har berre nokre desimalar høgare arbeidsløyse enn den vi finn registrert for heile folket.

Ser vi på endringane blant menn og kvinner, finn vi den største nedgangen i arbeidsløysa blant menn frå Aust-Europa med 1,9 prosentpoeng og blant kvinner frå Afrika, som hadde ein nedgang på 1,6 prosentpoeng.

I befolkninga totalt låg arbeidsløyseprosenten på 2,5 for menn og på 2,2 for kvinner. Blant førstegenerasjonsinnvandrere var dei tilsvarande tala 7,2 og 5,8 prosent.

Størst nedgang for dei med butid fire-seks år

På same måte som i 1. kvartal er det òg i 2. kvartal mest markant nedgang i arbeidsløysa blant dei med butid på mellom fire og seks år. Men framleis er det dei som har det høgaste nivået på arbeidsløysa. Her gjekk arbeidsløysa ned frå 6,1 prosent i mai 2000 til 5,0 prosent i mai 2001 (i prosent av personar 16-74 år i alt), ein nedgang på 1,1 prosentpoeng.

Flest ledige innvandrere i Nordland og Rogaland

Nordland og Rogaland hadde den høgast registrerte arbeidsløysa blant innvandrere med respektive 5,7 og 5,5 prosent målt i forhold til befolkninga 16-74 år. (NB! Sidan vi her nyttar befolkninga som nemnar, vert prosentdelane noko lågare enn dei som byggjer på arbeidsstyrken.) Ser vi på dei fylkesvise endringane frå mai 2000 til mai 2001, hadde Sør-Trøndelag størst nedgang i arbeidsløysa med 1,2 prosentpoeng. Østfold og Rogaland hadde òg ein viss nedgang, begge med 1,0 prosentpoeng. Det er elles berre i Sogn og Fjordane og i Nordland at ein kan sjå ein viss auke i arbeidsløysa.

Målt i prosent av befolkninga var arbeidsløysa på 1,7 prosent for alle busette og 4,2 prosent for alle førstegenerasjonsinnvandrere.

Nykommarane deltek mest på arbeidsmarknadstiltak

Talet for personar på ordinære arbeidsmarknadstiltak har lege stabilt på 0,4 prosent (i prosent av personar 16-74 år) for heile landet. Blant førstegenerasjonsinnvandrere ser vi ein liten auke i denne prosentdelen, frå 1,7 prosent i mai 2000 til 2,0 prosent i mai 2001. Ser vi på einskilte grupper, hadde innvandrere frå Afrika og Asia den største auken, med respektive 1,0 og 0,7 prosentpoeng.

Ved utgangen av mai 2001 var det 13 761 personar på ordinære arbeidsmarknadstiltak. Av desse var 4 520 førstegenerasjonsinnvandrere, eit tal som utgjer nærare 33 prosent av alle deltakarane på arbeidsmarknadstiltak. Det er primært innvandrere frå ikkje-vestlege land vi finn i denne deltakargruppa, med hovudvekt på Asia og

Aust-Europa. Til saman utgjer dei ca. 73 prosent av deltakarar med innvandringsbakgrunn. I forhold til busette personar i alt, var det innvandrere frå Afrika som hadde den høgaste deltakarprosenten med 3,7. Elles hadde innvandrere frå Asia og Aust-Europa deltakardelar på respektive 3,0 og 2,9 prosent. Blant innvandrere frå vestlege land er desse deltakarprosentane jamvel litt lågare enn dei vi finn i heile befolkninga.

Desse skilnadene mellom dei vestlege og ikkje-vestlege innvandringsgruppene ser ut til å vere eit stabilt trekk når det gjeld deltaking på arbeidsmarknadstiltak. Vi ser elles at arbeidsmarknadstiltaka i særleg grad er eit tilbod retta mot nykommarane. Dei som har budd i Noreg i under fire år har den høgaste deltakardelen på 3,8 prosent. Denne prosentdelen avtek med aukande butid. Den desidert høgaste deltakinga finn vi blant innvandrere frå Asia og Afrika med butid under fire år. Her ligg prosentdelane på over 6 prosent.

Nordland hadde den høgaste deltakarprosenten for førstegenerasjonsinnvandrere på 3,5. Elles ligg Oppland og Finnmark òg høgt, begge med 3,4 prosent.

29.08.2001

Inntektsstatistikk. Innvandrere, 1999

Amerikanske familier har høyst inntekt

Ektepar og samboerpar med felles barn med landbakgrunn fra Nord-Amerika og Oseania hadde en gjennomsnittlig inntekt etter skatt på en halv million kroner i 1999. Barnefamilier med innvandrerbakgrunn fra Øst-Europa kom dårligst ut med en inntekt etter skatt på i overkant av 300 000 kroner.

Barnefamilier er i denne statistikken definert som ektepar med barn og samboerpar med felles barn, hvor referansepersonen i familien er i alderen 25-55 år. Blant de drøyt 19 000 barnefamilier med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika samt Tyrkia utgjorde gjennomsnittlig inntekt etter skatt 325 000 kroner i

1999. Østeuropeiske barnefamilier ligger lavest med 300 000 kroner i inntekt etter skatt.

Som vanlig går det et klart skille i inntektsnivå mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere. For barnefamilier fra Norden og det øvrige Vest-Europa utgjorde inntekt etter skatt henholdsvis 450 000 og 463 000 kroner. Størst inntekt hadde de 1 200 barnefamilieene fra Nord-Amerika og Oseania med en gjennomsnittlig inntekt etter skatt på 500 000 kroner. Til sammenligning hadde øvrige barnefamilier i Norge en inntekt etter skatt på 470 000 kroner.

Store forskjeller i inntektsfordelingen

En gruppering av barnefamilieene etter inntektstrinn, viser også det klare skillet mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrerfamilier. Blant amerikanske barnefamilier i Norge har nesten hver tredje familie en inntekt etter skatt på mer enn en halv million kroner. For tilsvarende barnefamilier fra Norden og Vest-Europa for øvrig, er andelen familier med en slik inntekt henholdsvis 28 og 31 prosent. Om lag 8 prosent av barnefamilieene fra Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika samt Tyrkia hadde en inntekt på mer enn en halv million kroner. Barnefamilier med innvandrerbakgrunn fra disse delene av verden er likevel ikke mer representert på det laveste inntekts-trinnet - under 150 000 kroner - enn familier med vestlig landbakgrunn. Barnefamilier fra Øst-Europa skiller seg ut i så måte hvor 17 prosent av familiene har en så lav inntekt etter skatt. Den høye andelen skyldes at dette nesten utelukkende er flyktningfamilier.

Dette illustrerer vanskeligheten ved å foreta slike sammenligninger av inntektsnivå og -fordeling på tvers av innvandrergrupper. Forutsetningene for å kunne skaffe seg arbeid og egen inntekt varierer sterkt mellom ulike grupper av innvandrere i Norge. En del innvandrere har lang botid og kom til landet som arbeidssøkere, mens andre har kommet i de siste årene som flyktninger.

28.08.2001

Undersøkingar i barnevernet, 2000

Ei av to undersøkingar førte til tiltak

Barnevernet starta i alt 17 550 undersøkingar i høve til barn i løpet av 2000. Dette er nær 500 fleire saker enn året før. Av dei undersøkingane som vart avslutta i 2000, resulterte over halvparten av sakene med at barnevernet sette i verk tiltak for barnet.

I høve til folketalet blei det påbyrja 17 undersøkingar per 1 000 barn 0-17 år i 2000, mot 16 i 1999. Det blei oftare sett i verk undersøkingar overfor gutar enn for jenter. For aldersgruppa 14-17 år, som ligg høgast, blei det påbyrja 22 undersøkingar per 1 000 barn i 2000. Totalt sett blei det avslutta 17 300 undersøkingar i 2000. Av desse resulterte 54 prosent i tiltak for barnet.

Store skilnader mellom fylka

Vi finn store skilnader mellom fylka, både når det gjeld kor mange undersøkingar som vart påbyrja, og kor stor del av dei som førte til barnevernstiltak. Finnmark, Telemark og Nordland ligg på topp med 22 undersøkingar per 1 000 barn under 18 år, tett fylgt av Vestfold med 21 og Buskerud og Troms, som begge hadde 20. På botnen av lista finn vi Oppland som hadde 11, Akershus med 12 og Sør-Trøndelag som hadde 14 undersøkingar per 1 000 barn under 18 år.

Tiltak i eitt av to tilfelle

Ser ein alle undersøkingane samla, førte vel halvparten, 54 prosent, til tiltak etter lov om barnevernstjenester. 44 prosent blei lagt bort utan tiltak. For 2 prosent av undersøkingane kjenner ein ikkje konklusjonen. I Møre og Romsdal, som ligg på topp, førte nær to av tre undersøkingar (64 prosent) til igangsetjing av barnevernstiltak. Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag ligg òg høgt når det gjeld igangsetjing av tiltak etter undersøking, med 63 og 62 prosent i nemnde rekkjefølgje. I Rogaland resulterte 60 prosent av undersøkingane i tiltak frå barnevernet, og i Oslo og Oppland var talet 59 prosent. Fem av desse seks fylka, unntaket her er Oslo, ligg alle lågt

når ein ser talet på undersøkingar i høve til barnetal.

I Østfold, Finnmark, Vestfold, Vest-Agder og Hedmark derimot, førte under halvparten av undersøkingane til barnevernstiltak. Færrast i Østfold med 43 prosent. Fire av desse fylka, unntaket her er Hedmark, ligg alle over landsgjennomsnittet når det gjeld talet på avslutta undersøkingar i høve til talet på barn 0-17 år.

Foreldre melder frå i eitt av fire tilhøve

Barnet sitt nærmiljø/sosiale nettverk var til saman kryssa av som meldingsinstans i 35 prosent av dei undersøkingane som blei påbyrja i 2000. Mor/far var den klart største gruppa innanfor denne kategorien. Dei stod bak 25 prosent av desse meldingane til barnevernet i 2000. Naboar sto til dømes bak 3 prosent av dei meldingane som førte til undersøking. Av dei offentlege instansane var det skole (11 prosent) og barnevernstenesta (11 prosent) som sto bak flest meldingar om barn som trengte hjelp. Politi og barnevernvakt sto bak 8 prosent kvar, medan helsestasjon og barnehage var kryssa av som meldingsinstans i 5 og 2 prosent av undersøkingane.

Statistikken inneheld berre opplysningar om kven som meldte frå om tilhøva som førte til undersøkingane som blei påbyrja i 2000. Populasjonen er med andre ord ikkje alle meldingar til barnevernet, men dei meldingane der barnevernet fann det nødvendig å setje i verk undersøking. Det kan vere fleire enn ein meldingsinstans bak ei melding.

Innhaldet i meldinga

I ei av fem saker (19 prosent) var omsorgssvikt/mishandling kryssa av som grunn for meldinga som førte til undersøking, og tilsvarande 20 prosent kjem av åtferdsavvik hos barnet. Tilhøva i heimen, særlege behov, var merka av som grunn i vel halvparten av tilfella (52 prosent) og ein av fem (22 prosent) hadde kryssa av kategorien anna.

Behandlingstid på over eit halvt år i 4 prosent av tilhøva

Lov om barnevernstjenester gir påbod om at barnevernet skal gjennomføre alle undersøkingane snarast, og innan tre

månader. I særlege høve kan fristen vere seks månader.

Av dei 17 300 undersøkingane som blei avslutta i 2000, blei sju av ti (70 prosent) avslutta innan fristen på tre månader. Ytterlegare ein femdel (20 prosent) av undersøkingane var gjennomførte og avslutta innan seks månader, og for 4 prosent var den registrerte behandlingstida på over eit halvt år. For i underkant av 1 prosent av undersøkingane manglar vi opplysningar om behandlingstida. Den gjennomsnittlege behandlingstida var i 2000 på 74 dagar, mot 69 og 71 dagar i 1999 og 1998.

27.08.2001

Statsregnskapets inntekter og utgifter,
2. kvartal 2001

Høy oljepris gir økte statsinntekter

Statsregnskapet medregnet folketrygden for 2. kvartal 2001 viser at totale inntekter ligger på 273 milliarder kroner, en inntektsøkning på 93 milliarder sammenlignet med samme periode i fjor. Det er i første rekke den høye oljeprisen som bidrar til at statens inntekter stiger.

Det er særlig utviklingen i petroleumssektoren som forklarer økningen i statsinntektene. Høy oljepris og dollarkurs bidrar til et høyt driftsresultat i statens petroleumsvirksomhet (SDØE). Den høye oljeprisen gjenspeiler seg også i økte skatteinntekter. Kombinert med en moderat utgiftsvekst, vel 7 prosent, har inntektsveksten bidratt til at overskuddet er nær tredoblet i forhold til 2. kvartal 2000.

27.08.2001

Pasientstatistikk. Endelige tall, 2000

Stadig kortere sykehusopphold

Den gjennomsnittlige liggetiden ved somatiske sykehus er nå 6 dager. Liggetiden har gått jevnt nedover i en årrekke. For første gang siden 1994 har det også vært en nedgang i antall

heldøgnsopphold. I 1999 var det drøyt 700 000 opphold, mens det var i underkant av 695 000 opphold i 2000.

Til gjengjeld var det en økning på over 22 000 dagbehandlinger ved sykehusene fra 1999 til 2000.

Det har ikke blitt noen endringer i pasientstatistikken for 2000 siden de foreløpige tallene ble publisert.

Heldøgnsopphold bosatt i Norge tilbrakte til sammen 4,15 millioner dager på sykehus i 2000. Dette tilsvarer en nedgang på 2,6 prosent siden 1999. Det var 6 liggedager i snitt per opphold. Gjennomsnittlig liggetid har gått jevnt nedover i en årrekke. Antall liggedager per utskrivning gikk ned fra 7,5 i 1989 til 7,0 i 1992 og 6,5 i 1996.

Menn og kvinner ligger i gjennomsnitt like lenge på sykehus. Sykehusoppholdene blir i hovedsak lengre jo eldre pasienten er. Aldersgruppen 5-9 år har en gjennomsnittlig liggetid på 3,3 dager, mens pasienter på 80 år eller mer har 8,3 dager.

Færre heldøgnsopphold

Fra 1999 til 2000 var det en liten nedgang på 0,8 prosent i antall heldøgnsopphold til 694 703. Av disse var 587 opphold for privatbetalende pasienter og 2 729 for bosatte i utlandet.

Fra 1993 til 1994 var det en nedgang i antall registrerte heldøgnsopphold, men siden har det vært en vekst til og med 1999. Økningen på 3 prosent fra 1997 til 1998 var den største i denne perioden.

Dagbehandling omfatter dagopphold ved sykehusavdelinger samt behandling ved poliklinikk som er mer omfattende enn en poliklinisk konsultasjon. I hovedsak omfatter dagbehandling dagkirurgi, rehabilitering, dialyse og kreftbehandling. Det var en økning på 8,2 prosent i antall dagbehandlinger fra 1999 til fjorårets 294 294. Av disse var nesten 130 000 dagopphold, det vil si en kortvarig sykehusinnleggelse. Antall polikliniske konsultasjoner for 2000 (endelige tall) blir for øvrig publisert av Statistisk sentralbyrå i uke 38.

Flest hjerte- og karpasienter

Når det gjelder heldøgnsopphold, er det fremdeles hjerte- og karlidelse som er hyppigste årsak til innleggelse (nesten 15 prosent), deretter følger kreft, skader og forgiftninger, graviditet og fødsel, sykdommer i åndedrettssystemet og i fordøyelsesorganene.

I 2000 ble 691 974 heldøgnsopphold bosatt i Norge skrevet ut fra somatiske sykehus, hvorav 307 288 var menn og 384 686 var kvinner. For kvinner er det svangerskap, fødsel og barseltid som medfører flest opphold, nærmere bestemt 71 036. Hvis en ser bort fra disse oppholdene, ligger kvinner bare så vidt mer på sykehus enn menn. Kvinner lever også lenger enn menn, slik at en overvekt av sykehusopphold for kvinner ikke trenger å si noe om større sykkelighet enn hos menn.

Menn ligger oftere på sykehus for hjerte- og karlidelse enn kvinner. Her sto de for 58 prosent av de vel 100 000 oppholdene. Når det gjelder svulster (i hovedsak kreft) og sykdommer i muskel-/skjelettsystemet og bindevev, fra kvinner flest heldøgnsopphold med henholdsvis 54 og 57 prosent.

24.08.2001

Lønnsstatistikk. Lønnssummer frå Lønns- og trekkoppgåverregisteret, 2000

24,6 milliardar meir i lønn og honorar

Samla utbetalt lønn, honorar med vidare var på 525,4 milliardar kroner i 2000. Dette var ein auke på 24,6 milliardar kroner eller 4,9 prosent samanlikna med 1999. Auken frå 1998 til 1999 var på 30,1 milliardar eller 6,4 prosent.

Til saman 2 603 400 personar tok imot lønn, honorar med vidare. I gjennomsnitt tok desse personane imot 201 800 kroner i lønn og honorar. Dette er i gjennomsnitt 4,1 prosent meir enn det dei 2 584 300 personane tok imot i lønn og honorar året før. Kvinnene tok i gjennomsnitt imot 160 700 kroner medan mennene i gjennomsnitt tok imot 239 500 kroner. Dette svarar til ein auke frå året før på 4,8 og 3,9 prosent. Nesten 14 000 fleire kvinner tok imot

lønn og honorar i 2000 enn året før. Til samanlikning var det vel 5 000 fleire menn som tok imot lønn og honorar. I Oslo/Akershus-området var det heile 9 000 fleire personar som tok imot lønn, honorar med vidare i 2000 enn året før, medan det i Nord-Noreg knapt er nokon skilnad.

Svak nedgang i personar som tok imot dagpengar

182 600 personar tok imot dagpengar i 2000, mot 184 100 personar i 1999. I to regionar auka talet på personar som tok imot dagpengar: I Agder/Rogaland auka talet med vel 17 prosent medan det var 4 prosent fleire som tok imot dagpengar på Vestlandet. Austlandet utanom Oslo/Akershus hadde den største reduksjonen med knapt 7 prosent. Totale utbetalingar av dagpengar var på vel 6,1 milliardar kroner i 2000, noko som var ein auke på dryge 13 prosent frå 1999. Det var ein auke på i overkant av 14 prosent i gjennomsnittleg utbetaling per person blant dei som tok imot dagpengar.

Auke i utbetalingane av pensjonar og liknande

Det blei totalt utbetalt 140,6 milliardar kroner i pensjonar og liknande i 2000, ein auke på 6,7 prosent frå 1999. Beløpet omfattar utbetalingar frå folketrygda, som til dømes alders- og uførepensjon, og ulike utbetalingar av pensjonar utanom folketrygda. Totalt var det vel 1 417 798 som tok imot pensjonar og liknande, ein auke på 22 800 personar frå 1999.

23.08.2001

Byggearealstatistikk, juni 2001

Fleire bygger bolig

Det er påbegynt 18 prosent flere boliger 1. halvår i år enn for samme periode i fjor. Boligbyggingen er størst i Akershus, mens Vest-Agder har færrest påbegynte boliger.

I 1. halvår i år er det påbegynt bygging av 12 328 boliger. Det er 18 prosent flere enn i samme periode i fjor. Boligbyggingen er størst i Akershus med 1 931 igangsatte boliger 1. halvår i år. Høy igangsetting er det også i Rogaland, Hordaland og Oslo med henholdsvis

1 407, 1 270 og 1 119 boliger. De eneste fylkene med nedgang i igangsettingen hittil i år sammenlignet med samme periode i fjor er Nord-Trøndelag, Buskerud og Vest-Agder med henholdsvis 27, 15 og 3 prosent.

I juni i år ble det satt i gang bygging av 2 133 boliger. Sesongjusterte månedstall viser at igangsettingen av boliger økte med 17 prosent fra mai til juni i år.

21.08.2001

Befolkningsstatistikk. Flyttinger, 2000

Rekordmange innenlandske flyttinger

I fjor flyttet 4,5 prosent av befolkningen over en kommunegrense. Til sammen var det 201 000 flyttinger mellom kommuner i 2000. Dette er 9 400 flere enn i 1999, og det høyeste tallet registrert noe normalt år.

Den geografiske mobiliteten - målt som flyttinger i forhold til folketall - har også økt. Man må tilbake til 1977 for å finne en høyere mobilitet for befolkningen under ett. Økningen i mobiliteten har vært større for menn enn for kvinner, og mennenes mobilitet har vært høyere enn kvinnenes siden 1987. For flyttinger mellom fylker må man tilbake til 1981 for å finne en tilsvarende høy mobilitet som i 2000. Mobiliteten mellom landsdeler økte noe i 2000 i forhold til 1999, men mobiliteten var høyere i 1997-1998, 1985-1986 og 1965-1982.

Når det gjelder flyttinger mellom kommuner, har alle 5-årige aldersgrupper opp til 50 år opplevd en økt geografisk mobilitet fra 1999 til 2000, minst for unge voksne. Økningen har vært lik for menn og kvinner. Sammenligner vi flyttinger over tid, må vi ta hensyn til endringer i sammensetningen av befolkningen og endringer i antall kommuner. Dessuten må vi ta høyde for at det i de enkelte år kan være en større eller mindre underregistrering av flyttinger.

Utflytting fra Oslo til resten av landet

Etter nær flyttebalanse i 1999 hadde Oslo et flyttetap til resten av landet på 1 900 personer i 2000. Oslo hadde nettoinnflytting fra resten av landet i

årene 1990-1997, ellers nettoutflytting etter 1960. Oslo og Akershus hadde samlet netto utflytting til resten av landet i 2000, for første gang siden 1982. I 2000 hadde Nordland, Troms og Finnmark en netto utflytting til resten av landet på nesten 4 000 personer, en økning på 800 personer fra 1999. Det er bare i de verste utflyttingsårene (1985-1986 og 1995-1998) at nettoutflyttingen har vært større. Østfold fikk størst innenlandsk flyttegevinst i 2000 med 2 400. Med Oslo som unntak hadde alle fylkene på Østlandet samt Agderfylkene nettoinnflytting. I resten av landet, med Hordaland og Sør-Trøndelag som unntak, var det innenlandsk flyttetap.

Færre flytter hit fra utlandet

I 2000 flyttet 36 500 til Norge, mens 26 900 flyttet ut. Innflyttingsoverskuddet på 9 700 er 9 300 lavere enn året før. Det var 5 300 færre innvandring, mens utvandringene økte med 4 000.

Innflyttingsoverskuddet fra utlandet ble redusert med 1 900 personer i Oslo og 1 200 personer i Akershus. Nettoinnvandringen fra utlandet til Oslo og Akershus var i 2000 på 1 100 personer, det laveste siden 1979. Nettoinnflytting fra utlandet til Nord-Norge var på 2 200 personer i 2000 mot 3 000 i 1999. Netto innvandring oppveier noe av det innenlandske flyttetapet for Nord-Norge sin del, for 1990-tallet utgjorde netto innvandring fra utlandet halvparten av det innenlandske flyttetapet.

Med unntak av Rogaland hadde alle fylkene flyttegevinst overfor utlandet i 2000.

I 1999 var det Oslo som fikk den største andelen av flytteoverskuddet ifra utlandet, mens det i 2000 var Hordaland og Nordland som hadde størst andel av flytteoverskuddet med 11 prosent hver.

Flyttebalansen med Sverige, Jugoslavia og Irak har endret seg

Innvandringen fra Sverige ble redusert med 1 000 personer fra 1999 til 2000, mens utvandringen økte med 1 000 personer i samme periode. Norge hadde en nettoutflytting til Sverige på 1 500 personer i 2000, etter innflyttingsoverskudd siden 1991, på topp med 4 000 i 1997.

I 1999 flyttet 6 400 jugoslaver til Norge. Dette var primært kosovoalbanere som fikk kollektiv beskyttelse (midlertidig oppholdstillatelse) i Norge på grunn av konflikten i Kosovo. Innvandringen ifra Jugoslavia ble redusert med 5 400 personer i 2000, mens 600 flere personer flyttet tilbake til Jugoslavia.

Innflyttingen fra Asia økte med 2 400. Hele økningen skriver seg fra Irak. Økningen i innvandringen ifra Irak skyldtes en økt tilstrømning av asylsøkere, spesielt kurdere fra det kurdiske selvstyreområdet i Irak. Dette var for en stor del asylsøkere som kom i 1999, men som fikk midlertidig oppholdstillatelse, og kom inn i vår statistikk i 2000. For de andre landene i Asia, og i Afrika og Amerika var det små endringer.

Flere norske statsborgere til Sverige

Mens 8 800 norske statsborgere flyttet inn til Norge, flyttet 11 900 ut. Netto-utflytting av norske statsborgere økte med 2 600 fra 1999 til 2000. I hele tiårsperioden fra 1982 til 1991 var det nettoutvandring til Sverige med en topp i 1989 på 7 000 personer. I perioden 1992-1998 var det nettoinnvandring av norske statsborgere fra Sverige. Fra 1999 har man igjen opplevd at flyttestrømmen har snudd, nå flytter det flere nordmenn til Sverige enn fra Sverige (1 400 i 2000).

355 000 flyttinger innenfor kommunene

I tillegg til de 201 000 flyttingene mellom kommuner i 2000, ble det registrert om lag 355 000 flyttinger innenfor kommunene, en økning på 5 000 flyttinger fra 1999. Internt i Oslo var det 60 400 registrerte flyttinger, omtrent som i 1999. Dette er litt færre enn det samlede antall flyttinger inn og ut av kommunen.

21.08.2001

Befolkningsstatistikk. Folkemengde 1. juli 2001 og endringene i 2. kvartal

Lavere innvandring

Folketilveksten (fødseloverskudd pluss nettoinnflytting) i årets seks første måneder ble 9 500, det laveste for første halvår siden 1990. Tilveksten er lav hovedsakelig fordi innvandringsover-

skuddet har sunket. Flyttetapet fortsetter i Nord-Norge.

Mens utvandringen fra Norge var noe høyere i 1. halvår 2001 enn samme periode i fjor, gikk innvandringen merkbart ned. Hittil i år er det registrert 11 900 utvandring og 14 500 innvandring. Tallene for samme periode i fjor var henholdsvis 11 400 og 18 500.

Slutten av 1990-tallet samt 2000 var spesielle innvandringsår, med høye innvandringstall som følge av blant annet krisesituasjoner i Øst-Europa. Nedgangen som antydes av de foreløpige tallene, kan være et varsel om en retur mot et mer normalt innvandringsoverskudd. Det er for tidlig å si noe sikkert om dette, ettersom det bare er tall for seks måneder, og det kan være et visst etterslep i inn- og utregistreringer. Den senere tiden er det kommet såpass mange nye asylsøkere til landet at det er mulig med en viss økning i innvandringstallet igjen.

Asylsøkere som kommer til landet for å søke opphold her, registreres i flyttestatistikken først når de innvilges asyl (og dertil tildeles fødselsnummer). De som ikke får opphold, kommer normalt ikke inn i statistikken. På grunn av behandlingstiden før opphold gis, kan det gå noe tid før en gruppe asylsøkere gir utslag i flyttetallene.

Nettoinnvandring hittil i år er på 2 600, 4 500 lavere enn for tilsvarende periode i 2000. Statsborgere fra Jugoslavia (i hovedsak kosovoalbanere som returnerer etter utløp av deres midlertidige beskyttelse) er gruppen med størst nettoutvandring; 1 000 flere personer forlot Norge enn det flyttet inn. Svenskene er både den største innflyttergruppen og den største utflyttergruppen, og det var en liten nettoutvandring for dem 1. halvår i år. Flyttebalansen vis-à-vis Europa viser for øvrig at 20 prosent av innvandringsoverskuddet skyldes statsborgere fra Vest-Europa mens de resterende 80 prosentene kan tilskrives østeuropeere.

Asiatiske statsborgere den største innflyttergruppen

Hittil i år har det vært en nettoinnvandring av asiatiske statsborgere på

2 200 personer, dermed kom det flest utenlandske statsborgere fra denne verdensdelen til Norge. Irakerne er fortsatt den største enkeltgruppen fra denne verdensdelen, med 560 flere innvandring enn utvandring. Det har gjennom flere år kommet mange asylsøkere fra Afghanistan til Europa, men få til Norge. Dette ser ut til endre seg noe, hittil i år er innvandringen på 400 personer. Innvandringsoverskuddet fra Afrika er på 1 000, 600 er somaliske statsborgere: Nettoinnvandringen fra Nord-, Mellom- og Sør-Amerika samt Oseania er ganske ubetydelig.

Størst innflytting til Oslo og Akershus

Innflyttingen til Oslo og Akershus er klart størst med henholdsvis 15 400 og 10 500 hittil i år. Imidlertid er utflyttingen også høy i disse fylkene. I Oslo gikk inn- og utflyttingen til andre fylker, det vil si den innenlandske flyttingen, i pluss med 1 300. I tillegg kommer et innvandringsoverskudd fra utlandet på 500 personer. I Akershus ble den innenlandske flyttegevinsten 700 i 1. halvår i år.

Den største innenlandske flyttegevinsten i 1. halvår 2001 tilfalt Oslo. Året før tapte Oslo 900 personer til andre fylker i samme periode. I tillegg til Oslo og Akershus, hadde bare Østfold og Vestfold innenlandsk flyttegevinst av noe størrelse.

Nordland mister flest folk

Nordland hadde størst innenlandsk flyttetap i 1. halvår. Den nordnorske flyttebalansen mot andre fylker er i det hele fortsatt negativ, med 1 500 i tap. På grunn av nettoinnvandring fra utlandet til Nordland, Troms og Finnmark, er likevel den totale nettoutflyttingen begrenset til 900 i årets seks første måneder. I samme periode i fjor var tapet 1 300. Tolv av nitten fylker (Østlandets innland og langs kysten fra Telemark til Finnmark, med Vest-Agder, Hordaland og Sør-Trøndelag som små unntak) hadde større utflytting til andre fylker enn innflytting.

Stabile tall på fødte og døde

Tallet på fødte i 2. kvartal, 15 100, føyer seg inn i en jevn rekke: På hele 1990-tallet har det blitt født mellom 15 000 og 15 900 barn i 2. kvartal. Vi må tilbake til 2. kvartal 1988 for å finne tall

under 15 000. For 1. halvår som helhet er fødselstallet relativt stabilt, men 29 400 fødte er 1 000 lavere enn de to foregående årene.

Tallet på døde var 11 000 i 2. kvartal, 22 500 hittil i år. Dette er 600 lavere enn tilsvarende periode i fjor, men også her er det snakk om en stabilitet over tid. Fødselsoverskuddet (fødte minus døde) for 1. halvår gikk likevel noe ned sammenlignet med tilsvarende periode året før, ettersom det både var litt færre fødte og noen flere døde. Fødselsoverskuddet endte på 6 900 i 1. halvår 2001, mot 7 400 i 2000.

Lavere folketilvekst

1. halvår i år ga en betydelig lavere folketilvekst enn vanlig de senere årene. Tilveksten var redusert til 9 500, en nedgang på 5 000 fra året før, og det laveste siden 1990. At folkemengden ikke økte like mye som tidligere, skyldes hovedsakelig at innflyttingene til Norge gikk ned. Innflyttingsoverskuddet fra utlandet sank fra 7 100 i 1. halvår 2000 til 2 600 for årets første seks måneder i 2001. Fødselsoverskuddet bidro dermed mer til folketilveksten enn nettoinnflyttingen, hele 73 prosent av tilveksten skyldes fødselsoverskuddet. De tre foregående årene var samme forhold om lag 50/50.

Tre fylker - over halvparten av tilveksten

I 2. kvartal 2001 var folketilveksten størst i Akershus, Rogaland og Oslo, mye på grunn av fødselsoverskuddet i disse fylkene dette kvartalet. Med i underkant av 1 000 personer i folketilvekst i hvert fylke, står de for 56 prosent av hele tilveksten på landsbasis. I resten av fylkene gikk folketallet svakt opp eller ned, for de fleste opp. I seks fylker gikk folketallet litt ned. Foreløpig folketall per 1. juli 2001 var 4 513 000.

21.08.2001

Selveide boliger, forholdet mellom ligningstakst og salgssum, 1999

Dyre boliger har lav ligningstakst

Dyre boliger har lavere relativ ligningstakst enn billigere boliger. Det er gjennomgående for

alle typer boliger over hele landet.

En oversikt over boliger omsatt i 1999 viser at boliger som omsettes for mer enn 2 millioner kroner har en ligningstakst på gjennomsnittlig 11 prosent av salgssummen. For boliger omsatt for mellom 1 og 2 millioner kroner er tilsvarende tall 15 prosent. Blant de billigste boligene, det vil si salgssum under en halv million kroner, utgjør ligningsverdien i gjennomsnitt 36 prosent av omsetningssummen.

Lavest i Oslo og Bærum

Lavest relativ ligningstakst har eneboliger i Oslo og Bærum. For frittliggende eneboliger i disse to kommunene utgjør ligningstaksten 11 prosent av salgssummen. For landet totalt er tilsvarende andel 18 prosent.

20.08.2001

Sosialhjelpsstatistikk. Førrebelse tal, 2000

Svak auke i talet på sosialhjelpstilfelle

Etter flere år med nedgang i talet på sosialhjelpstilfelle, registrerte ein i 2000 ein svak auke på om lag 2 600 tilfelle. Samstundes gjekk utbetalingane til sosialhjelp opp med om lag 250 millionar kroner.

Talet på sosialhjelpstilfelle auka frå 136 320 i 1999 til om lag 139 000 i 2000. Frå 1997 til 1999 vart det registrert ein nedgang på 20 815 tilfelle. I 2000 vart det utbetalt anslagsvis 4,080 milliardar kroner mot 3,826 milliardar kroner året før.

15.08.2001

Barnevern, 2000

Fleire barn mottok tiltak

I alt 31 900 barn mottok tiltak frå barnevernet i løpet av 2000. Dette er 1 150 fleire enn i 1999, og ein auke på 3,7 prosent. Aldri har talet på barn med tiltak frå barnevernet vore så høgt.

Dei aller fleste av barna, åtte av ti, mottok berre hjelpetiltak, som til dømes besøksheim, støttekontakt eller barne-

hage. Vel 6 000 barn var under omsorg av barnevernet i løpet av 2000, og åtte av ti av desse var plasserte i fosterheim. Dei andre hadde enten institusjonsplass eller andre omsorgstiltak utafør heimen.

1 000 fleire barn mottok tiltak per 31.12

Vel 24 800 barn mottok barnevernstiltak ved utgangen av 2000. Det er 1 000 fleire enn året før, og ein auke på 4,2 prosent. Dei aller fleste av desse barna, 19 700 barn, var registrerte med eitt eller fleire hjelpetiltak. Dette er om lag 800 fleire enn året før, og ein auke på 4,3 prosent. Per 31. desember 2000 hadde barnevernet teke omsorg for litt meir enn 5 100 barn. Av desse var langt dei fleste, omkring 4 450 barn, plasserte i fosterheim. Vel 450 barn var i barne- eller ungdomsheim og vel 200 barn i andre omsorgstiltak utanfor heimen.

Auke i plassering som hjelpetiltak

Lov om barnevernstjenester opnar for å plassera barn utanfor heimen utan at fylkesnemnda fattar vedtak om å overta omsorg for barnet. Det er difor fleire barn som er plasserte utanfor heimen, enn talet på barn under omsorg. Plasseringa kallast då eit hjelpetiltak. Trenden no er at barnevernet brukar hjelpetiltak i staden for å ta over omsorg for barna. Frå 1993 har talet på barn plasserte i fosterheimar, som hjelpetiltak, auka frå vel 300 til vel 1 500 barn ved utgangen av år 2000. Tilsvarende har det vore ein auke av barn plasserte i barne- og ungdomsheimar som hjelpetiltak; frå omkring 150 barn ved utgangen av 1993, til nær 700 barn i 2000. Noko av den auken heng saman med at barn no kan ha tiltak fram til fylte 23 år. Ei plassering i fosterheim som omsorgstiltak, vil alltid gå over frå eit omsorgstiltak til eit hjelpetiltak når barnet fyller 18 år. Ingen kan være under omsorg etter fylte 18 år. Mange av dei som har tiltak etter fylte 20 år, er unge som har fått forlengta ei fosterheim- eller institusjonsplassering.